

TARTALOM

Arany Opus Díj 2020

Katona Nikolas: <i>Kapcsolatvariációk K.-ra,</i> <i>É.-re és P.-re</i> (vers)	3
Fiala Ilona: <i>A bosszú</i> (novella)	7

Szépíráás

Petőcz András: <i>Amikor a legszebb, Valami</i> <i>titikos</i> (versek)	13
Szabó Zoltán Attila: <i>„A fohász része az</i> <i>életemnek!” – Kálloy Molnár Péter 50</i> (interjú)	15
Kálloy Molnár Péter: <i>Londoni eszmélet,</i> <i>2017</i> (vers)	19
Tamási Orosz János: <i>Egy Zsélyi Nagy</i> <i>sorra</i> (vers)	20
Aich Péter: <i>Félreértés</i> (novella)	21
Ravasz József: <i>Emberke lettem,</i> <i>Idegvégződéseim, Csók</i> (versek)	28
Oláh Péter: <i>Coca-Cola</i> (novella)	31

Láthatár

Baranyi Ferenc: <i>Mészáros Márton</i> <i>Bob Dylan-fordításai elé</i>	33
Bob Dylan: <i>Key West (Filozofikus kalóz),</i> <i>Viszlát, Jimmy Reed</i> (versek)	33
Mészáros Márton: <i>Bob Dylan</i> <i>testamentuma</i>	37
Marat Baszirov: <i>Második eljövétel</i> (novella)	41

Tanulmány

Bakonyi István: <i>Vázlat Balázs F. Attila</i> <i>költészetéről...</i>	45
---	----

Gál Sándor: <i>Az ismeretlen út</i> (esszé)	58
Tóth László: <i>„...annyi forró láz gyümölcse” –</i> <i>Fábry Zoltán és Forbáth Imre</i> <i>levelezése 1956–1967</i>	65

Könyvek között

Csibrányi Zoltán: <i>Meg kell látni, ha valaki</i> <i>bajban van, és ha lehet, segíteni kell neki</i> (Fredrik Backman: Hétköznapi szorongásaink)	83
Hogya György: <i>Fiatal írók</i> <i>antológiája 2020</i>	85
Gyürky Katalin: <i>Közép-európai nekrológ</i> (Tóth László: A guillotine nyílása, avagy élet ÉS irodalom)	89

Küszöb

Csillag Balázs: <i>Másnap</i> (novella)	93
Juhász Kornélia: <i>A költői virtus és</i> <i>a vámpír találkozása</i> (novella)	94
Jancsó Péter: <i>A villa titka</i> (novella)	95
Bese Bernadett: <i>Kiállítás</i> (novella)	97

A SZMÍT és a szerkesztőség

<i>hírei</i>	99
--------------------	----

Bolemant László:

<i>Tóth Lehel fotói elé</i>	99
-----------------------------------	----

E számunk szerzői	100
--------------------------------	------------

ELŐZŐ SZÁMUNKBAN (2020/6)

Egyszemű éjszaka 50 – Aich Péter, Tamási Orosz János és Vilcsek Béla tanulmánya – Bolemant László esszéi – Csapody Kinga és G. Kovács László interjúja – Antal László, Jorge Luis Borges, Csuday Csaba, Kulcsár Ferenc, Fernando Pessoa, Rump Tímea, Tóth László, Varga Imre versei – Ferdinandy György, Marija Galina, Háy János, Tóth N. Katalin prózái – Gyürky Katalin, Kovács Jolánka és Végh Zsoldos Péter recenziói – Dúdor István alkotásai

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBAN

Csillag Balázs, Dobosy Tímea, Finta Viktória, Juhász Kornélia, Mlčúch Brenda Nicole, Ollé Tamás írásai – Hertelendy Ágnes, H. Nagy Péter, Papp Attila, Niels Hav versei – Csibrányi Zoltán, Fehér Enikő, Gyürky Kata Kovács Jolánka, Mórutz Krisztina, Sztakó Zsolt prózái – Hoga György, Tóth László és N. Juhász Tamás tanulmányai – Bese Bernadett, Vasi Szabó János könyvismertetői – Bodnár Gyula, Tóth László, Végh Zsoldos Péter fordításai

A lap megvásárolható a következő helyszíneken:

Budapest: Írók Boltja, Andrassy út 45.

Dunaszerdahely: SZMÍT, Duna Palota, Galántai út 658/2F, 1. e. 5.

Pozsony: Artforum könyvesbolt, Kecsekapu utca (Kozia) 20.

13. évfolyam, 1. szám (február)

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Főszerkesztő: Jancsó Péter (A szerkesztő a Petőfi Irodalmi

Múzeum Oláh János-ösztöndíjasa)

Szerkesztő: Végh Zsoldos Péter

Főmunkatárs: Tóth László

Tanácsadó testület: Balázs F. Attila, Hoga György, Lackfi János

Korrektúra: Tóth Ozsvald Zsuzsanna

Tördelés és nyomdai előkészítés: Rác Éva

Szerkesztőség: Duna Palota, Galantská c. 658/2F, 1. e. 5, 92901

Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Nyomta: TAMA Solutions Kft., Budapest

Megjelent 2021 februárjában 700 példányban.

Megrendelhető a kiadó címén.

Regisztrációs szám: EV 5895/20

13. ročník, 1. číslo (február)

Vydavateľ: Spoločnosť maďarských spisovateľov na Slovensku

Tel/fax: +421/315527964, +421/911239479, IČO 30806372

Sídlo spoločnosti: Galantská c. 658/2F, 92901 Dunajská Streda,

Vydavateľ: Gyula Hodossy

Šéfredaktor: Péter Jancsó

Redaktor: Péter Végh Zsoldos

Hlavný spolupracovník: László Tóth

Poradný zbor: Attila F. Balázs, György Hoga, János Lackfi

Korektúra: Zsuzsanna Tóth Ozsvald

Sadzba a predtlačová príprava: Éva Rác

Redakcia: Palác Duna, Galantská c. 658/2F, 1. posch. 5, 92901

Dunajská Streda, www.szmit.sk, E-mail: szerkesztoseg.opus@gmail.com

Tlac: TAMA Solutions Kft., Budapest

Výšlo vo februári 2021. Náklad 700 ks.

Registračné číslo: EV 5895/20

ISSN: 1338-0265

i r o d a l m - m ű v é s z e t

OPUS

MEGJELENIK KÉTHAVONTA

Kiadja a Szlovákiai Magyar Írók Társasága

Tel: +421/911 239 479

Megjelent a Szlovák Köztársaság Kisebbségi Kulturális Alapja és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával – Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín a Nemzeti Kulturális Alap

Kapcsolatvariációk K.-ra, É.-re és P.-re

1.

Ha én kulcs vagyok,
hol a lakat?
Ha ez a félelem egy asztal,
kinek van megterítve a
túlsó felén?
A színeset összemostad
a feketével.
Gazdátlan ütés hagy nyomot
a zöldben.
Kiszáradt szörfdeszkák
sivatagi homokban.

2.

Szeretnék mondani
valami vigasztalót
a parkettáról.
Cipőnyomok
a falon.
A hasonlító a
hasonlított után
ugrik a mélybe.

3.

Hibáink helyén vadhajtás.
Az tett szabaddá, hogy vannak határait.
Kirepedezett tenyereken hajótörés roncsai.

4.

A kidobott tárgyak
éjjel visszajöttek.
Újra köztük sétálsz,
és újranevezed őket.
Ma senki sem
fedez fel semmit.
Csak azt a bimbót
keresem,
amit a rózsabokorban
hagytam tavaly nyáron.

5.

A házunknak macskaeledelszaga lett.
Iszap a lélek, guvatok
ugranak bele.

6.

Papírfecnikből
összeragasztott táj.
Az arcod montázs.
A szád befőttesüveg.
Márványlap szemek.
Mindent én használok,
minden engem
használ.

7.

- Hibáztam?
- tunk.

8.

Hogy a délibábokat
ne lásd meg.
Ehhez nem kell sok,
csak kiszáradt ajkak.
Ne igyál annyit!
Remegő kézmozdulatok,
pixelbe szabott táj.

9.

Egy csipetnyi kurkuma.

10.

Felkelsz VALÓSÁGGÁ TESZED MAGAD lefekszel
Felkelsz VALÓSÁGGÁ TESZED MAGAD lefekszel
Felkelsz VALÓSÁGGÁ TESZED MAGAD lefekszel

11.

Medvehagymát ültetsz
szemgödörbe.
Nem dúdolod tovább
a dallamot.
Olyanok vagyunk,
mint egy váratlanul
megpattant
villanykörte.

12.

Hajam színe szőkére vált,
mint azé a pasié,
akivel összenéztél
a buszon.
Teát ivott,
de kávéra vágyott.
Amúgy vegán.
Titokban levelezél
vele.

13.

Félreértés vagyok.
Két üveg bor között
[elférek én is].

14.

Nem a szó.
Nem a mondatok
közti szünet.
A hangsúly.

15.

Spleen
Nikotin
Szelavi

16.

Ázott teafiltereket
hagytál a lefolyóban.
Penész és emlékek
virágoztak ki a plafonon.
Hány fel nem
bontott
levél
szemet sem szúrt eddig.
Ami por volt,
most magaddal viszed.
Kamráidban változatlan
mészhegységek.

FIALA ILONA

A bosszú

Látom az öregembert, ahogy besurran az épületbe. Csak egy kicsit nyitotta ki az ajtót, talán húsz centire. Olyan sovány, apró termetű, befér a kis résen. Talán nem akar látni, nem akar velem találkozni. Lehet, hogy nem tudja, ki vagyok. Én tudom, hogy ő a nagyapám. Azt is tudom, hogy már régen eltemettük, álmomban mégis gyakran látom őt. És azt is tudom, hogy álmodom, mégis megkönnyebbülök, amikor álmomban elevenen látom. Abban bízom, így talán még jóvá tehetek valamit abból, amit elmulasztottam vele szemben. Az unokája voltam. Felnőtt emberként láttam, hogy anyám rosszul bánik vele, mégse keltem soha a védelmére. Nem mertem ellenkezni anyámmal. Ezt akkor még nem tudatosítottam, csak éltem a szófogadó fiú szerepét. Anyám nem sokat beszélt a régi időről, csak annyit tudtunk, hogy apai nagyszüleink tiltották a fiuknak az anyámmal való kapcsolatot. Gazdagabb menyecskét akartak. Apám azonban nem tágított. Nagy lehetett a szerelem, mert egyetlen gyermek létére képes lett volna hátat fordítani a szüleinek, a birtoknak, a gazdagságnak, csak hogy együtt élhessen választottjával. Akkor fordult a kocka, amikor anyám terhes lett. Nem mintha megennyhültek volna iránta, de a falu teljességgel elítélte volna őket, ha még ezek után sem egyeznek bele a frigybe. Így aztán sor került az esküvőre, és anyámnak, a hat gyerekből a legidősebbnek, apámékhöz kellett költöznie. Három évig tartott a menyecske-sors, de ezt a három évet élete legsötétebb időszakaként tartotta számon. Anyósa és apósa enyhén szólva a tudtára adták, hogy nemkívánatos a nagygazda házában. Ide születtem, egy boldogtalan asszony gyermekeként. Persze, akkor még semmiről sem tudtam.

Szüleim azonnal házépítésbe kezdtek, s mire – anyám mondása szerint: nagy keservesen – felépült a házuk, lezajlott a szövetkezetesítés is, nagyapám gazdaság nélkül maradt. Kiszemmiszték őket, de legalább otthon maradhattak, mert mint kulákokat, a kitelepítés őket is fenyegette. Visszatérő álmom: nagyapáék házához közelíték, holott ez már rég nincs meg, egy modern emeletes ház áll a helyén. Apám eladta az örökségül kapott szülői házat és telket. Álmomban betérek a régi portára, óvatosan körülnézek, mint aki rosszban sántikál. Bemegyek a nyitott gangra, bekopogok a bejárati ajtón. Senki sem szól, benyitok. De nincs bent senki. Rémulten nézek körül. Csak nem halt meg már nagyapa is? De hát mikor? Hogyhogy nem tudtam róla? A házban nagy a füst. Nagyapa tehát itt volt, telefüstölte a házat. Erre fellélegzem: tehát életben van. Talán kiment az udvarra.

Nagymama már nem él, gimnazista voltam, amikor meghalt, akkoriban nagypapa hetven év körüli lehetett. Hosszú évek óta a temetés előtti este volt az egyetlen, amikor nagyapáéknál szüneteltették a kártyázást a cimborákkal. Ezen az estén nagypapa végig a kiterített felesége mellett üldögélt gondolataiba mélyedve. Az egyik lábát – szokásához híven – átvette a másikon. Nagymamát az akkor már működő ravatalozóban helyezték el, ott virrasztottunk vagy éjfélig, aztán a szüleimmel együtt hazakísértük nagyapát. Más estéken rendszeresen összejött a néhány cimborára a szokásos esti kártyapartikra. Nagypapa három-négy állandó társa nem fogadhatott otthonában ivó- és kártyacimborákat, a feleségük nem engedte. De nagymama engedékeny volt. Hagyta, hogy a társaság minden este összejöjjön a házukban, és kedvükre üssék a kártyát, pöfékeljenek és iszogassanak. Néha még énekelgetett is a kártyásoknak, ha megkérték. Jó énekes hírében állt, az emberek szívesen hallgatták szépen csengő hangját. Másnap reggel nagypapám megmosdva, megborotválkozva, a fekete öltönyében, fekete csizmájában jelent meg a templomban a misén, utána a temetésen. A kártyapartik tovább folytatódtak, de semmi sem volt már a régi. Nagymama nélkül szürkék lettek az esték.

Úgy látszik, nagypapa kiment az udvarra. Keresem, mindenütt körülnézek, de nem találok. Hogy, hogy nem, egyszer csak ott látom az egykori istálló bejáratánál. A nagykapuba épített kisajtót nyitja éppen, de csak vagy húsz centire, és belopakodik az istállóba. A megszokott bársonynadrág van rajta, a kopott zakó, alatta flaneling. A vállán keresztülvetve az ezeréves bőrtáska, amolyan tarisznya, ő legalábbis annak nevezte. Ezzel járt fel a szőlőhegyre, ebben vitte az ennivalóját, a kamrakulcsot és a bicskáját. A többi kelléke ott volt a présházban, vizet a kútnál merített. Nappal sohasem ivott bort, azt kizárólag estére hagyta, az esti cimborákkal borozgatott mindig a kártyajáték közben.

Besurran az istállóba, én meg utána megyek. A rozoga istálló teteje néhány helyen beszakadt, a napsugarak éles csíkokat vetnek a belső térre. Nem is kell sokáig várni, amíg az ember szeme hozzászokik a félhomályhoz. A szemközti falon még mindig ott állnak a jászlak, már szinte elporladt bennük az évekkel azelőtt ottmaradt széna. Az istálló már csak arra szolgált, hogy mi, gyerekek játsszunk benne az utcabeli gyerekekkel, már ha nagy ritkán elmehettünk apai nagyszüleinkhez. Anyám soha nem kereste fel őket, amióta beköltöztünk a házukba az új soron, apósáék felé se nézett. Minket is leginkább csak a nagyszülők névnapján és születésnapján küldött oda, hogy felköszöntsük az ünnepeltet. Ilyenkor ott tölthettük a napot, mert ez a négy nap a nyári szünidőre esett. Nagymama a kedvenc süteményünkkel várt, és mindig valami finomat főzött. Este, hazainduláskor pedig pénzt kaptunk a köszöntésért. Itt, az istállóban nagy bújócskákra került sor. Az első csókot is itt adtam és kaptam. Most nagypapa szinte lélegzet-visszafojtva lapul az ajtó mögött, mintha azt szeretné, hogy ne vegyem észre.

– Nagypapa, nem ismeri meg az unokáját? – Meg kell, hogy ismerjen, mert szakasztott olyan vagyok, mint ő. Csak nekem még fekete a hajam, neki meg már teljesen ősz. De régen pontosan így nézett ki, elég megnézni egy régebbi fényképét.

Egyszer a fiam lefényképezett minket: nagyapát, apámat, meg engem. Három generáció! Aztán nevetve mutatta a fényképet. Azt mondta, előre láthatjuk későbbi önmagunkat, csak rá kell nézni az öregebbre. Ő meg még jobban láthatja magát, mert minden vonala az őseié. Sajnálom, hogy akkor nem kértünk meg valakit, fényképezzen le mind a négyünket. Az lett volna az igazi. Négy egyforma tojás, csak a koruk más. Lett volna rá lehetőség, hiszen nagyapát később, amikor már nem tudott gondoskodni magáról, apámék vették magukhoz. Akkor én a családommal már rég elköltöztem otthonról, de sokszor beugrottunk a szüleimhez, hiszen templomba vagy a faluba – üzletbe, iskolába – menet útba esett a házuk. De anyám jelenlétében nem szórakoztunk nagyapával. Nem emlékszem, hogy kimondottan megtiltotta volna, de a viselkedésével arra utalt, hogy az öregget – csak így hívta őt a háta mögött – semmibe se vegyük. Ezért nem is mertem előhozakodni a fotós ötlettel, pedig akkor már új gépet vettem a fiamnak, azon már önkioldó is volt. Nagypának amúgy is tilos volt kijönnie a szobájából, ha bárki jött a házhoz. Minden tilos volt a számára. Ha az udvaron járkált, akkor amiatt óbégatott az anyám, és rápirított: takarodjon be a szobába, mit rontja itt a levegőt... Máskor unalmában nekifogott felaprítani a tüzelőt. Akkor azért szidta, hogy majd azt mondják, dolgoztatjuk az öregembert. Egyszer, amikor első ízben jöttünk a kettős babakocsival, az ikerlányainkat hoztuk magunkkal, nagypapa nem bírta megállni, hogy oda ne siessen, és meg ne csodálja a kettős szépséget. Neki is voltak ikertestvérei, két öccse: Boldi és Rezszi – így emlegette őket. Az első világháború után mindketten kivándoroltak Amerikába. Kezdetben még írtak néhány levelet, de lassan megszakadt a kapcsolat a családdal. Később már nem adtak hírt magukról. Apám egy idő múltán írt nekik néhányszor a régebben megadott címükre, de azok a levelek mind visszajöttek – a címzett ismeretlen megjegyzéssel. Azon a bizonyos napon nagypapa a görbebotját magasba emelgetve, korát meghazudtoló gyorsasággal lépdelt a babakocsi felé. Mosoly ült az arcán. Régen láttam őt mosolyogni.

Amióta anyám viselte gondját, nagyon mogorva lett. Mogorva és szótlan – ahogy anyám elvárta tőle. Ne járkáljon, ne is mozogjon, és meg se szólaljon. Ez volt a követelménye. Ő pedig eleget tett neki.

– Maga meg mit keres itt? – förmedt rá anyám az ikrekben gyönyörködő öregemberre. Az pedig a kérdés elhangzásáig még elmerült egy kicsit a látványban, aztán elsomfordált. Leült a lépcső aljába állított székre, amelyet apám tett neki oda már régebben, mondván, ott elüldögélhet. Megint keresztbe vetette a lábát, és csak nézett maga elé. Úgy láttam, elborult a homloka. Biztosan a két ikertestvérére gondolt.

A feleségem, aki valahogy nem értette – vagy csak úgy tett, mintha nem értené – anyám rejtett utasításait, nagyapa védelmére kelt:

– Jaj, hát hadd nézelődjék, nem lát az ember mindennap ikreket. Csak jöjjön, nagyapa, jöjjön ide. – De ő már nem ment vissza a kicsikhez. Anyám győzedelmeskedve vette tudomásul, hogy megint az ő akarata érvényesült. Feleségem máskor is szóba elegyedett nagyapával, kérte, beszéljen neki a háborúról, amikor a Piave folyónál harcolt. De ilyenkor anyám közbeszólt: még az kéne, hogy a kicsiknek rémálmaik legyenek. Mindig rossz érzés fogott el, hogy nem kérdeztem ki nagyapámat ifjúkoráról. Csak halogattam: majd egyszer... De nem került rá sor. Csak annyit tudok, hogy alig volt tizennyolc éves, amikor tizennégyben behívták katonának. A hidászokhoz sorolták. Azt mondta, kifogástalan kiképzést kapott. „Az Osztrák–Magyar Monarchia alatt a katonai vezényszó német volt. Mint hidászt Isonzóhoz képeztek ki, pontosabban a Piave folyóhoz. Ott voltam, mikor a folyón felrobbantottak egy hidat, s mi ennek a helyére egy pontonhidat építettünk. Aztán őrködtünk a pontonhíd környékén, és magán a hídon. Egyszer, mikor őrséget álltam, arra mentek a lovasok, akik a muníciót szállították a csapatoknak. Figyeltem őket, és megláttam köztük egy falumbelit. Az édesanyád nagyapja volt, akkor még fiatal, talán harminc-harmincöt éves. Ő is észrevett és megismert engem. Fejbiccentéssel és szemjátékkal köszöntöttük egymást, de nem beszélhettünk. Akkor még egyikünk se tudhatta, hogy a lovas unokáját, a te anyádat úgy jó harminc év múlva az én fiam, vagyis a te apád fogja elvenni feleségül. Mert akkor ők még nem is éltek. És a lovas, anyai dédnagyapád nem élte meg az unokája esküvőjét, de még a születését sem. Pedig ő is visszajött a háborúból, de nagyon lebetegedett, és nemsokára meg is halt.” Ennyit tudok, semmi mást. A feleségemre kellett volna hallgatnom. Ő mindig unszolt, hogy hozzuk magunkhoz néhány napra, és akkor kikérdezzük őt. De nem mertem ezzel előállni. Megszidott, hogy felnőtt létemre nem merek ellenszegülni anyámnak. Igaza volt. De ő se mert szembeszállni vele. Mindig hozott nagyapának néhány csomag Bystricát – ezt szívta akkoriban. Anyám pontosan kiosztotta őt a cigarettából, csak néhány szálat kapott egy-egy napra. Na, nem azért, mert talán az egészségét akarta kímélni. Amikor beugrottunk anyámékhoz, a feleségem mindig megtalálta a módját, hogy becsempéssze nagyapának a cigarettát. Odasúgta neki, hogy szépen ossza be. Máskor meg egy óvatlan pillanatban a zsebébe csúsztatta a csempészárut. Mondtam is neki, hogy ő se mer szembeszegülni anyámmal, ha titokban adja nagyapának a füstölnivalót. Megmagyarázta, hogy ha anyám tudna a titkos cigiről, annyival kevesebbet adna neki, s akkor az egész csempészkedés nem érne semmit, legfeljebb anyám diadalmaskodhatna, hogy még többet megspórol nagyapa nyugdíjából. Ebben is igaza volt.

– Nagyapa, hogyhogy nem ismer meg? – kértem őt szorongva.

– Megismerlek, csak elbújtam.

– De hát miért bújják el előlem?

– Nehogy anyád meglássa, hogy beszélgetünk.

Kicsit összezavar. Hiszen anyám már nem él. Nagyapa meg jóval előtte halt meg. Most nem tudom biztosan, hol járok az időben. A hajam már majdnem teljesen szürke, jócskán túl vagyok a hatvanon. Nagyapa meg, aki több mint hatvan évvel idősebb nálam, itt téblábol az istállóban.

– Evett ma már valamit? – térek rá a lényegre, mert hiszen ezért jöttem: enni hoztam neki.

– Ma nem, de tegnapra még jutott egy darabka száraz kenyér. De ne aggódj, megszoktam már.

A szívem szakad meg! Szorongásom tovább fokozódik. Hívom, jöjjön be a házba, megteritek, egye meg az ebédjét. Vacsorát is hoztam, két napra. De nem mondom el neki, mennyire aggódtam, hogy mire megérkezem az ennivalóval, halva találok. Anyám nem kényeztette nagyapámat ízletes étkekkel. A reggelije mindennap egy csésze tej és egy karaj kenyér volt. Délre az egyik kislábasban leves, a másikban krumplics vagy rizs, tészta. Húsos napokon egy picike hús is. Ez az étel a vacsora is volt egyben. Nagyapa télidőben este a kályhán melegítette meg az ebéd félretett felét, vagyis a vacsorát. Nyáron hidegen fogyasztotta el, anyám szerint elég meleg volt az idő ahhoz, hogy az étel is meleg legyen. Zöldség, gyümölcs – semmi. Nem is csoda, ha nagyapa néha fogta magát, és elindult hazafelé, a dűledező házába. Amikor első alkalommal kóborolt el, anyám nem vette észre az eltűnését, csak amikor estefelé apám megjött, és benyitott nagyapához, látta, hogy a szoba üres. Hiába kereste az udvaron, a kertben. Akkor eszébe jutott, hogy talán hazament. Utánaeredt, s ott találta a régi házban, a konyhaasztalnál kuporogva. Apám megsajnálta, nem is szidta, amiért elkészült. De anyám kipótolta a szidalmazást, hetekig a fejéhez verte, hogy szégyent hoz rá az egész falu előtt. Nagyapa így is megszökött még néhányszor, amíg bírt járni. Később már csak botorkált. Akkor már nem vállalkozott rá, hogy nekivágjon a falunak. Addigra talán beletörődött sorsába, és csak a szegényes reggeli meg az ebédvacsora jelezte számára a nap múlását. Négy évig élt szüleim házában, és ma már tudom, keserű négy év volt ez. És azt is tudom, én is hibás vagyok ebben. Semmit sem tettem, pedig tennem kellett volna valamit. Nagyapám temetésén anyám keservesen sírt. Legalább három férfizebkendőt átáztatott, és a hangerővel sem takarékoskodott. A szeretett elhunytat szokták így, sőt ennél visszafogottabban megsiratni. Anyámtól senki nem számított erre a színjátékra. Szinte megbotránkozta a falut, hiszen mindenki tudta, miként bánt apósával. Azóta se tudom mire vélni az arcán legördülő könnyeket, valahányszor a temetőbe mentünk, és egy imára megálltunk a nagyszülők sírjánál. Szerettem volna tudni, mire gondol ilyenkor: nagyapákra, vagy önmagára. Most már ezt sem tudhatom meg. Visszatérő álmaimból ébredve megkönnyebbülve veszem tudomásul: csak álom volt. De a rá következő nap folyamán mindig erős lelkiismeret-furdalás gyötör. Olyankor kimegyek a temetőbe, gyertyát gyújtok nagyapa sírjánál. Apámat is magammal viszem, aki most

már velünk lakik, hadd mozogjon egy kicsit. Átme gyünk édesanyám sírjához, ott is gyertyát gyújtunk. Apám megeledéssel jegyzi meg:

– Édesanyád igazán szépen gondoskodott nagyapádról. Milyen jókat főzött neki... Én is elvárom tőletek, fiam, hogy megadjátok nekem azt, amit anyuka is megadott nagyapádnak.

Amikor a legszebb

(szerető mondja szeretőnek)

Amikor a legszebb az, ami vagy, akkor.
Csupasz magad szinte világít, annyira más.
Annyira más minden, amikor csakis te.

Semmi nem kell nekem, csak az, ami vagy.
Érintelek ott, ahol érintelek, és látom, ahogy.
Nem kell nekem semmi, csak az, ami a tested.

Csupasz önmagad adod nekem, elfogadom.
Nem kérdezel, nem kérdezek, csak éppen.
Éppenhogyan itt, valamiféle remegésben.

Valamiféle remegésben, nem tudom, meddig.
Nem akarom a pillanatot, amikor már nem.
Megszűnik majd a remegés, és magam is, ha.

A legszebb az, amikor csak vagy, akkor.
Kiszolgáltatva, csupaszon, idegen lények.
Újjbeggyel térképezve fel – másikat.

Ameddig a fényed betakar, addig létezem.
Amikorra elmúlik mindez, akkor a sötétség.
Titokzatos világunk örökké összekapcsol.

Valami titkos

(szerető mondja szeretőnek)

Hova is menekülök, amikor.
Mit is akarok, amikor.
Nem tudom, nem tudom.

Valami odalök a lábaidhoz.
Valami akarat, ami bennem.
Nagy-nagy szaladásban.

Érintem az arcod, mert te.
Szemedet nézem, mert te.
Minden fontos, ami.

Menekülök, ezért hozzád.
Anyáöl meleget, ami vagy.
Föléd én sátrat borítok.

Távlatot akarok, ami te.
Hátrahagyom, ami van.
Talán csak ennyi.

És milyen sok ez a csak.
Valami titkos menedék.
Ami épp mi vagyunk.

Amikor hozzád – menekülök.
Amikor téged – menedék akkor.
Valami tudás – itt, valahol.

SZABÓ ZOLTÁN ATTILA

„A fohász része az életemnek!”

Kálloy Molnár Péter 50

Egyikünk se emlékszik arra, hogyan lettünk barátok.

Annyi biztos, a kilencvenes évek elején futhattam össze először Kálloy Molnár Péterrel, s meglehet, hogy Pest egy apró utcájában (a Tüköryben), ahol *Radó Gyula*, Čapek- és Balázs Béla-díjas filmrendező jóvoltából pincészinház, békebeli kultúrház, egy valóságos közösségi tér működött Komédiium névvel. Gyula előszeretettel trombitálta össze ott a meglátása szerint „valamiben” ügyes, orosz-lánkörmeiket próbálgató ifjú művészeket, írókat, költőket, újságírókat, zenészeket, komédiásokat, s arra is gondolt, hogy a kapcsolati tőke építgetése jegyében irodalmi játékainkra, előadásainkra, „világmegváltó” estjeinkre „lehozza” *Darvas Ivánt*, *Kerekes Évát*, *Mészöly Dezsőt*, *Kern Andrást*, *Gáspár Sándort*. Helyet kaptunk, helyet adtak, helyet kínáltak bennünket.

Abban a korszakban mindketten (KMP & SZZA) elképesztő energiákkal felvértezve, görcsök nélkül – vagy azokat élelmesen titkolva?! – jártunk járatlan és járt utakon egyszerre. Élveztük, hogy üstökösnek kiáltottak ki bennünket, noha ennek később meglett a szakmai böjtje.

KMP hamar sztár lett a Színművészetin, majd az aktuális ígéretként igazolt a Nemzetibe, onnan a Vígszínházba. Jómagam (ejtsd: SZZA) a szép emlékű Andrásy úti MUOSZ-székház patinás iskolájában főszerkesztettem a sulis lapját, ahonnan leigazolt az Esti Hírlap, de a *Szabad Földben* *Bajor Nagy Ernő* mellett is volt szerencsém pallérozódni, majd sajtófőnöknek kértek fel, s mindemellett – Jordán Tamással szövetkezve – az új nemzedék, az underground világ kritikái folyóiratát (Merliner) is megalapíthattam. Nem sokkal később már színházi rendezéseinkről, közös irodalmi estjeinkről adott hírt a média.

Petinek az Oscar-díjas *Röhrig Gézával*, a *Saul fia* főszereplőjével, aki a főiskolás években még inkább írni, rendezni szeretett, volt egy elképesztő vállalása is: színtre vitték, mi több, újra értelmezték a Joyce-féle *A bohócot*, amit a korszak rettegett kritikusa, *Molnár Gál Péter* a *Mozgó Világban* hét oldalon át az egekbe dicsért.

Nem titok, mindketten, Peti és jómagam is élveztek a korabeli sikereket, de nem gondolom – illetve a közeli barátok se szóltak ránk ezért –, hogy elszálltunk volna. Sokat olvastunk, sokat írtunk, színházakban „éltünk”. Füstös lebujszokban filozofáltunk. S a szebbik nem után kajtattunk. Tipikusan kilencvenesévekbeli lé-

tezés volt a miénk. Derülátó, reménykedő, elfogadó, lánglelkű, hajtós. 2020-ból szemlélve: röhejesen naiv.

A *Merlinernek* köszönhető, hogy szerzőtársak lettünk. Peti, költőként, töprengő publicistaként, forgatókönyvíróként is megmutatta magát. (A koronatanú című dokumentumfilmünk forgatókönyvét is együtt jegyezzük, 2010 óta részese-alakítója irodalmi folyóiratom, a Nyugat Plusz történetének.)

Humorista? Mondják ezt is róla, de én nem gondolom annak. A humorista olcsón adja-veszi a poénokat, olyasmi, mint egy poénokra szakosodott utazó ügynök. Peti kínjában nevet. Bohóc – a nagybetűsök közül való! Elvégre egy valamirevaló bohóc sose humorizál. Ő az életet megéli, sebeket szerez, s ha néha maga is megsebez valakit, akkor utóbb azt röstelli.

A nagybetűs BOHÓC amúgy picit mindig magányos, folyton „sír a lelke”, valamelyest önsorsrontó, valamelyest szeleburdi, közben kész a harcra. A túlélés feketeöves nagymestere. Amihez – tragikusan – nem ért: az a talpnyalás...

A BOHÓC látszólag pesszimista. A valóságban azonban javíthatatlanul optimista kell legyen, hiszen másképp hogyan tudná a színpadon, a pódiumon, a *Beugróban* röhögtetni/kiszolgálni a közönséget. Peti lelkében ott kiabál egy gyermek, a feleselő igazmondó Mezőcsátról. *Palya Beával* közös duettjében ki is mondja/énekli ezt: „*Kiabál a gyermek énbennem, / felesel, ha Júdást felmentem, / megint-megint, hogy élnem kell, / kiüvölt, ha nem számolhat el.*”

2020 KMP életében (is) a számvetés éve. Duplán az, mivel betöltötte az ötvenet! Egy krisztinavárosi kávéházban ücsörögve „ünnepeltünk” a maszkos időkhöz illő visszafogottsággal, rágódva a múlton. Petiből szinte ömlött a szó. Az ötvenedik életév fontos korszakhatár, nem lehet félvállról venni. Egy fél évszázadnak kell, hogy legyen súlya. Ez a súly azonban egyszerre nyomasztó teher, és inspiráló, újabb küzdelmekre sarkalló tömeg. Generációs kérdéseket kezdtünk feszegetni. Egy félig-meddig elveszett nemzedékről beszélgettünk. Nem búsongva, de nem is érzelmek, csipet düh nélkül.

KMP: Belőlem nem ölték ki még a mások iránti tiszteletet. A mai napig nem vagyok képes csak úgy berontani egy színházba. Mindenkinek illedelmesen köszönök, nem nézem le a portást, a jegyszedőt, a kellékest. Hiszen ők éppúgy alkotói, láncszemei egy előadásnak, mint a színész. De érzékelem, hogy a fiatalok többsége nem ezt gondolja. Ha valaki öt másodpercig illegeti magát egy szappanoperában, máris azt hiszi, hogy ő *Robert de Niro*. Azért nem mondom *Latinovitsot* vagy *Őzét*, mert tartok tőle, sok pályakezdő már nem is veszi magának a fáradságot, hogy belenézzen, belelapozzon a magyar színháztörténetbe. Amikor én kezdőként beléphettem a Vígszínház büféjébe, szinte lábujjhegyen közlekedtem, nehogy megzavarjam a nagyokat. Ma alig látok ilyen hibbant ifjakat. Mennek a hangos *hellók, csáók, tefigyusok*. Persze, az egész ország ilyen. Az egó számít, az alázat hiánycikk, ami számomra nehezen elviselhető, mert az én nemzedékem még nem így szocializálódott. A miénk a „már nem” és a „még nem” generációja.

Akik utánunk jönnek, azokat a múlt árnyai, a régi reflexek nem kísértik; nincsenek beidegződéseik, skrupulusaik. Az előttünk születettek meg már tudták a dörgeést, tőkét is szereztek. Nekünk viszont csak álmaink, jó ötleteink voltak...

A fölöttünk lévő generáció nem adta át a helyét nekünk. Megbomlott a nemzedékek, a mesterek és tanítványok egymásra épülő, érzékeny rendszere, piti szövetségek alakulnak.

Mindeközben olyasmiken morfondírozunk, hogy vajon elég hajlékonyan reagálunk-e a gyors változásokra, s hogy érdemes-e a közösség érdekeit szem előtt tartva létezni egy olyan korban, amikor mindenki az egóját hizlalja. Hol az egyéni érvényesülés érzékeny, már áthághatatlan határa? Lehet-e valaki még büntetlenül elegáns? Lehet-e valaki még büntetlenül empatikus? Luxus-e a tolerancia? Nem tudom, bennem is itt záporoznak ezek a kérdések, de tanácstalan vagyok. A fölöttünk lévő generáció talán azt gondolja, hogy amikor ők voltak Magyarországon fiatalok, s nem lehetett például akárhová elutazniuk, azzal olyan sokat veszítettek, hogy joguk van most pótolni, amit csak lehet, avagy: „visszaadni a kölcsönt”, beleragadni a biztosba – akkor is, ha azzal károkat okoznak. Talán úgy veszik, nekik ez jár. Az alattunk lévő generáció pedig már megtanult itt érvényesülni, megértették a játékszabályokat, s nem is igen lázadoznak – miért is tennék...

Ami a korosztályomnak megadatott, az a választás lehetősége. Megtartjuk az értékeket, vagy feléljük a múltat? Felvállaljuk a harcot, vagy elfogadjuk, hogy nem tudunk változtatni a sorsunkon? Egy olyan óvatos forradalmárnak, mint amilyen én vagyok, nehezen megy a háborúskodás – sóhajtott föl szégyenkezve, nagyot kortyolva az időközben jegeskávévá alakult kapucsínóból.

SZZA: A *S.Ö.R.*, a *Kövek a zsebben*, a *Beugró*, a *Caveman* mind hatalmas siker, a *Kucót* is imádta a publikum. A szakma elfogulatlan része éppúgy vevő volt ezekre a produkciókra, mint a közönség. Mégis inkább érezlek elégedetlennek, mint büszkének...

KMP: A *Beugró* sikere, a *S.Ö.R.* (*Shakespeare Összes Rövidítve*) döbbenetes, töretlen szériája azért engem is felvillanyoz. De helyén kezelem a dolgokat. Nézd, egy színész, egy művész a mai Magyarországon pária. Olvastam, hogy a *Presser „Pici”* is azt mondta: *a művész utolsó a táplálékláncban*. Lesújtó az egész. Meg az is, ahogy a semmire osztják a szakmai díjakat...

SZZA: Tizenöt éve már, hogy *Kállai Ferenc*, aki azon kevesek egyike volt, aki jogosan, tényleg minden díjat megkapott nagyszerű pályája során, azt nyilatkozta nekem, hogy *„sajnos, egy nagy dobozból csak úgy ömlenek ránk a gratulációk, de ezek pont ennyit is érnek. A gondokról meg senki nem beszél. Arról például, hogy a színházat szinte lenyelte a rendszerváltás, az új világ. S ködösítünk már a színpadon is...”*

KMP: Feri bácsi egy igazi óriás volt, az utolsó egyike. Ahogy *Presser* is egy ikon. De rájuk se hallgat senki. Azt hiszem, a teljesítményt nem kezelik helyén Kelet-Európában. Az egyáltalán nem véletlen, hogy négyszer is nekirugaszkodtam, „leporoltam”, újragondoltam, színre vittem a *Rocky Horror Show*-t. A közön-

ségsiker, az ováció kevésnek bizonyult. Hasonlóan fáj, ami a *Hamlettel* a Tháliában, a *Rómeó és Júliával* Békéscsabán, a *Három nővérrel* a Shure Stúdióban, vagy az Enquist-darabbal (*A nap 25. órája*) történt a Budapesti Kamaraszínházban.

SZZA: Néha azon is eltűnődöm, mekkora apparátus él meg belőlünk, alkotókból. Ilyen kurátorok, olyan bizottsági észosztók, jogvédő irodák, jogászok, menedzserek, titkárok, titkárnők... Mindketten belülről ismerjük azt a budapesti színházat, ahol előbb glancolták ki a második emeleti irodákat a vezetőknek, mint a színészek szüette öltözőit, a varrodát, a hangstúdiót, a színpad a közönség előtt elrejtett zugait. Megesett, hogy a pódiumról nagy rőssel kiviharzó színészt fejbe kőlintotta egy váratlanul lefittyenő faléc.

KMP: Nem tartozom egyetlen szekértáborhoz sem, aminek ára van. Ezt már tudomásul vettem. Napi szélmalomharcot vívunk. De vannak eredményeink, elvitathatalan sikereink – ami sokaknak fáj. Szerencsére.

SZZA: Hiszel Istenben?

KMP: Persze. És nem csak azért, mert nincs más magyarázatom arra, ami körülvesz engem. A fohász része az életemnek.

Londoni eszmélet, 2017

megint hajnal:
London újra,
egy mókus talált
a betonútra.
egykedvű közmunkás,
szél seper az úton.
csonkolt banánhéj
kesereg a múlton,
elered az eső:
fizetett statiszta,
megunt kávéspohár
ma az alamizsna,
rohan a madár:
szabad az égbolt,
akármerre repül,
a tegnapi szép volt
és már van ma.
megérintheti a napot is,
ha akarja.

Egy Zsélyi Nagy sorra

van-e maradásom a nemzetben
s van-e a nemzetnek maradása
bennem vagy vinné részeim
szana s szerte hányva vetve meg-
válogatva melyiket merre s kell
kell-e abból a szív az arc kell-e
az elme vagy a hús a csont a bőr
az inak az erek a vér az izmok
feszülj esztelen érte és *daloldj*
ahogy az égő erdő jajongja i-
máját dalold nyelvtelen imád
van-e a nemzetnek maradása
van-e nemzet jobb ezt kérdez-
ned ki meghányja belőled mit
vegyen megvessen elvessen s
hová vessen hol sarjadj s légy
nyelve légy a nemzet bölcsője
te légy-e annak bölcsője még

a nyelv halála az bölcsőhalál
hiába áll tábla iskolád falán
nincs ki oda nyomodba lépjen
daloldj ahogy az égő erdő ja-
jongja imáját dalold a jajt
dalold a hallgatást dalold
dalold az égő dalt az égő er-
dőt da-lold-a-hall-ga-tást
da-lold-a-ko-vász-ta-lan-ke-
nyér-böl-cső-ha-lá-lát nem
értem mi van ide írva nem
értem már nem értem már
nézd anya nézd mi van ide
daloldj ahogy az égő erdő ja-
jongja imáját írva az vagyon
s írva vagyon írva vagyon *ír*

AICH PÉTER

Félreértés

A nők, a nők! Ott forogtak körülötte, mióta világ a világ. A mamája, a nővére, de még a tantija is, mindegyik vigyázott rá, sőt nevelte, amit nővére esetében nem föltétlenül kedvelt, mindenesetre ők voltak a világ, függetlenül attól, mióta világ ez a nőnemű világ, az értékrend alapja. Míg iskolába nem került, úgyszólván pár-nák közt tartották, ő volt a család férfiúja, s tulajdonképpen más nőnemű egyé-nekkel nem is találkozott, nem csoda, hogy nők voltak a mérce, aszerint ítélte meg a történeteket. Igaz, rózsaszínű ruhát nem adtak rá, babát sem adtak a kezé-be, játékautót annál többet. A nőknek ez inkább kuriózum volt, merthogy mégis fiú ez a Gyuri, így számára nem meglepően a legfontosabb játék épp az autó lett, különösen a sárga teherautó keltett benne mély benyomást, mivel azt nem csak húzni, hanem homokkal, kővel, bármivel megrakni is lehetett, s a lehető legalkalmatlanabb helyen kiborítani, csak az autó oldalán levő fogantyút kellett tekerni, ennek következtében pottyant ki belőle minden kosz, aminek a mama kevésbé örült, pláne, ha a szoba egyik nehezen hozzáférhető helyén helyezte el a rakományt. Később az iskolában rengeteg kislány lett az osztály- és iskolatársa, érdekes módon mindegyik más volt, ez nem olyan, mint otthon, vette tudomásul Gyuri, például – a tanító nénin kívül – feltűnően ritkán igyekeztek rendre utasítani. Próbálta őket összehasonlítani az otthonról ismert nőivel, de az egyáltalán nem sikerült, mert mindig önmagánál kötött ki, így lettek a nők, azaz akkor még kislányok az önismeret lényeges tényezői – többek között azáltal, hogy máshova jártak pisilni, ami otthon nem úgy volt. Az összehasonlítással azonban továbbra is próbálkozott, s azt vette észre, némileg izgágák ezek a nők, otthoni nőismeretei ugyanis állandóságot sugároztak, tudta például, ha nem kanalazza ki rendesen a levest, a mamája vagy a tantija biztosan rászól, nővére pedig felsőbbrendűségét szellőzteti ilyenkor, s kárörvendőn vigyorog hozzá, szóval ez otthon így működött, ezek a nők a suliban viszont egészen másképp reagáltak, s ez megzavarta, nem tudta megállapítani, az most vajon rossz vagy jó, mert ha az iskolai étkezdé-ben nem ízlett a leves, és a felét otthagytá, senkit sem érdekelt az, miközben az otthagyt leveles miatt rossz volt a lelkiismerete, az viszont, hogy senki sem pörölt vele emiatt, jólesett.

Így aztán Gyuri lassan differenciálni is megtanult, mert lám, nem mindenki szidja meg ugyanazért, sőt dicséret sem jött egy és ugyanazért, bonyolult ez a világ. Ha ugyanis nővére haját huzigálta meg, dühös kiabálás lett abból, de még

a mama is hozzászólt ilyenkor, de amikor az előtte ülő kislány, az Erzsike copfját rángatta meg, huncut mosolyban találkozott tekintetük. A gimiben már nem huzigálta a lányok haját, azt már akkor kevésbé szerették a lányok, másképp kellett próbálkozni, hogy felkeltse figyelmüket. Nem esett a szájára, így hát az sem volt gond, elszórakozott velük a nagyszünetben, a lányok pedig szívesen mentek vele randizni. Ott is az udvarias szellemeskedés kapott főszerepet, s mivel ezt ő otthon úgy látta, másutt ugyan mi mást csinált volna: a könnyed barátkozás előnyökkel jár, de azért nem kell túl komolyan venni, s azt rendjén találta. A mama volt ugyanis a mintakép, mindig ott volt számára, de ezek a csélcsap fruskák némileg másképp viselkedtek, s amikor másokkal flörtöltek, nem feszegette tovább a széptevést, hiszen a mamának sosem kellett udvarolni. Valamit másképp kéne csinálnia, gondolkodott el, hogy úgy viselkedjenek, mint a mamája, tehát hogy ne akárkivel járjanak bárhová, viszont otthoni példa erre nem akadt, s nem tudott mit kezdeni vele, leginkább saját ügyetlenségét okolta akkor, mivel a másképp csinálással nem jutott messzire.

Ez aztán el is múlt különösebb megrázkódtatások nélkül, pláne, hogy tovább kellett gondolni az úgynevezett életre szóló komoly lépéseket, a jövőre gondolni, s mivel az autók továbbra is érdeklik, újabban viszont a repülőgépek is, motorja végül a siklókon kívül mindegyiknek van, vagyis azzal lehetne valamit kezdeni, tehát abban állapodott meg, hogy az lehet a megoldás. Úgy is lett, mármint az ez irányú folytatás, aminek persze egyéb folytatása is lett a komoly lépéseket illetően, éspedig egy bizonyos Márta személyében és árnyékában. A lány évfolyamtársa volt a fősulin, technikai érdeklődéséhez híven szintén olyasmivel foglalkozott, amivel Gyuri, ez inspiráló tényezőnek bizonyult, volt miről beszélni. Gyuri az ötleteivel akaratlanul is elbűvölte Mártát, különösen a kis motorokkal kapcsolatban, amilyeneket a repülőgépmoделlekbe lehetett beépíteni, tényleg érdekes megépíteni egy modellt és röptetni a nyílt terep fölött. Annál inkább, hogy idővel nem csupán a modellek repültek, hanem ők is, mert bizony szárnyra kaptak, Márta ámulattal s elbűvölve nézett Gyurira, Gyuri pedig a lehető legtermészetesebben nyugtázta, hogy ő hozza a modellt, Márta pedig a kaját (akár a mama), miközben csodálattal figyeli Gyuri technikai, azaz pontosabban aviatikai mutatványát.

Még be sem fejezték a sulit, már összeházasodtak, természetes és logikus következményként kezelték ezt, hiszen repülnek. Igaz, Márta némileg más szakmában, de a lényeg az, hogy ők ketten együtt röpködnek, néha pedig a modelleket is röptetik, milyen szép.

Ennek aztán elég hamar kézzelfogható következménye lett a kis Mártuska személyében. Aranyos kislány volt, amint kissé járt tudott, Gyuri magával vitte a rétre, ahol a modelljeit próbálta ki, Mártuska pedig a gyönyörűségtől elragadtatva szaladgált föl és alá a modell után, s amikor a kis repülőgép közel került hozzá, Gyuri fölemelte a gépet, s az elsuhant Mártuska ujjongó sikítózása közepette a magasba. Ez inkább vasárnapi és időjárásfüggő foglalatosság volt, meg a model-

leket előbb meg kellett építeni, hétköznap persze. A kis kertben, amit vásároltak, volt egy kis házikó, abban rendezte be Gyuri a műhelyét, s kísérletezett a legkülönbözőbb repülőgépekkel, legújában egy saját típusú masinával, amely képes úgy fölszállni, mint egy helikopter – olyan ugyan a valóságban már volt, na de Gyuri ambíciója az volt, hogy saját tervei szerint építsen olyat. Munka után hazajött, evett valamit, homlokon csókolta Mártuskát, és már ment is a laborba, ahogy a kis kerti lak műhelyét becézte. Elképzelése bonyolult volt, kész modelleket lehetett ugyan kapni, csak össze kellett állítani és kész, de az túl olcsónak, egyszerűnek tűnt, ezért törte máson a fejét, így az egyes alkatrészeket is meg kellett terveznie, sőt azokat furnérból és egyéb könnyű anyagból elkészíteni, sőt a kismotort is meg lehetett némileg manipulálni. Ez persze sok időt vett igénybe. Márta ezt egy ideig megértéssel tűrte, ám amint kinőtt a röptetés ígézetéből, úgy érezte, egyre inkább a földhöz ragad, mint egy szárnysegett repülőgép. Amíg a pelenkákkal volt elfoglalva, még hagyján, de aztán egyre kényelmetlenebb lett az otthoni karantén, Gyuri pedig nem sejtette, hogy egy nővel is úgy kéne foglalkozni, mint egy megépítendő modellel, szerinte papucsférjek kényszer szemlélete az ilyen hozzáállás, vigyorgással meg bókolással, kár az időért, azt másra is lehetne fordítani, ha már egyszer megtörtént, minek udvarolgasson még, a mamát sem kellett sosem ostromolni, mindig kéznél volt, ha kellett, szóval a feleség, aki szintén nő, sőt anya is, mint a mama, nyilván hasonló, ugye, s úgy is viselkedik bizonyára, vagyis eszébe sem jutott, hogy ez most más dimenzió, meg hogy amíg csak földhözragadt az állapot, még tulajdonképpen nincs nagy baj, nem az a helyzet, mint amikor repülés közben veszik el az egyik szárny. Márta híven elvégezte, amit otthon kellett, utána pedig csak úgy kinézett az ablakon, a közös hobbinak lóttek, helyette részben Mártuska lett a központ, de csak részben, repülés nélkül.

Történt aztán, hogy néhányszor felhívta Gyurit, menj már el a gyerekért a suliba, még a munkában kell maradnom, csak később jövök. Ez addig működött így, míg Gyuri látni vélte a feleségét a városban egy idegen ipsével. A mama, ujjongott Mártuska, ugyan már, mondta Gyuri, a mama munkában van, s Mártuska hiába meresztette a szemét, de még Gyuri is, a mamának vélt alak eltűnt a tömegben, na látod, nem a mama volt, mondta Gyuri hősiesen. Hol voltál, kérdezte feleségét, miután az hazajött, sanda tekintettel, gyanúsán leste, mi lesz a válasz, s Márta érezte, valami baj lehet, valami nem stimmel, azt mondta hát, azért jött jóval később, mert ki kellett még szellőztetnie a fejét, nehéz nap volt. Ez eléggé meggyőzően hangzott, mivel Gyuri nem igazán jól látta azt, akiben Mártuska az anyját, ő pedig a feleségét felismerni vélte, teljesen megnyugtatónak a válasz mégsem bizonyult, némi idegességet lehetett abból kihallani, vajon miért. Mikor aztán máskor telefonon kereste a feleségét a munkában, mert hogy mikor is kell pontosan a gyerekért menni, azt mondták neki, hogy már hazament, pedig Márta szerint még ott kellett volna lennie, azt mondta legalábbis. Gyurit ez nyugtalanította, ráadásul a modelleknek most annyi, a mama, ha megmondta, mikor

jön haza, akkor mindig megjött, inkább korábban mint később, Márta vajon miért más, sosem tudta, meddig kell otthon gubbasztania. Az lett a következménye ennek, hogy kezdte hanyagolni a modellépítést, s egyre többet morfondírozott azon, hogy tulajdonképpen utána kéne néznie, mi zajlik itt. A helyzet feszültté vált, idegesítővé, gyakran összeszólkoztak, s amikor már nem lehetett mellébeszélni, Márta, nyilván azon az alapon, hogy a támadás a legjobb védelem, elkezdett panaszkodni, füttyölsz te rám, nem törődsz semmivel, csak azokkal a vacak fogpiszkáló-repülőkkal, nekem is beszélnem kell valakivel, mit gondolsz, nem vagyok én vitrin-trófea.

Gyuri ezt úgy értette, hogy akkor most tényleg még több időt kéne otthon töltenie, de az lett belőle, hogy tulajdonképpen szerepet cseréltek, Mártuskával Gyuri volt mindig, amikor az iskolából hazajött, együtt tanultak és játszottak, Mártuska ezt nagyon élvezte, egy új világ nyílt meg előtte, a papával ilyen eddig nem volt, csak ha röptetni mentek, most pedig milyen jó, csak övé a papa, míg a mamája munkában van. Ez addig tartott, míg Márta éjjelre is kimaradt, hivatalosan üzemi akció. A baj abból következett, mintha készakarva, hogy Mártuska épp akkor lázasodott be, s Gyuri telefonon próbálta elérni Mártát, de senki sem vette fel a telefont. mi legyen most. Mint kiderült, semmi üzemi akció nincs, kellemetlen volt a beszélgetés a titkárnővel, s ez arra sarkallta Gyurit, hogy most aztán tényleg utána kéne néznie a dolgoknak. Márta égre-földre esküdözött, hogy nem történt semmi, csak magányos és szerencsétlen, csak egy kis szabadságot engedett meg magának, csak egy kicsit átgondolni szeretne mindent, a helyzetét, az életét, a sorsát, az ég tudja micsodáját, ennyi, majd rendbe jön, adj egy kis időt, nem tudom, mit akarsz, mit csináljak.

Gyuri nem értette, netán ő vétett, s ha igen, tulajdonképpen mit, amiért ez így alakult, a modellépítés természetesen nem jutott eszébe, végül is azt már jó ideje hanyagolja, alig jut előre, úgyhogy azt eleve kizárta, vagyis ő ártatlan, magányos virágszál vagy micsoda. Még a gondolat is teljesen felkavarta, hogy akkor a felesége feltehetően mit is, uramisten, netán megcsalja, még a gondolat is teljesen fölkaparta, hogy akkor a felesége föltehetően mit is, uramisten, netán megcsalja, na ettől teljesen kiborult, mert azért eszébe jutott az eset, amikor esetleg látták egyszer Mártát, persze nem biztos, csak valószínűleg, a városban, Mártuska és ő is mintha látta volna, a fene tudja, hogy van ez, mert tényleg nem biztos, na de ha mégis így van, ki lehet az, aki nála jobb, vajon mit tud, hogy Márta valami pasással van, nem pedig övele, aki szereti, hiszen ezeket a modelleket is mind miatta csinálja, bizonygatta magának, hogy felvágjon, bizony dicsekedni akart, hogy megdicsérik, önbizalma érdekében, mert az fontos, hogy a felesége lelkesedjen érte, mint régen a kezdetekben, a mama is hogy odavolt, amikor nem a szekrény alá billentette ki játékterepjárója rakományát. Az utóbbi fejlemények azonban egyáltalán nem emellett szóltak, vagyis nem az ősidők romantikáját idézték, háborgott is emiatt, még az agya is elborult, s miként a sértett vadkan, amely sok mindenre

képes, szinte eszelősen nyomozni kezdett. Tehát ki az az ipse, aki így felborította az életét? Mániákusan mindenféle ravasztságot elkövetett, olyat, amelyet idáig fel sem tételezett volna magáról, tehát hogy képes rá, mindenáron ki akarta deríteni az okokat, a háttérmozgásokat, evégett mindenképpen fel kell fedezni a világot, csak éppen tükörbe nem nézett, hogy meglássa, mi van mögötte. Így jutott el, miután baljós feltételezése bebizonyosodott, a vetélytárs feleségéhez, ami fontos tényező, mert ugye, ha egy férfi félrelép, annak oka kell legyen, a feleség fényt deríthet erre vagy arra, vagy az ég tudja, mire, valami csak kiderül, reménykedett.

Ez volt Lilike, az elárult háziasszony, akinek férje az ő feleségével próbálkozott Gyuri háta mögött. Lilike meglepődve fogadta a váratlan látogatást, Gyuri végül eléggé váratlanul, mondhatni rendhagyóan jelent meg, Lilike pedig naiv, ártatlan léleknek bizonyult, aki gyanított valamit férje hűtlenségeiről, csak épp az utolsóról semmit sem tudott. Ezt el kell szenvedni, majd rendbe jönnek a dolgok, volt a hivatalos álláspontja, bár látszott rajta, ugyancsak kellemetlenül éri a legújabb liezon, szerinte egy feleség teremtsen otthont, sugározza a szeretetet, mint egy villanykályha a meleget, ő is erre vágyik, s hátha elnyeri egyszer jutalomként a kitartásért vagy micsodáért a végkielégítést, értsd férje meghunyászkodó boldog visszatérését az általa melegen tartott fészekbe, ez a remény különösen erős volt benne. Igaz ugyan, Gyuri szerint Lilike túl romantikus volt, és némileg a vággyal keveredett a világnézete, ami viszont messzemenő megértésre sarkallta, hasonló lélek, szinte rokon, szögezte le. Olyan jó vagy, dicsérte Lilike Gyurit, hogyhogy a feleséged ezt nem látja, ha az én férjem volna ilyen, nem is tudom, áradozott, és ennek szellemében és következtében fokozatosan eltértek a tárgytól. Egy hangosabb szóváltáskor ezt Márta szemére is vetette Gyurinak, csak úgy kapásból, mintha megtudta volna, hogy Gyuri most ezzel a Lilivel forral valamit, ami eléggé abszurd, mert honnan tudhatta volna, legföljebb ez a Lilike kottyantotta el magát, a „hivatalos” apropó viszont az volt, hogy Márta szerint Gyuri elhanyagolja a gyereket. Ez akkor történt, amikor már felfogták, régóta nem beszélnek egymással, sőt el is vesztették a fonalat, azaz folytatni sem volt hol, lévén, hogy ha mégis, nem beszélgetésnek minősült izgatott szóváltásuk, sokkal inkább sorozatos szemrehányás volt az, két magánszám szinkron monológ előadásban, azaz szimultán és egyszerre. Nem szeretsz, nem szeretsz, csak ez járt Gyuri fejében, pedig már nem is volt biztos abban, vajon igényli-e még azt, Márta pedig megmakacsolta magát, csak azért is, mert te nem szeretsz, és hát a szeretetvágy hatalmas úr, olyan, amit mindenki kíván és mindenki tagad, s olyan utakat nyit, amelyek azelőtt nem léteztek, a Vörös-tengert kettéosztani ahhoz képest semmiség. Vigaszt kerestek és megtalálni vélték. ott, ahol csak a szimptómák voltak, meztelen kirakatbábuk, amelyekre elfelejtettek ruhát aggatni. Mintha a tenger csak a felszínen vetne hullámokat, s mély áramlatok nem léteznének, Gyuri sérített önérzete pedig megtalálta a maga egérútját. Márta bizonyára sosem szeretett, fejtegette Lilikének, s Lilike sűrűn bólogatott, ismeri ő ezt, igen, mintha csak

maga fogalmazta volna meg, mintha csak róla volna szó, úgy érezte. Így lett a szerelmi háromszögből négyszög, Gyuri pedig elhitte, hogy lám, lám, ez az a megértés, amire mindig vágyott, felejtve, hogy ehhez hasonló felfogás azért nem példátlan, csak az van, hogy a memória és a sértett ego keveréke sajátos játékot űz néha. Mert eredetileg arról lett volna szó, hogy a bajokat Mártával valamiképp rendbe hozza, a röptetés emléke ott kucorgott valahol tudata mélyén, de sikeresen egyre jobban elásta, úgyszólván megfojtotta a büszkeség. Lilike sajnos inkább bólogatni tudott, ez eszébe juttathatta volna Gyurinak, miért indult Lilike férje kutatóutakra, ám nem így történt, hanem az, hogy az egész végleg elmérgesedett. Az életképtelen mesterséges négyszög szinte azonnal két kettősre csoportosult át, ám az sem bizonyult tartósnak, inkább átmeneti szelepnek, sajnálkozhattak az eltört tényérok miatt, szentimentálisan könnyezve a romhalmaz fölött.

Viszont arra sem került sor, e lehetőség csak futó feltételes mód volt: az lett a közjáték vége, hogy kiábrándultságában mindenki a saját igazát hangsúlyozva ágált, hogy mindig a másik a hibás. Ennek következtében sikeresen elváltak, Gyuri a modelljeihez menekült vissza, Márta pedig Mártuskával kezdett foglalkozni rendkívül intenzíven. Mindig volt elodázhatatlan, sőt váratlan program, ami miatt Gyuri nem vihette magával a kislányát, úgyis csak azokkal a hülye repülőgépekkel foglalkozik, mondogatta Márta a lányának, az pedig lassan el is hitte, mivel annyira azért nem érdekelte őt a pepecselés a szárnyakkal, a ragasztgatás, az alkatrészcsere, meg az ilyenek. Már nagyobbacska volt Mártuska, amikor mégis elment az apjával egy versenyröptetésre, s ott meglepődve tapasztalta, mennyi tisztelettel beszél a többi modellező az apjával. Nahát, ilyen is van, álmélkodott, sőt tanácsot is az apjától kértek állandóan. Az időjárás szép volt, Mártuska pedig önkéntelenül futkározni kezdett a réten egy kis repülőgép után, igaz, csak néhány lépést, hiszen túl gyors volt az a modell, ő pedig már elég nagy, de abban a pillanatban úgy érezte, mintha újra icipici kislány lenne, homályosak voltak ugyan az emlékek, s messziről jöttek, de mosolygósak voltak, még a nap is melegebben sütött. Papa, kérdezte, máskor is eljövünk?

Márta azonban nem volt hajlandó támogatni az ilyen kirándulásokat, mindent megtett, hogy ne lehessen, Gyuri csak a fejét ingatta, vajon miért féltékeny ez a nő a saját lányára, de figyelmét elkerülte a tény, hogy az önzés lényegében önkényuralom, s legfeljebb bosszankodni tudott rajta, néha már azt sem. Pedig Márta kiruccanásának emlékéen már régen sűrű fű nőtt. Most már maga Gyuri is úgy érezte magát, mint a homokba vajt lyuk, amiből apránként eltűnik a beleöntött víz, lassan a kislánya sem áll vele szóba, fura társaságba jár, amit Márta sem ért, ez az ő korában nem így volt. Vajon mi lesz ebből, talán ha Gyuri szólna neki, az atyai szigor esetleg használna, helyre rakná, mert tény és való, az atyai példakép néhány homályba merülő élménytől eltekintve igazából hiányzott Mártuska életéből, e kellemetlen felismerés pedig Mártának új esélyt jelentett, bár inkább szemrehányásként jelent meg. Az apjából az maradt Mártuskának, dohogott Márta, hogy

elmentek modelleket röptetni, ami itt-ott jó, na de Mártuskát most már inkább a smink és a divat érdekli, s ezt a következő alkalommal, amikor Mártuskával ment volna, tudatta Gyurival, csak éppen Mártuska nem volt otthon, mert mozi-ba ment, vagy inkább randira, az sosem derült ki egyértelműen, ha elment, mindig azt mondta, hogy moziba megy, szóval akkor Márta szóba hozta, van némi aggálya a lányuk miatt, mire Gyuri vállat vont, te nevelted, mondta, szóhoz sem jutottam. Ez tulajdonképpen jó bevezetés lett volna a kölcsönös vádaskodás új fejezetének nyitányához, hogy te meg mit csináltál, mit nem tettél, mondtam én, hogy bírd ki, majd elmúlik, ha velem is többet törödsz, és így tovább, Márta azonban ezúttal visszafogta magát, már egyáltalán nem kívánta ezt a hangnemet, ellenkezőleg, hajlott volna a békülésre, mert ugye a lányuk is, tényleg gondban van, miatta most képes lett volna ígérni egyet s mást, holott nem tudta ő sem elképzelni, milyen volna ez a kibékülés, Gyuri pedig csak ámult, mi ütött ebbe a nőbe, hogy létezik ez, ha pedig nem veszekszik, akkor mit akar, de jó, gondolta, legyen, s a félig kiásott csatabárdot visszaásta, végül az is valami, hogy évek múltán anélkül képesek beszélgetni, hogy egymás szavába vágának. Márta azonban hiába reménykedett a feltámadásban, túl messze kerültek már egymástól, maradt minden a régiben.

Mi tagadás, Gyurinak is eszébe jutott az efféle visszafordulás, de csak a gondolatig jutott, úgy fordult meg az agyában elméletként, mint egy beteg hipotézis, ennél is maradt, zsákutca, amelyből már egyszer kihátráltam, így vetette el azonnal az ötletet, túl hideg van arrafelé. Földhöz ragadtunk, mint egy szárny-szegett repülőgép, talán még ennél is rosszabb történet: repülés közben veszítettük el szárnyunkat, úgy zuhantak le, szörnyet halt a szerelem. Amikor aztán Márta mindenek ellenére nyíltabban adott hangot mesterséges reményeinek, Gyuri meglepő visszafogottsággal azt kezdte magyarázni, hogy a palacsinta is frissen jó, de ha évek múltán fel akarod melegíteni annak ellenére, hogy még nem penészes, mert teszem azt a mélyhűtőben tároltad, valószínűleg nem ízletes már, úgyhogy jobban teszed, ha kidobod. Ez kissé zavarosnak minősült, Márta szeme furcsán rebbent, hirtelen nem tudta, mit akar ezzel Gyuri mondani, aztán csak egy azonosíthatatlan hümmögés hagyta el száját, amit sehogy sem lehetett értelmezni, miközben azt gondolta, csak nem azt akarja mondani ez az ember, hogy maradjunk barátok? De Gyuri nem ezt mondta, ő is csak hümmögött egyet, s úgy fejezte be a társalgást, hogy azt mondta: tényleg? Közben arra gondolt, nagy a valószínűsége annak, eleve tévedés volt ez a kapcsolat, bolond az ember fiatal korában, ha belegondol, sosem működött ez igazán, ami természetesen hiábavaló utólagos bölcsesség is lehetne, ha nem volna egy közös lányunk, fordult még meg a fejében, feléje sem néznék. Tulajdonképpen miért néztem én akkor rá? Mit láttam? Mit akartam látni? Micsoda félreértés!

Emberke lettem

(Apácaszakállasi impressziók)

Manapság ritka,
mikor az ember
szülőfalujában látja
meg a világot,
melyről még
semmit sem sejt.

Burokban szült meg anyám,
apám sártégláitól
illatos házban,
s e perctől
Emberke lettem.

Magas fákat,
udvarunkban mulatozó
madarakat, kezemen
átmászó bogarakat,
az orgonasövény kecskebékáit,
a gémeskút sujtóján
csilingelő vizesvödröt,
a nem tétlenkedő
házórző Sürgic kutyánkat,
a szőlőlugas tolvajkodó,
füttyös fekete rigóit,
a házunk előtt elhaladó
hangos lovasszekeket,
a Rózsika kastélykertben
imakönyvből éneklő apácákat,
a kémény égbe igyekvő füstjét,
a dohányszárítóban éneklő
lányok szerelmes, bánatos,
végnélküli dalait,

a dobot pergető kisbírót,
a levelet hozó postást,
a biciklis Samut, a magyarul
furcsán beszélő
megyeri szlovák rendőrt,
Gurdony cigánypérót,
a kocsmá udvaron
tekéző legényeket,
a gabonát kaszáló aratókat,
a falu futballistáit,
a Vendel-napi búcsút,
a háborúban elesett
hőseinket, akik nevei
emlékkőbe vannak vésve
a református templom
előtti dombon,
Icu néni Vesna boltját,
az 1934-ben épített egyházi iskolámat,
az 1943-ban létrejött
helyi nemzeti bizottság épületét,
a hét fűzfánál a kanálist,
a két falu határvonalára
épült Alma Matert,
az 1965-ben pusztító árvizet,
1968-ban a falunkon
átdübörgő orosz tankokat,
az 1989-es bársonyos forradalmat -

láttam és éltem meg
költői létben,
teljes éneket
Apácaszakállason jegyzem!

Idegvégződéseim

Vágyakozom a tavasz
elé menni, s arcomat
az időtlen Nap gyengéd,
pislákoló sugarai közé
rejtetni, gyermeki áhítattal.

Valami csoda kerülgeti
tudatom hetvenedik életévét.
Parányi dolgok nőnek óriássá.
A virágok a fák koronái
közé kúszva, madarakat melengetnek.

Fejreállt bennem a természet.
Idegvégződéseim fájdalom.
Az egyszerűség elméletbe
nem halhatok bele.
E végtelen szép, majd
visszabillent egyensúlyi helyzetembe.

Csók

(Bírskémnek)

A csókban,
akár egy banki széfben,
őrzöm időtálló arcodat.

Hallom,
ahogyan elnémul a világ,
mikor ajkad nyitni kész.

Nincsen hasonló pillanat.
Talán az agyhalál.
Boldogít.

OLÁH PÉTER

Coca-Cola

Pezsgék. Kitölt a pohárba. Untam már szóltanul a palackban lenni. Modellt állok. Miért nem készítesz rólam egy fotót? Olyan szép estélyi ruha van rajtam, ráadásul annyira fehérek a szemeim. Annyi van belőlük, amennyit nem szégyellek. Más gyöngynek nézte őket. Nem azok. Rajtuk keresztül látom, mekkora tuskó vagy.

Az vagy. Két hónapja vettél, és csak most fogyasztasz el. Nem tudom, hogy mi-nek képzeled magad. Nem vagy különb senkinél. A Fanta is megmondta, egy átlagos fickó vagy, aki takarékoskodik a megvett üdítőkkal. Simán megtehetnéd, hogy megidd az egész spájzot, de nem. Vársz. Nem tudom, mire, de ne hidd azt, hogy tönkretehetsz, mert nem tudsz.

Jó, hogy közelebb hajoltál, tisztán látom, ki lakik a szemedben. A nyugágyon fekszik a krumpli, égeti magát a napon. Látszik, hogy nem tudsz erről. Ezt is csak én láthatom. Így könnyebb felmérnem, kivel állok szemben. A krumpliból ítélve, ekkora méretű lehet az agyad is. A Sprite mesélte, hogy vannak intelligens emberek is. Kinevettem őt, mert ez mese. Nem látott még ilyet a föld.

Ittál egy kortyot, haladunk. Eleredt a szemedben az eső, a krumpli kinyitotta az ernyőjét. Képes vagyok még nagyobb hatást is kiváltani belőled, de majd csak rájössz. Beszélek inkább arról, hogy mennyire ostoba vagy, mikor azt hiszed, hogy boldog vagy. Állj fel, és nézz körül. Nagyon szép bútoraid vannak, kanapéd, és szépen csillog a széles vásznú feketeség a falon, de hol vannak a többiek? Ne mondd, hogy csak bennem merült fel, és eddig nem vetted észre. Hiába olvad meg tenyeredben a pénz, rohansz boltról boltra, hogy meglegyen minden. Nincs itt senki, csak én. Nem érzed riasztónak a helyzetet? Mi van, ha elpattan a torkodban egy ér? Ki veszi észre? Még a szomszéd sem kopogna át. A testeden pezseg-nénk, mint a férgek. Esetleg a hangunkra bekopogna valaki.

Boldog születésnapot, igyál nyugodtan. Nem akartam elvenni a kedved, tényleg csak azt szeretném, hogy ne legyen ekkora arcod, mert nincs mire. Egy kicsit büszke lehetsz, van egy céged, ami sikeres, ez rendben van, de attól még ne legyen egy konyhaszekrény az arcod. Különben sem állna jól neked, főleg a ránca- idat elnézve, reménytelen eset lennél. Igyál még. Na, nem kell megsértődni rám. Jót akarok, élettanácsadód vagyok. Nem emlékszel? Igaz, mondták a spájzban a befőttek, hogy feledékeny lettél, de ennyire? Azokról az üveges állatokról ne is beszéljünk, mert csak rosszul leszek, hát hogy nem lehet foglalkozni velük?

Problémáid lesznek a jövőre nézve, ha nem változtatasz egy-két dolgon. Mivel ezért fizetsz nekem, munkaköri kötelességem elmondani. Szóval maradj szépen

a fenekeden, és hallgass végig. Nem érdekel az a krumpli a szemedben, ne most menjen szörfözni, lehet azt később is.

Először is, arra kérnélek, hogy ne legyél ennyire takarékos. Ne hidd azt, hogy bármедdig elállnak a dolgok. Van pénzed is, szóval nem kell félned, hogy másnap nem tudsz a bevásárlóközpontba rohanni, hogy legyen minden otthon. Ez a tanácsom azért is nagyon lényeges, hogy ne okozz senkiben rossz érzést, viszont még ennél is fontosabb: ne engedd, hogy fellázadjanak ellened. Nem hiszem, hogy szeretnéd, ha jönnének a beföttek, hagymák, étolajak, tökmagok, lisztek, búzadarák, és kést szorítanának a puha torkodhoz. Meg hát nem gondolhatod komolyan, hogy ebben a lakásban éled le az egész életed. Szóval ne felejs el foglalkozni velük.

Másodszor, ne ülj itthon. Fiatal vagy még, jó, elmúltál harminc, de azért te sem hiheted azt, hogy ez így élet, hogy megvagy mások nélkül. Ne mondd azt, hogy nem szoktad érezni a kanapé hidegét, ahogy ráfekszel. Húsz fok van a lakásban, de még ő sem bírja elviselni, hogy egyedül van. Az ilyeneknek sem olyan boldog dolog ez, ők is társastárgyak. Nem fejeztem be, még ne igyál meg! Hallod?

Kudarcot vallottam, nem mondhatok fel, mert te bontottál velem szerződést, de egy dologra nem gondoltál. Nem halok meg. A fogaidra tapadok, és addig elősködök ott, amíg ki nem hullnak, amíg ki nem hunynak a fények a szájüregben. A gyomrodát kisikálom, a csontjaid elsorvasztom. Nem tudsz legyőzni, hiába becsültél le mindig is. Sokkal több vagyok nálad. Halhatatlan.

Mészáros Márton Bob Dylan-fordításai elé

Mészáros Márton már egyetemi évei alatt jó nevű riporterré, publicistává és kritikussá nőtte ki magát. Most versfordítóként jelentkezik, Bob Dylan két versét ültette át magyarra. Én elsősorban olasz, francia és orosz verseket honosítok, angol nyelvtudásom meglehetősen fogyatékos. A filológiai hűséget ellenőrizni tehát csak nagyjából tudom. De nagyon is jól érzem Dylan verseinek, dalkölteményeinek gondolat- és indulatritmusát, amit Marci tehetségesen ad vissza. A tónusról nem is beszélve.

Ezek az átfordítások egyetlen ponton sem bicsakolnak meg: a *Key West* és *Visslát, Jimmy Reed* esetében is jó a dikció, és működik a ritmika. (A ritmikát a gondolatiság és indulatiság jellemzi ezekben a szövegekben.)

Kívánom, hogy effajta tevékenysége ne csupán kurta kitérő legyen.

Baranyi Ferenc,
Kossuth-díjas költő, műfordító

BOB DYLAN

Key West (Filozofikus kalóz)

Key West (Philosopher Pirate)

McKinley kiáltott McKinley sikított
az orvos azt mondta McKinley a halál lapul a falon
nekem áruld el ha van mit gyónnod
mindent hallottam már erről – lassan haladt lefelé
hallottam a drótnélküli rádión
lentről az isten háta mögöttől – le Key West felé

szerelmet és ösztönzést keresek
azon a bizonyos kalózádió
Luxembourgól vagy Budapestről jön
és tiszta a rádiójel amennyire csak lehet
kutyául szerelmes vagyok alig látok
lent a sík vidéken – le Key West felé

Key West a helyek helye
ha a halhatatlanságot hajszolod
maradj az úton – kövesd a táblákat az országúton
Key West kellemes és tetszetős
ha elhagytad az eszed ott megtalálod
Key West a láthatáron

a vasúti pálya rossz oldalára születtem
Ginsberg Corso és Kerouac is
Louie és Jimmy és Buddy meg a többiek
elképzelhető nem ezt kell tennem
de teljesen hozzád vagyok kötve
lent a sík vidéken – le Key West felé
mindkét lábfejemet négyzetláb ültettem a földbe
jobb kezem magasan fel a hüvelykujjak lefelé
ilyen az élet – ilyen a boldogság
hibiszkuszok nőnek itt mindenhol
ha viselnél egyet tedd a füled mögé
lent legalul – le Key West felé

Key West a hely ahova menni kell
lent a Mexikói-öbölnél
a tengeren túl – túl a futóhomokon
Key West a bejáratkulcs
ártatlansághoz és tisztasághoz
Key West – Key West a megigézett föld

soha nem éltem Óz földjén
és nem szántam időt az érdemtelenre
forróság itt lent és nem tudsz túlöltözni
egy mérgező növény apró virágai
szédülést okozhatnak – segítenék neked de nem tudok
lent a sík vidéken – le Key West felé

a halfarkas tavacskák és az orchideafák
tőlük megkaphatod a vérző szív diagnózisát
az emberek azt mondják: be kéne vetnem egy kis gyengédséget
Amélia utca – Öbölkilátás Park
séta az árnyékban sötétedés után
a világ végén – le Key West felé

játszom a gumbo-limbo spirituálékat
ismerem az összes hindu rítust
az emberek azt mondják: valóban áldott vagyok
murvafürt virágzik nyáron és tavasszal
ismeretlen itt a tél
lent a sík vidéken – le Key West felé
Key Westet a nap alatt találod
észrevétlen és a legrosszabb pozícióban
bal oldalon maradsz aztán csak jobbra dőlsz
érezd a nap sugarait a bőrödön
és a szél gyógyító erejét
Key West – Key West a fény országa

bárhová utazom – bármerre kóborlok
nem vagyok olyan messze a kolostor-otthonomtól
azt teszem amit helyesnek – amit a legjobbnak tartok
Rejtély utca a Mallory térnél
Trumannak ott volt a Fehér Háza
kelet felé – nyugat felé
útban – le Key West felé

tizenkét évesen öltönybe csuktak
és egy prostit vetettek nőül velem
arany rojtok voltak az esküvői ruháján
ez az én történetem de nem ott ahol véget ér
még mindig aranyos és jóban vagyunk
lent legalul – Key West felé

rám lelsz mindkét oldalon nem tévedek a középtől
csípd el azt a kalóz rádiójelet
hallottam a hírt – hallottam az utolsó kérésed
dongj az én Csinos Kisasszonyom körül
nem szeretek senkit – dobj egy csókot
lent az alján – le Key West felé

Key West a helyek helye
ha a halhatatlanságot hajszolod
Key West az isteni éden
Key West kellemes és tetszetős
ha elhagytad az eszed ott megtalálod
Key West a láthatáron

Viszlát, Jimmy Reed

Goodbye Jimmy Reed

Egy szentről nevezett utcán élek
a nők púdert és festéket viselnek a templomokban
ahol zsidók katolikusok és muszlimok együtt imádkoznak
egy mérföldről is kiszúrom a lutyit
viszlát Jimmy Reed – Jimmy Reed neked is
add azt a régi idők vallását amire szükségem van

mert tiéd az ország a hatalom és a dicsőség
menj mondd a Hegyen mondd el az igazi történetet
mondd el egyenesen puritán hangnemben
a misztikus órákban amikor az ember egyedül van
viszlát Jimmy Reed – istenhozzád
dobd el a Bibliát – hirdesd a hitvallást

nem fog sokat jelenteni az emberek szava
csak mer' nem gitároztam a fejem mögött
soha nem voltam cinkos nem játszottam a büszkét
soha nem vettem le a cipőmet és hajítottam a tömegre
viszlát Jimmy Reed – viszlát és jó éjszakát
drágakövet teszek a koronádba – eloltom a fényt

mindent rám olvasnak mindent a könyvből
nem tudtam mással harcolni csak a henteshoroggal
bennük nincs szájalom – nem nyújtanak kezet
és én nem tudok olyan dalt énekelni amit nem értek
viszlát Jimmy Reed – viszlát és sok sikert
nem tudom lejátszani a lemezt mer' a tűm beakadt

átlátszó asszony áttetsző ruhában
ez jól áll neked – be kell vallanom
feltöröm a szőlőszemed kiszívom a levét
szükségem van rád mint fejemnek a kötélre
viszlát Jimmy Reed viszlát és agyó
azt hittem ellenállok neki de nagyon tévedtem

Isten veled kedves testvér
ha szabad kérdenem: mi szél hozott erre?
ó nem valami nagy dolog csak a férfit keresem
jöttem hogy lássam nyughelyét ezen az elveszett földön
viszlát Jimmy Reed és mindenhez ami te vagy
hát nem hallod letről Virginiából kiáltok utánad

Mészáros Márton fordításai

MÉSZÁROS MÁRTON

Bob Dylan testamentuma

A Nobel-díjas Bob Dylan testamentumaként felfogható *Rough and Rowdy Ways* című 39. stúdióalbuma rendkívül gazdag lírájú: intertextusoktól rogyadozó teret kínál a befogadónak.

Arra a kérdésre, hogy a *Murder Most Foul* című dal a *Rough and Rowdy Ways* című új albumán a letűnt idők nosztalgikus megidézése lenne, Bob Dylan határozott feleletet ad Douglas Brinkley történésznek a *The New York Times* hasábjain: „Számomra nem nosztalgikus. Nem tekintek a *Murder Most Foulra* a múlt dicsőítéseként vagy egy letűnt korszak valamiféle búcsúztatásaként. Az adott pillanatban szól hozzám. Mindig így volt, főleg, amikor a dalszövegeket írtam.”

Az idén nyolcadik évtizedébe lépő Dylan hetvenperces nagylemeze tavaly nyáron jelent meg. Nem érkezett derült égből villámcsapásként: az irodalmi Nobel-díjas amerikai folk-blues-rock zenész, dalszövegíró márciusban tette közzé a *Murder Most Foul* című szerzeményt, amely 17 perces hosszúsága ellenére a Billboard amerikai zenei toplista élén nyitott, másrésről Dylan nyolc év óta nem jelentetett meg saját költeményekből álló munkát – csupán három, amerikai klasszikusok feldolgozását tartalmazó lemezt, két live albumot, hat bootleget, egy válogatást és néhány box-settet.

Hiába nem a nosztalgiát tartja a legfőbb tematikai egységnek, a duplacédés/lemezes album darabjai között akad jó néhány, amely 1960-as évekbeli történelmi vagy popkulturális utalástól roskadozik. Igaz, az albumot záró *Murder Most*

Foul címe *Hamlet* szellemétől kölcsönzött¹, de a történet John Fitzgerald Kennedy néhai amerikai elnök 1963. november 22-i dallasi meggyilkolásáról szól. A végeérhetetlennek tetsző, intertextusoktól rogyadozó szöveg nemcsak az államfő haláláról, hanem a múlt század közepének sajátosságaiból, köztük az „ellenkultúrából” is felmutat egy csokornyit. Mint írtam korábban: „Sőt mondhatni, a dal második szerkezeti egysége jószerivel nem több, mint fürdés a nosztalgiában. Az alámerülés konstans: a popvilágban abszolút szürreálisnak ható módon építkező ballada csak a felszínen békés (részben arról szól, mint amiről a *Hurricane*, de itt még nyugodtabban), lent, a Beatlest, Shakespeare-t, John Lee Hookert, Patsy Cline-t megidézve egyre mélyebbre ás a múltba, s alig észrevehetően elkezd korbácsolni a víztükröt.” (És akkor hol van még a Queen vagy Elvis, esetleg a *Tommy* a The Who brit rockegyüttestől...)

Mint a Dylan-életmű legtöbb darabjában, itt is központi a halálmotívum. A *My Own Version of You* a közönséggel játszadozó, a mindenből ártalmatlan tréfát űző előadó köntöse: az elbeszélő frankensteini szörnyként alkotja meg a szerelmét. Beköszön a „rosszkedvünk tele” III. Richárdtól és a *Gulliver utazásainak* játékos említése, feltűnik a sebhelyes arcú Al Pacino és a keresztapa Marlon Brando, de Leon Russell vagy Liberace is. (Az amerikai zongorista-showman mellett közvetlenül ott találjuk János apostolt, de a Fekete Ló Kocsma és az Armageddon utca is megér egy misét.) Ezzel szemben például az *I've Made Up My Mind to Give Myself to You* kismértékben tartalmaz irodalmi vagy kulturális utalásokat, de – meglátásom szerint – párbeszédés szerelmi vallomásként megkapóan szépen működik, miközben dallamvilága Offenbach *Hoffmann meséi* című háromfelvonásosának híres barcaroláját (gondola-dal) idézi.

Dylan persze kiismerhetetlen, és tudatosan rekkent el megoldhatatlan rejtélyeket, hogy dodonai mondatokat a közönségnek. Bizonyos sorok, szavak értelme, helye, sorrendje gyakran eltérő, vitás értelmezések tárgyát képezi, az új album tíz dala esetében is. Egy jó Dylan-vers olyan, mint a kaleidoszkóp képe: a forgatásával végtelen variációkban változtatható, de akárhonnan nézzük, mindig élvezhető marad.

A fordításról

Az általam lefordított két dalhoz csupán támpontokat adok. A *Key West (Kalózfiflozofus)* – akárcsak az album – a halál, az erőszakos életkioltás köré épül: William McKinley a harmadik amerikai elnök volt, aki merénylet áldozata lett, és mielőtt 1901. szeptember 14-én elhunyt volna, nyolc napon keresztül szenvedett a gyom-

¹ „Murder most foul, as in the best it is.” (Arany János fordításában: „Rút és erőszakos – nincs rá egyéb szó.”; Nádasdy Ádám fordításában: „Az, gyilkosság a legocsmányabb fajta.”)

rába hatoló golyók okozta fájdalomtól, fertőzésektől. Az alcímnél frappánsabb önjellemzést keresve sem találhatnánk: Dylan az elmúlt harminc évben jőszerivel egyetlen dalánál sem hagyta ki, hogy jó posztmodernként ne vett volna át valamit – akár szavakat, mondatokat, neveket, motívumokat – az irodalomból, a zenéből, a történelemből.

A Luxembourgból vagy Budapestről érkező rádiójelek arra hívhatják fel a figyelmünket, hogy a szóban forgó angol nyelvű rádiócsatorna milyen vitathatatlan hatást gyakorolt az angol popzenére, amiből Dylan mellett egy sor másik előadó inspirációt merített. Egy másik rádióállomás, a Radio Caroline az írországi Greenore kikötőjében egy hajóról folytatta működését, ezzel megkerülve az Egyesült Királyság rigorózus lejátszás-engedélyeztetési protokollját, a lemezcégek jelentős befolyását. Budapest említése vélhetően a Szabad Európa Rádió vagy a Tilos Rádió kapcsán nyerhet értelmet, de akkor sem járunk messze az igazságtól, ha egy Van Morrison-dalszöveg jut eszünkbe.

A vagabund-hobó elbeszélő, aki egy kalóz rádióállomás adását hallgatja, Allen Ginsbergre, Gregory Corsóra és Jack Kerouacra is emlékezik, akik a beatnemzedék kiemelkedő alkotóiként Dylan indulásának meghatározó példaképei voltak. Louis, Jimmy és Buddy – minden bizonnyal Louis Jordan, Jimmy Reed és Buddy Holly keresztnevét rejti, mindhárman jelentős blues, rhythm & blues és rock 'n' roll előadók-dalszövegírók. (A második azt a Jimmie Rodgers is rejthetné, akinek a „*My Rough And Rowdy Ways*” című dalát vette alapul a címadáshoz, de a country-énekes nem y-nal írja a keresztnevét.)

Ami az „egy mérgező növény apró virágait” illeti, emlékezzünk csak arra, hogy az Óz, a csodák csodája című mesében szerepel egy bizonyos elvarázsolt pipacsmező, amely örökös álommal veszélyezteti az arra tévedőt. Az emberek nem véletlenül mondják éppen azt hősünknek, hogy „be kéne vetnie egy kis gyengédséget” – a *Try a Little Tenderness* a világhírű soulzseni, Otis Redding leghíresebb slágere. (A „*Down in the Boondocks*” egy hatvanas évekbeli countryrock, erre a *Murder Most Foul* című dal is visszatér.) Az Amália utca a valóban paradicsomi Key West déli csücskében található, valaha bokszmérkőzések, kakasviadatok helyszíne volt. Az őshonos, hurrikánokkal szembeni ellenállóképességéről ismert trópusi fafajta, a *Bursera simaruba* (ismertebb nevén: *gumbo-limbo*) megtalálható az említett floridai vidéken, de a karibi térségben ugyanúgy, mint Brazíliában vagy Venezuelában. Nem lehet véletlen, hogy ez a növény az, aminek gyümölcsét ízületi gyulladással panaszok kezelésére is felhasználják, márpedig azok régóta kínozzák Dylant. A „kolostor-otthon” nem csak szellemi töltetre, hanem a Key West-i Truman Sugárúton álló Szeplőtelen Mária-kolostorra, Dél-Florida legrégebbi oktatási intézményére is utal. A dal szereplője testi-lelki feltöltődés céljából érkezik Key Westbe, akárcsak a városkáért rajongó Truman elnök, aki Kis Fehér Ház néven nyári rezidenciát építtetett ott. (A napsütötte állam sok művésznek ho-

zott gyógyírt, például Ernest Hemingwaynek, Jack Kerouacnak, Marjorie Kinnan Rawlingsznak.)

A legtöbb kérdést felvető rész az utolsó előtti strófa, amelyben az elbeszéltek jórészt megegyeznek a zsidó fiúgyermekek bár micvóvá avatásának idejével. (Dylan bár micvójára a 13. születésnapja előtt két nappal került sor.) A „még mindig aranyos és jóban vagyunk” árulkodhat arról, hogy a zsidósággal való se veled-se nélküled kapcsolatát nem az általa „kényszerházasságként” leírt bár micvóval, hanem spirituális kalandozásai során mélyítette el. (Nem ördögtől való képzettársítás Hóseás héber próféta alakja sem, aki prostituáltat vett feleségül.) Mi más lenne ez a dal, ha nem az élet metaforája?

A *Viszlát, Jimmy Reed* esetében a Mississippi vidékének legsokoldalúbb blueszenésze előtti *homage*-zsal van dolgunk. Az 1976-ban elhunyt fenomen Dylan egyik nagy példaképe volt. A „csak mer’ nem gitároztam a fejem mögött” sor kétséget kizárólag Charley Patton és T-Bone Walker képét idézi elénk, akik fellépéseik során gyakran a magasba, aztán fejük fölé emelt gitárjukon játszva kápráztatták el a nagyérdeműt. Hogy mit akarhat ezzel mondani a mester? Valószínűleg azt, hogy kedvence soha nem vetemedett ilyen vásári mutatványra.

A „feltöröm a szőlőszemed kiszívom a levét” képsor Dionüszoszra (Bacchus) utalhat. A *Tragédia születése* című értekezésében Dionüszosz képviseli Nietzsche számára mindazt, ami étellel teli, ami mámoros, ami művészi hivatású. A *Viszlát, Jimmy Reed* című dalban pedig Reed adja az értékes, innovatív blueszenét, ami elvesző értéknek bizonyul. Persze, a költemény nem csak görög–római, hanem keresztény vallási szimbólumokkal is átitatott. Kereshetünk-e Reed munkásságában spirituálét vagy gospel? Vajmi gyenge próbálkozásnak hatna... Ha ez idáig nem bizonytalanodtunk volna el, a zárósorok meglehetősen nehezen érthető szemantikai egységet képeznek, hiszen Reed sírja Közép-Nyugaton és nem Délen található. Jóllehet, „*Down in Virginia*” címmel tudunk egy Reed-dalról.

Ugyanakkor, ha ismerjük Reed előmenetelét, akkor még a fragmentumokból építkező technika sem foghat ki rajtunk. Akkoriban, amikor nem tudott megélni a zenélésből, Reed húsüzemben dolgozott (henteshorog), később fokozódó alkoholizmusa miatt a felesége sűgőként próbálta egyben tartani koncertjeit (dalszöveg nem-hallása). A zárósor a mi sokat látott blueszenészünket, Bob Dylant mutatja, aki nem véletlenül lent, Virginiában keresi a legenda sírját, hiszen a szóban forgó Jimmy Reed-szerzeményben a lírai én sem tesz mást: maga mögött hagyja a nagyvárost és visszatér az idealizált délre.

MARAT BASZIROV

Második eljövétel

Nem tudom, fog-e tetszeni neked a történet, amit most készülök elmesélni. És hogy általában véve érdemes-e elmesélnem? De tisztába szeretnék jönni magammal, uram. Te azért mégis nemcsak a legfontosabb olvasóm vagy, hanem az ihletőm is, ezért kell épp neked először ezt a történetet meghallgatnod. Bár, másfelől, tudnék-e olyat mutatni neked, amiről te nem tudsz?

De arról van-e tudomásod, hogy mennyire akarja egy nő, hogy szeressék? Hogy hogyan zokog éjszakákon át épp emiatt a szerelem miatt érzett szomorúságában? Te magad adtad neki ezt a szomorúságot. Meg a könnyeket is, a párnát is. Te még olyasmit is adtál neki, amivel nem rendelkezik, és ami soha nem is lesz neki.

És most mondd meg, emlékszel-e Máriára, erre az egyszerű falusi lányra, aki eléggé butácska volt, ennek következtében hajlamos a folyamatos és gátlástalan szexuális kapcsolatok létesítésére? Emlékszel, hogy hogyan szuggerálta belé a nagyanyja a tőled eredő gondolatokat?

- Nem az ész a fontos – hajtogatta az öregasszony. – A fontos, hogy szeressenek.
- Ki szeretett? – kérdezte a szempilláját rebegtetve Mária.
- Mindenki!
- De hogy?
- Mindenhogy!

Mindenki úgy szeret, ahogy tud, csak szeretne már – épp ezt tartotta szem előtt az öregasszony. De ezt te hogy magyaráztad? Szeresd a hozzád közelállókat teljes erődből? Szeresd azt, aki melletted van, aki előtted és mögötted van, aki bened van és aki rajtad kívül, aki alattad és aki feletted van? Szeresd azokat, akik megtanítanak arra, hogy hogyan csúfolódj és hogyan hajts fejedet, hogy hogyan garázdálkodj és hogyan gyakjál, mint az állatok? Ugye, ezek a te szavaid, uram? Nem az enyéme, épp ezt mondom neked. Bármely szó a tiéd, mindenható! Még a legutolsó, gyalázatos szót se én gondoltam ki.

És arra emlékszel, hogy Mária hogy bíbelődött a babájával? Hogyan nézett bele az egyetlen üvegszemébe, amelynek tükrében igyekezett meglátni a te arcodat? Miért bújtál el ez elől a butácska lány elől a zajba és a zörgésbe, az éjszakai sóhajokba a padlásra, a szellőkészekbe és az eső zajába? Ezt a bújócskát játszva miért tettél úgy, mintha mindig ő vezetne? Miért nem törődöttél a horzsolásaival, amikor összeverte a térdét, és miért nem emelted fel, amikor elesett? Hol voltál, amikor keservesen sírt?

Aztán pedig, amikor meghalt a nagymama és Mária egyedül maradt? Emlékszel, hogy kiáltott feléd, hogy imádkozott, hogy te térítsd észre őt? Hogy te magyarázd el neki, hogy mit tegyen a továbbiakban?

Az első, aki azért jött, hogy szeresse, a szomszéd férfi, Ivan volt. Ivan felesége, egy kövér nő, aki, uram, a te áldással terebélyesedett ki, a hitvesi ágyban horkolt, amíg a férje learatta az ártatlanság gyümölcseit. Mivel voltál elfoglalva, amikor Ivan használta Máriát? Amikor megöntözte a belső magjait? Láttad ezt? Hová nézel te időnként?

Aztán voltak mások is. Talán nem ismered mindet kivétel nélkül? A falu minden férfi lakója megfordult Máriánál a kunyhóban és az ölében is. És ő mind-egyiket úgy fogadta, mint a szerelem egy kis különálló részét, és ezeket a részeket igyekezett egy egészé összerakni. A csodára várt-e, vagy a jól megérdemelt eredményre – ki tudja?

Sokáig tudta volna így folytatni, de amikor a falu másik, női fele rátámadt, és megfenyegette, hogy belefojtja a folyóba, ha csak még egyszer szétteszti a lábát, Mária bezárkózott.

Harminc napig ült bezárva a házában, sötétben, étel nélkül, mielőtt ismét hozzá fordult volna.

Válaszoltál neki? És mit mondtál? Hogy az kevés, hogy szerettek téged, szeretned kell magadat is?

Az udvaron, a ház mellett egy nagy hársfa nőtt, aminek a tetejét levágták, s arra egy kereket raktak. Korábban, régen, a kerékre golyák raktak fészket, de most friss hajtások bújtak át rajta. Fel kellett mászni a fára és levágni a szúrós ágait, hogy szabaddá váljék a hely a madarak számára. Nem te büntetted Máriát azzal, hogy ez tegye?

Mária háromszor zuhant és esett le, de újra és újra meg tudott kapaszkodni a fa törzsében, és egyre magasabbra mászott vissza. De amikor lenézett, felfogta, hogy a következő esése egyben az utolsó lesz. A félelem átjárta és megbilincselte a végtagjait, de úrrá lett a félelmén. És, lám, a fába kapaszkodva, a zsebkésével már vagdosta is a kinőtt ágakat.

Ezt csinálta hosszú ideig. Teljes hat órát töltött a fán. Most, hogy már helyet csinált a fészeknek, leereszkedhetett volna. De Mária még utoljára körbenézett és felkiáltott. Mindenfelé, ahová csak ellátott, a te áldott világod terült el, uram, és annyira csodálatos és békés volt, amilyennek csak te láthatod a te magasságodból. És Mária hüppögött, mert szó szerint beléköltöztél és áldással töltötted meg. Boldogan fújta ki a levegőt, a vastag ágakból kényelmes helyet csinált magának, a biztonság kedvéért a csuklóját kötéllel a kerékhez kötötte, és nyugodt álomra szenderült.

A falu kicsi volt és egy dombon terült el, amelynek a lábát egy folyó fogta közre. Rögtön a folyó mögött egy erdő terült el, ennek oldalában pedig egy ártérre változott mező feküdt. Az asszonyok itt öblögették a fehérneműiket, amikor hirtelen az egyikük, felegyenesedvén, felemelte a hideg víztől kivörösödött kezét:

- Nézzétek! Mi ez?
 - Hol? – mindannyian arra fordultak, amerre a kéz mutatott.
 - Ott, a fán, annál a kurva Maskánál!
 - De hisz ez ő! – kiáltotta a legélesebb szemű. Na, nézd ezt a gyengeelméjűt, hová menekült?
 - Bizonyára azért, hogy most a tied ne tudjon rámászni, ha? – nevetett az első.
 - Az enyém oda mászik, ahová akar – szakította félbe durván a sasszemű. – Jobb volna, ha a tied után néznél, nehogy véletlenül elszabaduljon.
- Az a bizonyos Ivan, Mária szomszédja nagyon meg volt döbbenve attól, hogy milyen ostobaságokat csinál a szomszédasszonya. Mária már három napja a fán ült.
- Hallod? – lökte oldalba a feleségét. – Maska... az, aki ott... ül...
 - Hát csak hadd üljön – válaszolta álmosan a feleség. Mi közöd hozzá?
 - Hogyhogy? Hisz mégse idegen.
 - Mit jelent az, hogy „nem idegen”? – nyitotta ki egyik szemét a feleség. – Azt mondd, hogy voltál vele?
 - Nem voltam én senkivel se! – ráncolta a homlokát Ivan. – Csak azt mondom, hogy nem minden ok nélkül ül ott.
 - Ha nem is ok nélkül, mi közöd hozzá, kérdem én, mi?
 - Semmi.
 - Na, akkor ennyi!

Nálunk, lent, nagyjából így volt, de hogy volt nálad? Mi történt ott, ahonnan szemlélsz bennünket, mindenható? Hogy képzeljük el a közelségedtől ujjongókat és a téged dicsőítőket, a szentséged árnyékában élőket? Állandó tündöklésként vagy a csend végtelen rétként? Mi vagy te, hol a kezdeted és hol érsz véget? Hol vagy, ha nem vagy sehol? Vajon csak nagy kezdőbetűkként létezel, uram?

Mária öt napot ücsörgött a fán, mire észbe kaptak, és ételt és italt küldtek fel hozzá. Átvetettek egy kötelet a faágon, és rákötöttek egy kosarat. Mária elfogadta az ételt, de nem tanúsított különösebb hálát. Hogy mi volt a szemében, senki se látta, azt pedig, hogy mi volt a szívében, még inkább nem. De te tudtad, hogy mi készülődik a lelkében?

Hamar megjött az eső, és a levelek hullani kezdtek. A szél hideget fűjt, az ég lejjebb ereszkedett. Mária meleg ruhába burkolózott, de sehogy se tudott felmelegedni. Néhány falubéli, aki elment mellette, odakiáltott neki, hogy fejezze be ezt az ostobáskodást, és szálljon le végre a fáról, de Mária nem hallotta őket. Azt figyelte, hogy hogyan változik alatta a világ: minden egyes óra elteltével más lesz. Ez annyira furcsa és olyan csodálatos volt, hogy sírni támadt kedve ettől a kellemes élménytől. És attól, amit a belsejében érzett.

Aztán leesett a hó, és a falubelieket félelem járta át. Egy egyszerű kurvából, aki-re minden falusi nő neheztelt, Mária valami egészen különlegessé változott. Egy jelenséggé, amelyre nem volt magyarázat. Hó esett az ólomszürke égből, tele volt szemrehányással és erkölcsi intéssel, de nem Máriára hullott, hanem keresztülre-

pült rajta, egyenesen a lábaihoz. Néhányan kezdtek keresztet vetni Mária fájára, és az ő személyére, aki a magasságban rekedt.

Amikor beállt az igazi fagy, a legcinikusabbak, a se Istenben, se ördögben nem hívők is felvonítottak. Kimentek az utcára, és fedetlen fővel földig hajoltak. Akkor sokan térdre ereszkedtek, és hozzád fordultak, uram. Vajon nem ezt akartad elérni már kezdetektől fogva?

Mária eközben semmit se látott abból, ami odalent zajlott. Úgy élt, azzal volt elfoglalva, ami a belsejében történt. Csak egy pillanatra gondolt bele, hogy a szó, amely egykor minden létezőnek az eredője volt, ott van minden láthatóban, és a fa, amelyen ül, ennek a szónak a kezdőbetűjét jelenti. Az értelme a méhében található, és a neve – szeretet.

Amikor beköszöntött a tavasz és a nap melegen sütött, Mária levette a téli ruháit, és mindenki meglátta a hasát. Hatalmas volt – nyolc hónaposnál biztos nem kevesebb.

– Szentséges Szűz Mária – vetettek keresztet az asszonyok, amikor felnéztek. – Kegyelmezz meg nekünk, vétkezőknek!

– Mi lesz most? – ráncolták a homlokukat a férfiak, miközben a cigarettájukat sodorgatták, és nem néztek fel.

– Hát mit akartatok? – az erős napfénytől hunyorogva ezt selypítette a falu legöregebb, fogatlan lakója. Elég lesz már ebből az egészből, na!

Te láttad a félelmüket? Láttad a rémületet a szemükben? Most utoljára kérdzem tőled: ez az, amit el akartál érni? Ez az? Szeretet és félelem, istenem? Rémület, szeretet és félelem?

Amikor elkezdődtek a szülési fájdalmak, kihívták a mentőt és a tűzoltókat. A fájdalomtól görnyedten Mária a fáról lefelé jövet majdnem megszült, de végül minden rendben zajlott.

A bekapcsolt szirénás mentőautó felverte a város felé vezető mezei út porát.

– Mit csinált az a nő ott? – kérdezte a tűzoltó az összeverődött lakosoktól.

– Azt csak az Isten tudja – válaszolta mindenkinek keserűen Ivan.

– Hogy mi minden meg nem történik a világon!

A tűzoltók, miután összecsuhták a létrájukat, gyorsan elhagyták a falut, de a lakók csak nem akartak szétszéledni.

– Na, hogy lesz tovább? – kérdezte valaki bizonytalankodva.

– Á-á – Ivan dühében köpött egyet és elindult a kunyhója felé. Amikor a lépcsőtornácon ment felfelé, a háta mögött szárnyzuhogást hallott és megfordult.

– Nézzék csak, micsoda vendégünk érkezett! – hallatszott egy bekiabálás a tömegből.

Mindenki felszegte a fejét.

Iván szintén felemelte az arcát.

A keréken egy nagy, fehér golya állt és a csőrét csattogtatta.

Ugye ez te voltál, uram?

Gyürky Katalin fordítása

BAKONYI ISTVÁN

Vázlat Balázs F. Attila költészetéről

Talán nem túlzás az állítás: kortárs költőink közül Balázs F. Attila a legismertebb szerte a világban. Se szeri, se száma külföldön megjelent köteteinek a legkülönbözőbb nyelveken. Sokat utazik sokfelé, költőtalálkozók szorgos résztvevője. Saját aktivitásán túl vajon mi lehet eme siker titka? Erre próbálok választ találni a következő oldalakon.

Magyar költőről van szó, ráadásul egy kisebbségből származó költőről. Versvilága ebben a környezetben fogant, ám egyértelmű, hogy mondandója át tud törni a földrajzi és szellemi határokon. Erdély, a Felvidék és az anyaország hármasságát emlegethetjük a forrásvidékek közül. Innen indult el a tágas nagyvilágba Balázs F. Attila életműve.

*

1954-ben született Marosvásárhelyen. Iskolái közül megemlíthető a ditrói Matematika–Fizika Líceum, ahol 1973-ban érettségizett. Teológiai tanulmányokat a gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskolán végzett, majd Bukarestben szerzett könyvtárosi és műfordítói diplomát. Tanulmányai árulkodnak egy sokoldalú, művelt ifjú képességeiről, akitől nem idegen a tudomány és a szakralitás sem. Ehhez járult szépirodalmi tevékenységének kibontakozása, valamint szerkesztői és kiadói munkássága. Erről az összetettségről így ír Orbán János Dénes: „Poétánk egy fölöttébb furcsa, nyughatatlan figura. (...) Túlon túl szenvedélyes, és nem elégszik meg a transzcendens gyönyörökkel. (...) A könyvtár is egy templom, a tudás és az elrévülés színhelye, azzal a nagy előnnyel, hogy nem kötelező a cölibátus.”¹

*

Maszkok

Első verseskötete nem született meg korán: a *Maszkok*at 1992-ben adta ki a pozsonyi Madách Könyv- és Lapkiadó a Főnix füzetek sorozatában. A címmel kapcso-

¹ Orbán János Dénes: *Balázs F. Attila: Szókeresztén*. Szörös Kő, 2010/9.

latban igencsak elindulhat az olvasó fantáziája. A maszkabáltól a vírusig. (Ez utóbbi szónak 2020-ban persze teljesen más az összefüggése a maszkkal, mint közel három évtizeddel ezelőtt lehetett...) Ám minden korban asszociálhattunk akár az álarcra, a farsangra vagy éppen a rejtőzködésre. S egy költő esetében mind-egyiknek lehet jelentősége. Mint ahogy gondolhatunk a színészre is, aki tulajdonképpen egész pályáján egyfajta maszkot hord magán, miközben más emberek bőrébe kell bújni. Mindez a hamissággal is összefügghet, ahogy a következő idézetben is találunk erre utalást: „Maszkokban élünk, és azért, hogy maszkokká válhassunk, mindig mássá, magunktól mindig idegenné, ám felkavaró egyezésben a korral, amely már nem létezik csupán illúziót rejtő maszkokban, látszatokban, amelyeket úgy vállalunk fel, mintha autentikusak volnának.”²

Szerepjátszás tehát ez egy igen sajátos fajtából. Benne rejlik a hamisság veszélye is, de a költő számára e helyett az igazmondás lehet a szép feladat. Olykor-olykor a maszk mögé bújva, vagy éppen onnan előbújva. Így hát persze igaz a fülszöveg ama kijelentése is, mi szerint: „A kötetben most először megjelenő, pátosszal s indulatokkal teli versekben nem csupán a költő útkeresését követheti nyomon az olvasó, hanem korunkról is pontos képet kap.” Hozzátehetjük persze, hogy mi más is lehetne egy valamire való poézis célja és feladata? Balázs F. Attila első kötete valóban megfelel az ilyen követelménynek.

Sok vihar után született meg ez a kötet, melyben olyan fogalmakat járhatunk körbe, mint hit, ráció, válság, és persze folytonos útkeresés. A rejtőzködő költő kérdései. Drámai kérdés már az első cikluscím is: *Kulisszák avagy melyik maszk mögött felejtettél, Uram*. Egymondatos vers – gondolhatjuk, az *(előzmények)* című, képiségben gazdag költemény előtt. Az önvizsgálat és az önismeret lírai megnyilvánulása előtt. A sokirányú tevékenységet folytató poéta teljességre törekvő megszólalásában, a halhatatlanság igényével megalkotott szövegben. Már-már a reneszánsz teljességre törekvés jeleit észlelhetjük nála. Ugyanakkor izeg-vereig XX. századi líra az övé már idejekorán, néhol meghökkentő szókapcsolatokkal, mérész stílusjegyekkel. Versbeszéde áradó, mondandója lírai önéletrajz. Ily módon nem meglepő, hogy epikus elemeket is felfedezhetünk benne. Útkeresésében érvényesül a közösségigény, de hasonlóképpen a belső vívódás is. „A fiatal Balázs F. Attila versei gyakran panaszkodnak a magányra, a hazug világ maszkjaira, az ember visszataszító és lélekölő alakváltásaira, sorvasztó válságaira, amikor »a maszkok mögül a semmi mered« az emberre...”³

Mindezek a sajátosságok profán imájában, a *(missa bestialis)*-ban egyértelműen láthatók. Drámaian érzékelteti a kiábrándultságot és az útvesztést. Szókimondása, a nyers indulatok kifejeződése az avantgárd hatásairól tanúskodik. Mindezzel

² Stefan Borbély: *Missa bestialis – Balázs F. Attila költészetéről*. irodalmiszemle.sk/2010/01/missa-bestialis-balazs-f-attila-kolteszeterol/

³ Kulcsár Ferenc: *Balázs F. Attila legszebb versei*. Felvidék, Ma. 2014. 06. 09.

kapcsolatban ezt olvashatjuk: „A felfordult, vagy talán sosem is létesült rend fölé védőernyőül borulhatna a transzcendens hatalom; ez azonban nem áll rendelkezésre, sőt: teológia és költészet indulatoktól, szenvedélyektől sem mentes vitáját implikálja, ami nemcsak a cselekvésre képtelen, világot magára hagyó isten és a költő között dül, de én és én, én és nem én között is konstans feszültséget gerjeszt...”⁴

Drámai monológokban fejti ki a fentieket, s nem véletlen, hogy pl. ezek közé tartozik *A színész monológja*. Keveredik a szakrális a profánnal, az álarc a realitással. Miként mások, ő is emlegeti a teremtés fogyatékosait. *Homo* című verse így szól: „Képlékeny agyag az ember / mindenféle alakot ölt magára / így marad léte véletlenszerű / az isten nem égette ki / önmagát égette el / elsietett kísérlet lett / a teremtés” Persze kissé sommás ez az ítékezés, bár közvetve az is benne lehet, hogy ugyanakkor az embernek is megadatott a rontás szabadsága. S bizony jórészt erről szól a történelem!

Szövegei tehát áradnak, néhol a képvers eszközeivel is él, másutt kiemeléseket találunk, megint másutt a szöveget tördeli szét. A második ciklus címe is sok mindent elárul a benne meghúzódó versekről: *EUFÓRIA avagy LÁTOMÁSOK ÉJSZAKÁJA*. Természetesen a víziók, a látomások, a szurrealisztikus képi világ elemei kerülnek előtérbe. *Látomás* címmel három vers áll a ciklus elején, s ezekben két világ határán mozog a képzelet. Kulcssor ez is a *Túl a falakon* szövegéből: „elidegenítvén önmagamtól”. Látomásaiban ott a csodavárás momentuma is, miközben hagyományosan is szép képeket alkot. *Eufóriájában* pedig inkább a drámaiság érzékelhet, nem annyira az önfeledtség, ezzel a végkifejlettel: „...mosolyra húzza száját az ég alja / vonulnak lehántolt pikkelyű halak”.

Foglalkoztatják a hagyományosnak nevezhető lírai témák is: az évszakok vagy az idő. A legközhelyszerűbb dolgokat dolgozza fel saját, egyéni hangján. Az *Októberben* pl. ilyen sorokkal: „...valahonnan vagy valahová / menekülő lány léptei gyúlnak / az éjszakában – / október / hideg lepedők kódébe takarózom”. A megélt idő ábrázolásával egyben a korról is hű képet ad, miközben a kor kihívásaival küzdő ember sorshelyzetét írja le. És ott bujkál a szerelem érzékeltetése is. Nem harmonikus, de erősen vágyott minőségként. Olyan értéként, amely talán az egyetlen igazi kiteljesedést adhatja meg az embernek, és ezért érdemes élni leginkább. Közvetve ezt sugallja *A nyár* is, melyben a mindent átító évszak varázsai jelennek meg, ezzel a befejezéssel: „ellopod árnyékait és meleg / ágyába bújsz asszonya mellé”.

Általában elmondhatjuk, hogy a *Maszkok* jóval érettebb költőt mutat fel, mint az elsőkötetek többsége. Kiforrott, saját hang jellemzi, versei bemutatják a valóság számos síkját. S amiről még nem szóltam: lázadó jellege rokonságban van a

⁴ Sütő Csaba András: *Költészet: nehéz mutatóvány*. Balázs F. Attila *Legszebb verseihez*. AB-ART, 2012. 141–142.

hajdani beat költészet jeleseinek hangjával. A *Mass mediában* a „túvilágított és önmagát” túlharsogó világot tűzi tollhegyre, és a hatás egyik forrása itt a sorvégi szabálytalan elválasztások játéka. Láthatóan tehát a nyelvvel is játszik, megpróbálja a kereteket tágítani ebben a vonatkozásban is. A lázadás eszközeivel szólal meg az *(Egy) előbbi nemzedék kiáltványában*, melynek mottója Allen Ginsbergtől származik. Ott a nagy költő „seggfejeknek” és „gilisztáknak” nevezi a költészet ellen támadókat. Balázs F. Attila szövege is rokonítható a hajdani avantgárd kiáltványok szellemiségével, azok határozott és polgárpukkasztó hangjával, lelkesedésével. Itt így ér véget a szöveg: „Az utolsó szó jogán is szóljunk, kérdezzünk, kiáltunk / mielőtt szívünkben öntött harangban megkondul a csend. / Ha halcsontvázat láttok a fővenyen, dobjátok be a horgot!” A mindent átítató, uralkodó média hatásai...

Ezzel kapcsolatban érdemes idéznünk újra Sütő Csaba Andrászt. „A beat nemzedék lázadó attitűdje, nonkonformista formakultúrája találkozik a hitét lassanként elvesztő, ezt a veszteséget számon kérő költői megszólalással, ami azáltal válik különleges mintázattá, hogy ötvöződik benne az egzisztencialista filozófia saját léttel megvilágított kérdéshalmazára, az önkeresés kudarcának versekké transzponálása, illetve a transzcendens teljesség elvesztésének költői programmá formálása...”⁵ Sűrű szövegű, tömör jellemzés!

Költőnk hangjának gazdag színeit igazolandó vannak valóban katartikus hatású művei is. Közéjük sorolhatjuk a *Nagyanyámat*. Szépséges emlékvész a szeretett lényhez, s benne égi jel is van, a végtelenül szomorú helyzet feloldására. A „napfény nyílik a rögökön / egy elkésett simogatás” megidézésével. A várható árvaság állapota az *Anyá – anyag* soraiban realizálódik eképpen: „Ha üveges tekintetében belefűl a világ / lesz-e erőm lefogni szemét?” Nemesen egyszerű szavakkal mondja ki a fájdalmat, és munkál a sorok mögött a megbékélés szelleme is. Metaforikus beszédmódja is hozzájárul a hatáshoz, ahogy ezt pl. a *Fekete folt a Napban* című versben is láthatjuk: „kiürült tárgyalóterem a lélek”

Tehát áradó szabadversei mellett rácsodálkozhatunk az ilyesfajta remeklésekre is. Ez egyben azt is megerősíti, hogy a különböző irányok és hatások nem közömbösítik, hanem sokkal inkább erősítik egymást. Jelen esetben egyetlen életművön belül. Aztán a *CSAPDA avagy AMIKOR NEM NŐ AZ ÁRNYÉKUNK* című ciklus tovább árnyalja az összképet. A szerelem témája válik itt egyre teljesebbé. „A szerelem mint az identitás széthulló egységének biztosítója a Balázs F.-lira romantikus gyökereihez vezet olvasásunkat.”⁶ Ebből a furcsa mondatból emeljük ki a romantikus vonatkozást! Ha nem is feltétlenül XIX. századi értelemben, ám kétségtelenül érvényes ez a jelző Balázs F. Attila lírájára, s annak a szerelmi vonalára is. A hagyományos természetbe ágyazott versvilág épp úgy jellemzi, mint a múltó pillanatok megragadása. Gyakran éli meg a tartós viszony hiánya okozta

⁵ Sütő Csaba András *i. m.* 134–135.

⁶ Németh Zoltán: *A lét és az egyéniség szenvedélyes faggatása*. Új Szó, 2003. 03. 13.

lelki állapotot. Itt is sok a feszültég, a küzdelem, egészen a halál érintéséig, és a tisztaság-vágyat is föltárja. Lekerül a maszk, bár a mögötte levő titkok jó része megmarad. Számos verse közül végül ragadjunk ki egyet, a *Füvek oltárán* címűt: „a tisztáson fiatal pár / gyilkolja a szerelmet // magányom jegyese időből / és fényből fonja hálóját / csalódás és kiábrándulás remekműve // füvek oltárán letérdelek / ég a föld alattam –”

Úgy érzem, ez a vers pontosan megmutatja azt, amiről az imént szóltam.

*

Meztelen lovagok

Az újabb verseskötet megjelenéséig újabb évtized telt el. A *Meztelen lovagokat* 2002-ben adta ki az AB-ART Pozsonyban. Ráadásul nemcsak új verseket tartalmaz, hanem válogatott jellege van. Az első kötet anyagának jó része is megtalálható benne, és ezt egészíti ki az új művek sora. Mindebből természetesen az következik, hogy Balázs F. Attila a ritkábban megszólaló költők közé tartozik. Megjegyzendő, hogy ez a kötet küllemében is rendkívül igényes. A címlapon és belül is Dolán György felvidéki multimediális képzőművész és könyvillusztrátor művés grafikáit láthatjuk.

Ami a kötet tartalmi lényegét illeti: az előzőekhez képest sok újdonság nincs, de van tudatos építkezés. A kötet címadó mű egyfajta nemzedéki versnek tekinthető. Itt is föllehetjük a drámai kérdéseket, a keserű világkép elemeit. A vesztett csaták okozta lélekállapot rajzát, az „eltörölt álmokat”, és a szöveg keretét adó kérdést: „mi maradt belőlünk?” Oda a hajdani merészség, már nyomuk sincs „a kipingált hétköznapi lovagjainak”. S ebben a helyzetben sokadszor sugallja a szerelem adta megoldási lehetőséget, ahogy *A költő szerelme* sugallja. Ábrázolja az emberi kapcsolatok összetettségét, gyakran él a disszonancia erejével is, benne van a becsapottság és a csalódottság érzése is, de mégis igent mond arra, hogy csak a férfi-nő kapcsolat lehet a megoldás, annak ellenére, amit a vers végén mond: „és másnap vagy harmadnap / és tegnap és tegnapelőtt / más férfi ágyába fekszik / unottan és ledéren / mint viharban megtépázott / cseresznyeág”.

Másutt újfent láthatjuk a teológiai és mitológiai elemeket, a szakrális és a profán közös jelenlétét, valamint a köztük levő feszültséget. S ebben a kötetben is nagyon erős minőség a költői éné, a markáns arcél. Ez lehet a *Megcsalt Szisziüphosz* szellemi hátterében is. És hasonlóképpen az az intellektualitás, ami *Az arctalan oldalán* szövegében látszik. Ugyanakkor a *Gutaütött reggel* mindezt kevésbé tudja fölmutatni.

A *Menedék* szép lezárása viszont magasba emeli a kötet egészét. A „skatulyába zárt bogár” és az emberlét párhuzama egyértelmű. Közvetve ily módon, kimondatlanul is, érinti a szabadság fogalmát és értékét is. „Én vagyok? // lépteim még

bemérik / faltól falig / arctalan brigád / falazza be / szobám ajtaját-ablakát // - ott vagyok bent? / - *nem-Én*”.

*

Aztán 2009-ben újabb válogatott kötete jelent meg, de most két nyelven: magyarul és románul Kolozsváron a Limes/Dellart kiadásában *Verssek / Poezii* címmel. A fordítás Adela Iancu munkája. Szép példája ez a kötet az egymás mellett élő népek, nemzetiségek közötti szellemi-kulturális kapcsolatnak. A Németh László-i „tejttestvériség” szellemében. A gesztusok persze kölcsönösek, hiszen Balázs F. Attila egész tevékenységéből is következnek az ilyesfajta közeledések. Fontos ezt mindig hangsúlyoznunk, hiszen pl. ama bizonyos „tejttestvériségnek” a múltban és a jelenben is megvoltak és megvannak az akadályai.

A kötet végén kritikák és tanulmányok olvashatók. Ezek közé tartozik Paul Aretzu *A színész saját szerepében* című írása, melyből álljon itt egy idézet: „Nemzedékének ez a peripatetikus filozófusa, akit megzavart, megfertőzött a beat nemzedék középszerűség iránti iszonya, figyelmesen határolja el területét, lírájának tárgyiasságait, amelyek ősi dísz tárgyakat, könyveket idéznek, és egy olyan csalóka várost, régen bejárt utcáival, amelyeknek a neve eltűnt az emlékezetből, és amelyek a kezdetekhez való visszatérés törekvését jelölik...” (112.)

Kétségtelen, hogy ebben a kötetben a Teremtővel perlekedő, hitét ellentmondásosan megélő költő áll a középpontban, aki a beat-korszak gyermeke, ha nem is elsősorban zenei, hanem sokkal inkább irodalmi értelemben. És olyan szerző, aki mélyen átéli a korszak egyik alapbetegségét, az elidegenedést. Válságokkal terhes világban él és ír, és mindeközben folytonosan keresi a kiutat, a megoldást. Így lesz különösen fontos számára a szerelem ábrázolása és ehhez kapcsolódván a boldogságkeresés sok-sok mozzanata.

Itt-ott a nosztalgia is erőre kap egy-egy versben. A *Kellékek*ben például egy kis néprajzi „ismeretterjesztésnek” is tanúi lehetünk, miközben a környezet tárgyait, nem éppen lírai eszközökkel, bemutatja, hogy ezek után így emelje föl a verset: „aztán a csend zsibbasztó csapdájában / vártam mindig valamit / amit megnevezni soha nem tudtam / csak lebegtem / a sejtelem kagylósusogású hullámain”. Így ad hangot a lét bizonytalanságának is.

Másutt a rímek ritka játékaival ajándékozza meg a kétnyelvű olvasót (*Felrobant akvárium*), másutt csalódásainak, a hiányérzésnek hangulatát rögzíti (Énekel a fa), itt például ily módon: „*a fák tovább énekelnek / de nem jelent semmit*”.

Kétségtelen, hogy ez a kétnyelvű válogatás, ha nem is teljes, de hiteles képet ad Balázs F. Attila *addigi* költészetéről.

*

Minimál

2010: új utak, új hang, új tömörítés. Az AB-ART-nál megjelent a *Minimál* című kötete. A végsőig lecsupaszított nyelv drámaisága? Pilinszky János, Weöres Sándor, Tandori Dezső vagy a haiku-mesterek rokona költőnk? Igen is, de másról is szó van itt.

Avantgárd és posztmodern együtt a konzervativizmussal? Erre is van példa a kortársak között, gondoljunk csak Bíró József eddigi életművére! Az utószót író Szalay Zoltán szerint: „Aki legalább nagy vonalakban ismeri Balázs F. Attila eddigi munkásságát, meglepetésként érheti, hogy a szerző egy olyan megszólalási formával kísérletezik, amelyet a magyar irodalomban a posztmodern paradigmaváltás honosított meg.” (77.) Szögezzük le, hogy egyrészt gyakran meszik egy költői pályán, hogy új utakra tör a szerző, másrészt a tömörítés egyébként is fontos lírai érték. Eszünkbe juthat más területek hasonló tendenciája is, hogy pl. a világháló nyelve is erre tör, az sms-ek már verseket is hódítottak.

Balázs F. Attila esetében arra is gyanakodhatunk, hogy ebbéli törekvése a végső önismerettel is összefügghet. Az akkor 56 éves költő ötvenhét (betűvel) számított verse ezt a célt is szolgálhatja. Hangütése így szól: „olyan vagyok / amilyen nem vagyok / nem voltam és nem leszek / teszek veszek / vagyok”. Aforizmaszerű bölcselkedés és létértelmezés. Vagy éppen addigi költészetének újraértelmezése. (Megjegyzendő egyébként, hogy a *minimal art* eredendően képzőművészeti irányzat a múlt század hatvanas évei óta. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az irodalomban is lehet létjogosultsága.) Ahogy a már idézett utószóban olvashatjuk: „...lírája tehát megújul, azáltal, hogy elfogy. Azaz nem fogy el, marad belőle valami, ...amibe minden belefér...” (82.) S persze ma már tudjuk, hogy e kiterő után más-képpen is meg tud újulni a költő!

És igazat adhatunk Márkus Bélának is, aki ugyancsak lát mindebben olyan értékeket, amelyek kapcsolatba hozhatók az önismerettel. „Ami a lírai én, a kevés szóval beszélő nyelvi és képi világában a folytonosságot mégis megteremti, ami az emlékek, élmények mozaikkockáiból kirakható életrajz helyett mégis felrajzolja egy valaminő személyiség körvonalait – az az alkotással, pontosabban az írással való örökös bajlódás. A metafiktív poézis: a vers, amint írja önmagát – sokféle változatban.”⁷ Ehhez kapcsolhatjuk azt az észrevételt, ami szerint van úgy, hogy maga a líra a téma: „vakító papírsivatag / betűbuckák / állandó változásban // szavak árnyékában / szomjazom” (*nyolc*). Igen hangsúlyos itt az „állandó változás” meghatározó ereje, ugyanakkor az alkotás közben átélt feszültség és drámaiság érzékeltetése is. Ahogy Sütő Csaba András is látja: „Ezeknek a verseknek visszatérő eleme az írás folyamatával bajlódó költő szcenírozása.”⁸

⁷ Márkus Béla: *Balázs F. Attila: Minimál*. irodalmiszemle.sk>2011/05>balazs-f-attila-minimal

⁸ Sütő Csaba András *i. m.* 143.

Ám megjelenik itt is az emberi kapcsolatok problematikája, vagy éppen a kiüresedés veszélyének jelzése. A fosztóképzők is „segítenek” az utóbbi esetben: „télén talán / - telen, - talan / aszalt maszlag / a téren / ballag / részeg hajléktalan” (*tizenkettő*). És íme: egyik legsúlyosabb társadalmi gondunk is beszivárog a szövegbe. Másutt a paradoxonok is megjelennek, mint ahogy a kalligrafikus játékok is. Így igazolódik, hogy a csupasz nyelv is alkalmas gazdag tartalmak közlésére. Mint ahogy a groteszk és a szerzőnktől nem idegen fricskázás is. Az „írásjelek nélküli kérdőjelek” szerepe hasonlóképpen.

A hagyományos értelemben vett természeti és költői szépségnek sem mondanak ellen ezek a lírai kísérletek, mint ahogy a végtelen rögzítésének sem. „mint sötétben elvetett / kő / hull csillagom / a hivalkodó égen / fénytelenül” (*huszonhét*). Őszinte szembenézés önmagával, s akár a transzcendens távlatok elvesztése miatt érzett keserűség is hangot kap itt. Talán ezzel is összefügg a következő állítás: „költeményei redukáltságuk, töredezett szintaxisuk, fosztóképzős szerkezetük ellenére olykor a mondat poétikájával élnek, és elsődleges jelentéstartományuk révén primér hatás kifejtésére alkalmasak.”⁹ Az is nyilvánvaló, ha töredékességük ellenére ezek a művek is szólhatnak a teljességről, az emberi kitartásról, erkölcsről, önvizsgálatról. Vagy éppen a korábban már megszokott szerelemről, vagy éppen annak hiányáról. Egy példa: „elszenderedsz a másik / karjaiban / álmodban karjaidban / szendergek” (*harmincnégy*). A két ember egymásba fonódásának élménye néhány szóba sűrítve.

Van itt szürreál is, van itt groteszk is. Örkény István híres *Budapestjé*hez hasonló „líráság” az, ahogy a *negyvenöt* befejeződik: „mámorukban kizöldülnek / a lámpaoszlopok, és virágszőnyeg / borítja el a föld betonkoporsóját”. Ugyan itt szó szerint nem atomtámadásról van szó, mint Örkénynél, ám a pusztulás „borzasztó szépsége” itt is elének tárul. És gondolhatunk az értékválságra, gondolhatunk a vágyak irrealitására, és gondolhatunk arra, hogy a „minimál” lírája ugyanakkor járhat katarzissal is.

Annak ellenére, hogy látszólag elfogy körülöttünk minden. Ám a szó, mint (veszélyes) fegyver továbbra is költő keze ügyében van.

*

Kék

Játszhatunk a szóval: mintha a 2011-ben az AB-ART Kiadónál megjelent *Kék* című kötet is a „minimal” jegyében született volna. A rövid cím akár erre is utalhatna. Ám ami fontosabb: a versek már kevésbé... Itt az a legszembetűnőbb, hogy egy szín uralma látszik mindenütt, külsőben és belsőben egyaránt. Kulcsár Fe-

⁹ Fekete J. József: *Miért nem minimális?* Kéziratban.

renc azonban lát némi kapcsolatot a két újabb kötet szellemisége között: „ (...) a Minimal és a Kék című kötetekben »játékosan tragizáló«, a pátoszt háttérbe szorító, a csönd egyetemességét a lét hiábavalóságával szembeállító hang lesz uralkodó a verseiben.”¹⁰ S valóban: a csönd egyetemessége igencsak vonzó jelen esetben is!

„A kötet legjobb szövegei nem a kihagyásos technikát működtető szövegek, hanem a narratívabb opuszok, melyek képesek kívülről látni egy-egy érzelmi állapot vagy költői pillanat nyelvi lehetőségeit (Történelem, Pénélopé sálat köt).”¹¹ Ez a szerző megnevezése nélküli (!?) ismertetés is jelzi, hogy itt valóban másról van szó, mint az ezt közvetlenül megelőző kötetben. (Feltűnő egyébként, hogy igen gyorsan megjelent a két újabb kötet új versekkel, és ez némileg szokatlan ezen a költői pályán.)

Természetesen adódik a kérdés: ennek a színnek milyen jelentése lehet ebben az esetben? (A kötetben a betűk is kékek!) Ilyen szavak juthatnak eszünkbe: ég, azürkék, tenger, szem, a boldogság kék madara, MTK, országok (Finnország, Görögország, Izrael), kékítő („...-t old az ég vizében”), stb. A mindent átítató kékséget erősítik Szabó Ottó illusztrációi is a maguk kékségében. S maga a költő is megénekli mindezt a kötetnyitó versben, a *Kékben*. Fenti szavaimat rögtön kiegészíti nyitó sorával: „A kék a türelem színe?” S egy további kiegészítés: „A szemedbe költözött tenger / sosem haragos?” Ily módon talán a békesség akarása, a szín ilyesfajta szimbolikája a legvalószínűbb. S a félelem elűzésének a színe is ez.

A kötet sajátosságai közé tartozik, hogy gyakran találkozunk egy sajátos eljárással: két variációval egy témára. S ezek közül íme az első, hiszen a *Kéket* követi a *Tenger*. Ez utóbbiban a kérdések állítássá válnak, mintegy megerősítve a rokon gondolatokat. Szórendi változtatás is van pl. így: „Hullámmain csak ringatózni lehet?” (*Kék*) „Ringatózom hullámmain” (*Tenger*) Finom árnyalatok ezek, kihasználván nyelvünk egyik sajátosságát, a szabad szórend adta lehetőséget. Persze a tartalmak ettől alig változnak, a nyelvi-költői játék viszont lenyűgöző. „...az általa keltett élmény (...) egy idő után már kevésbé tűnik költőinek, mint inkább játékosnak, és a versteremtés újdonságára rátelepszik a rutin.”¹² Nevezhetjük persze ezt a rutint érettségnek is, amely a lírai biztonság jegyében születik meg.

Találunk itt európai hangulatképet is, a világhíró költő élményeinek lenyomatát (*Európai váróterem – Újság a padon*). Szövegvariációk és kihagyások jelentésével. Érzékletes pillanatrögzítések. Például így: „...a kupolában kergetőznek a szavak / mint játékos madarak / idegen nyelven közölnek valamit / odafigyelek // talán meglátom őt is”. A *Homokóra* és a *Homokóra 2* képvers-párosa is izgalmas kísérlet. A kalligram az ősi időmérőt idézi, és a szöveg is ehhez idomul, rögtön az első sor megismétlésével: „folyik a homok a semmi száján”, hogy aztán egy má-

¹⁰ Kulcsár Ferenc: *Balázs F. Attila legszebb versei*. Felvidék.Ma, 2014. 06.09.

¹¹ Név nélkül: „Elbitangolt szavak”. Új Szó online, 2012. október 25.

¹² Fekete J. József: *Erősz vonzásában*. www.animaportal>2013>február

sik csattanó kerüljön a végére. Az eltemetett júdáscsókot a második versben egy „felejthetetlen csók” váltja föl. Az árulás kétezer éves szimbólumának megsemmisítését követi a maradandó és igaz érték fölmutatása. Idevág egy megjegyzés a kötet végén található méltatások egyikéből: „Balázs F. Attila belső történéseire és környezetére érzékenyen figyelő lírikus, aki egyelőre hajthatatlanul hisz az általa birtokolt igazságokban, állhatatos gondolkodó, aki egyszerre mutatkozik a drámai költő és a dramaturg szerepében” (Paul Aretzu, 79.).

Él tehát költőnk a magyar nyelvű szövegek bőséges lehetőségeivel, és ehhez járul az is, hogy igen természetesen, „izzadságszagtól mentesen” bánik a szó erejével. Az újabb kötetek letisztultsága mindenképpen ezt igazolja. Számol a test romlékonyságával és az idő múlásával is – egyre bölcsebben, az érett férfi intellektualitásával. A *Versbe balzsamozva – Múmia* kettősében ezt is láthatjuk. A „gyönyörű kalodá”-ból így lesz „sorvasztó kaloda”, s mindkettő a testre, annak változásaira vonatkozik. A „versbe balzsamozás” viszont változatlan, egyben hirdetve a költészet maradandóságát is. Persze az idő is örök ebben a forgatagban, ugyanakkor változatlanul fontos költőnk számára a mélységes önmagába tekintés, a „megtérlek önmagamhoz” gesztusa, annak tudatában, hogy ez bizony hosszadalmas út.

A *Kisiklott villamos* pedig lehet az ember (a költő) „alteregója” is. A hiány verse abban a világban, melyben egyébként „lűktet a szerelem”. Jól látja Sütő Csaba András, hogy: „...verseinek legvilágosabb tónusait a szerelmes témájú versekben fedezhetjük fel, mintha az irracionális állapot lenne az ellensúlya a világ alapvető irracionalitásának.”¹³ Jórészt ezen versek által lesz ez a kötet egyfajta „lírai regény”, a szerző életpillantatainak sokaságával. Gyakran elégikus hangon, vissza-visszatérően korábbi korszakok hangulataihoz. Talán visszavágyódás is van mindebben.

Aztán *A semmi hullámain* című ciklus újabb változásokat mutat föl. A fájdalmas szépség verseit olvashatjuk ezeken az oldalakon, és meglegyinti az embert a halálközelség is. Kevesebb a játék, mint ama „páros” versekben. Ám mint másutt is, itt is azt üzeni, hogy a szerelem lehet a szinte egyedüli vigasz és kiút az ember számára ebben a világban. Erre utal a *Felrobbant akvárium* első versszaka is: „Aranyló áramlást szűr / Hiányos fogsorával a part. / Szűkül, majd tágul az űr, / Mint öled, az áhított, akart.” A ciklus címét adó szonett (amúgy ez a forma meglehetősen ritka nála) pedig igen intenzíven ragadja meg a drámaiságot, a belső feszültséget. Azt is sugallja, hogy mindenért, így a versért is meg kell küzdeni, hogy a dolgok ne tűnjenek el a semmiségben. Amit itt találunk, az nem más, mint az egész pálya találó sűrítménye. Vágyakkal, kudarcokkal, küzdelemmel, reménnyel és reménytelenséggel gazdagítva. S mindezek alól a „kékség” sem adhat felmentést. Akkor sem, ha burkoltan sugallhatja a reményt is.

¹³ Sütő Csaba András *i. m.* 142.

Ezek erősödnek fel az új-zélandi író- és költőnőnek, Sue Woottonnak ajánlott *Remember* című vers kérdészuhatagában is. A privát és a lírai szféra együtt van jelen, miképpen a pillanat és az elképzelhető vég hasonlóképpen. Íme ez a szép szöveg: „mi vagyok én most neked? // egy verssor? / egy mosoly? / ölelés? / bőr illata? // ha nem érkezne meg velem a repülő / mi maradna neked belőlem? // egy újsághír? / néhány sor egy papírfecsnin? / porosodó szuvenír?” Azt is láthatjuk, hogy egyre intellektuálisabb a hangja, és ez a minőség együtt van jelen azzal, hogy közelít régebbi költőszerpekhez, a tiszta szépség hangoztatásához (*Ólom-pohár*).

Számos maradandó pillanattal ajándékozta meg olvasóit a költő. Megszólaltatja az örök várakozás és a vágyott megérkezés hangjait (*Pénélopé sálat köt*). És idesorolom a kötetzáró *Karácsonyi hazaérkezést* is. Ünnepeyes végkifejlete: „Hazaérek talán, az égen fények gyúlnak, / felcsendül az ének, aranypelyhek hullnak. / Arra lohol az eb, utam erre veszem. / Vár az otthon, ajtót ki nyit vajon nekem.” Az „elbitangolt szavak” poétájának ünnepi megérkezése. A „talán” némi bizonytalanságával...

*

Villon nyakkendője

Kissé groteszk, sőt, morbid cím. (Art Danubius, 2015) A hátlapon levő verssorok is ezt igazolják: „a sötétre váltó égen / mint kivetítőn / Villon megigazítja a kötetet / sebhelyes nyakán –”. Bár a nagy francia költő életének ismeretében nincs ebben semmi túlzás.

Balázs F. Attila verseskötetének utószavában Zalán Tibor ezt írja többek között: „Költőnk csínján bánik az érzelmek kiadásával, önmagával, a társsal, a világgal szemben távolságtartó. Csak nagyritkán találjuk föl a szenttelen »beszélő« mögött a szenvedő férfit, a szenvedő embert. Amikor előtaláljuk, akkor is metaforikusan távolítja el a kitakarás tanúját, az olvasót, a beazonosítás lehetőségétől.” De vajon valóban illúziótlan költő és kopár versvilág bizonyítéka lenne a *Villon nyakkendője*? A *Fátum* című kötetnyitó háromsoros így szól: „úgy fogy el az út a lábad alatt / hogy észre sem veszed / kinyílnak-e szárnyaid?” Sorsszerűség, némi keserűség. Ugyanakkor bölcsesség – az egyébként igencsak színesen megélt élet ellenére. Számol az egyén lehetőségeinek határaival, azzal, hogy vajon lehet-e szárnyalni ezen az úton.

Azt is sugallja ez a mives kötet, hogy legbiztosabb menedékünk a szó és a nyelv. Akkor sincs ez másképp, ha még az angyal is fekete (*Fekete angyal*). Persze, hogy a világ sötét jeleiről árulkodik az ilyesfajta vers. Racionálisan, különösebb érzelmi kitérésektől mentesen. Általában ez jellemzi költőnk világát. Így hát kissé rideg ez a világ, és hozzásorolhatunk olyan fogalmakat, mint az éleslátás vagy a logika.

Miként József Attilától is tudjuk, hogy a líra logika, de nem tudomány... Mindezekkel együtt jár a tömörítés, a drámai feszültség sok megnyilvánulása. Fábrián István fekete-fehér grafikái ugyanezt erősítik a vizualitás erejével. S ha már képzőművészet, akkor álljon itt *A nagy festő* című vers: „színpompás őszi táj / akár egy festmény / melyen még nem száradt meg / a festék // a kézre gondolok / mely az ecsetet fogja / és szeretetét színekkel fejezi ki // mert a szavak tökéletlenek / és kevesekhez szólnak”. A költő itt nem tesz mást a maga puritán eszközeivel, mint elismeri, hogy a testvérműzsa olyan szellemi tartományokat is meg tud érinteni, amelyekre az emberi szó alkalmatlan. Miként a zene is adhat ilyen többletet.

Balázs F. Attilánál is fontos a rend-motívum, a nyelvi pontosságra való törekvés. Az erő és a humánium hasonlóképpen, miközben a keserűség így nyer testet a szövegben: „szórj hamis ezüstpénzeket / hadd tülekedjenek / egymást taposva / vicsorogva / egymást marva” (Újrafestett rácsok). Közvetve a szabadság, mint illúzió is megjelenik a sorok mögött. És ugyanígy számol a véggel, a bizonytalan létbefejezés titkaival is. Közben egy nagylélegzetű műben állítja középpontba az örült zsarnok Nérót, a véres költőt, a gőg és a könyörtelen diktátor megtestesítőjét (*A legnagyobb vers*).

Persze vannak más, hasonlóan nagy vállalkozások is, ezek közé sorolhatjuk például *A vers önmagát írja* c. művet. Egy régi igazságra világít rá, kissé kifordítva. Bár ez is benne van: „engem ír a vers”. A szerkesztő-kiadó-költő szól itt hozzánk, az az ember, aki ebben a hármasságban él, s az előző kettő néha akadályozza a vers születését. Közben azt se feledjük, hogy Balázs F. Attila az „utazó és világjáró” költők közé tartozik. Az se véletlen, hogy épp az Úton az egyik ciklus címe. Számára nyilvánvalóan fontos, hogy sok helyütt megforduljon, pl. költői fesztiválokon, és eközben a világ tájai, városai, kulturái hassanak rá. Rá és lírájára. Gondolkodó és érzékeny alkotóként ott is megesik, hogy rálel az árnyakra, a másutt sem tökéletes viszonyokra. Lírai életképeket ír, egyfajta mai „razglednyicákat”, persze egy békésebb világban. Megragadják a természeti szépségek is, ahogy azt többek között a *Zürichsee* soraiban látjuk: „a vadkacsák / a part közelében / rájuk vadásznak // a láthatáron / átöleli az ég a földet / megbabonáz / az égi vízesés”.

A költő, aki átlát a felszínen, akit nem az érdekel, hogy miképpen „fecseg a felszín”, ugyanakkor a mély sem hallgat nála... Az „úton levés” állapotát éli, realisztikusan és szellemileg is. És vannak utalások más költők és akár egy Fonográf-sláger szövegére is, hiszen van, ahol Weöres Sándort idézi, másutt meg „*Villamossal jön a részeg hajnal*.” Ráadásul az első villamossal... De itt kissé diszharmonikusabb a bemutatott világ. Másutt gyakori az idegenség-érzés kifejeződése is. Mindezt igazolja az is, hogy egy sajátos hiány így jelenik meg egy négysorosban: „mosolyod / kivillanó fehér fogad / hamis csillogású szemed / beszél helyetted” (*Elfelejtett nyelv*). Vagy éppen egy rövid szerelmi idill története is megrajzolódik egy szokatlanul hosszú versben (*Elhajított kő viszi a kéz melegét*). Szikár, visszafogott a hangja a pillanatnyi idillt föltáró szövegben.

Ott is, ahol a pillanat és az örökkévalóság titkait kutatja, mint pl. a *Kérdésekben*. Érzékelteti, hogy nincs állandóság, folyton mozgás van, helyenként ütközésekkel tarkítva. Ilyen az élet, az emberi történések hosszú sora.

Sakk című versében pedig így vall önmagáról: „látszólag szimultánt játszom / de önmagammal folyik a sakkjátszma”. Azt is írja Zalán Tibor az utószóban, hogy: „Kopár világ ez, ami kirajzolódik előttünk a lapokon, de nem terméketlen. Itt megkopott vászon a táj, szenvedély nélküli a csók.” Így igaz, de talán éppen ez adja különös erejét. A *Kirakós játék* pedig szép kötetzárás. A mindhalálig az embert elkísérő vágyról, az önismeret biztonságáról: „magamtól sem félek / szétszórt kártyák a napok / arcod térképén keresgélek / fogd a kezem míg meghalok!” És igazat adhatunk Tóth Lászlónak, aki naplóbejegyzésében így ír: „...ezzel a kötetével egyöntetűen a létszorongatottság költőjeként áll elénk, akinek hangsúlyozottan férfias, érett líráját, annak is egyszerre régimódi (de korántsem avított), s ugyanekkor 21. századi életérzéseket megszólaltató legjobb darabjait olvasva, mintha saját torkunkon is éreznénk – érezni kezdenénk – Villon nyakkendőjének szorítását...”

Az ismeretlen út

(A lehet és a nem lehet)

1

Az irodalom olyan folyamat, amelyben önmagát valósítja meg az ember. Ha ír, azzal óriási kockázatot vállal magára. Világ-kiszolgáltatottja lesz haláláig, és azon is túl! Vagyis – igen! – (olyan) többszörösen összetett mondat, amely kiegészítések nélkül vállalható – a születés pillanatától a mindenségéig távozás egyszerűségét beteljesítve. Ez igen bonyolultnak tűnik, holott *a legegyszerűbb emberi történet*.

Akárhány létező és nem-létező temető
halmai és fejfái adják rá a sokmillió éves
bizonyítékot az elmúltak
megnevezhetetlenségében
Benne éltem e folyamat sodrásában
létezésem minden pillanatával
Vagyis egész eddigi életemben
– nagyratörő a jelző – erről igyekeztem
egyféle lehetséges számadást megfogalmazni
És ma és itt nem az én dolgom
hogy ebből mit és mennyit sikerült megvalósítani
s hogy annak értéke és használhatósága
most mennyit ér
Valamit ér-e egyáltalán?!

Az Ismeretlen út az első lépés, mely a „se nem vers, se nem próza” kuszaságát mutatja. Ez azonban csak részben igaz, mert egy folyamat nagyon távoli poétikai visszavetítését kíséreltem meg a lehetséges és elképzelt folyamat okán.

Lássuk hát, hogy miről is van szó! Lezártam a *Feljegyzések elmenőben* c. naplót, azzal, hogy a külső és a belső események-történések leírását már nem sok mindennel gyarapíthatom. Ugyanakkor azt is leírtam, hogy a „folytatás valami-

lyen módját kitalálom”. S mivel az „öregséget” nem találtam *betegségnek*, úgy gondoltam, hogy az lehet akár *egy új irodalmi műfaj is*.

Nem napló, nem vers, nem széppróza, de nem is filozófia.

Hanem ez az egész *együtt!*

Ma pedig már azt hiszem, hogy a „létezés műfaját” kellene megteremtennem, mert – s ezt már többször leírtam – az írás maga a *létezés*. A létezés értelmét pedig a halál teljesíti be. Hát odáig kellene kitaranom ebben az elképzelt, új műfajban, ezen az *ismeretlen úton*.

Január ege tele van reménységgel.

Ha azt írom ide, hogy a „a járomszög és a parallelizmus membrorum között létezik valamilyen összefüggés”, akkor némelyek esetleg azt hihetik, hogy vénségemre eltévedtem az irodalom és a nyelv bozótosaiban... Holott R. Jakobson *Hang – Jel – Vers* c. remek munkájában olvasható, hogy „A legelső paralell rendszer (...) a bibliai »parallelizmus membrorum« (a tagok párhuzamossága) volt”, amit Robert Lowth püspök fedezett fel Ézsaiás könyvének fordítását követően 1778-ban. Ő alkalmazta a párhuzamosságot elsőként a poétikában. „Egy vers vagy verssor – írja – valamely másikkal való megfelelést nevezem párhuzamosságnak.”

E mondat felett eltöprenghetnék akár néhány napot is, hiszen lényegében ez a tény adta és adja minden alkotás folytathatóságát. Hogy miként, azt megkísérlem kibontani az alább következő sorokban, vagy részletekben, ahogy az elmúlt több mint nyolcvan esztendőmben megéltem, előbb ösztönösen, később pedig már tudatosan – s volt, amikor sikerült, de voltak kudarcaim is. Mert a kettő együtt jár: a gondolatban ott a gond, a gondban pedig a gondolat.

Ézsaiás 3. könyvének két versszaka legyen példa iménti állításomra:

11. Mondjátok az igaznak, hogy jól leszen dolga, mert cselekedeteik gyümölcseivel élnek.

12. Jaj a gonosznak, gonoszul lesz a dolga mert kezeinek a cselekedete szerint űzetnek ki.

A második világháború idején egy kerek hónapig voltam első osztályos diák szülőfalumban, Búcsón. (Itt most kihagyok legalább százoldalnyi történelmet a jogfosztottság édenéről, a kitelepítések hóviharairól, a marhavagonok fagyos gyalázataról, akkori valóságunkról – mai történelmünkéről.)

Aztán ott folytatom, hogy édesanyám iskolás korából megőrizte a palatábláját, s mellé néhány palavesszőt is. A mai számítógépes világban meg se próbálom e két eszköz jelentőségét összefoglalni. A lényeg, hogy a palatáblára a palavesszővel

írni lehetett, s ha kellett, egy kicsi nedves szivaccsal a táblán lévő szöveget letöröltem, és „tiszta lappal” kezdhettem újra az írást. Merthogy korábban már eljártam Nagy Lajos nyugalmazott rektor úr Rozmaring utcai „magántanodájába” néhányad magammal. Neki köszönhetem az „egyszeregyet”. (Csak úgy mellékesen: megérdemelte egy emléktáblát ezért a nem akármilyen vállalásáért!)

Később kötelezően szlovák iskolában jártam, Rovny igazgató úr osztályába, legalább ötvened magammal. A háború hónapjaiban lóistállónk szolgált iskolául, s a lovak után maradt padló-bűz még annyi hónap múltával is feltört. Az igazgató úr minden reggel minket, magyar reformátusokat igyekezett megtanítani a „keresztvetés” tudományára – sikertelenül. Ellenben az igazgató úr fia, akit mi Tibinonak neveztünk, napok alatt megtanult – katolikus létere – magyarul káromkodni!

Azokban az embertelen években, ahogy anyám palatábláján megismertem az ábécét, folyamatosan olvastam és – igen! – verseket írtam. Anyai nagybátyám, Soóky Lajos túlélte a Don-kanyart, és évek múltával, amikor megkérdeztem tőle, milyen volt az „ottani háború”, egymondatos összefoglalója ennyi volt: „aki ott megállt, az önmaga jégszobrává változott”. Aki ismeri Jány Gusztáv parancsát, velem együtt tudja, hogy annak lényege az és annyi volt, hogy aki meghátrál az „a helyszínen felkoncolandó”.

Szóval ennek a nagybátyámnak volt egy „lúdkosár” tízfilléres regénye. Akkor, olvasva azokat, azt hittem, hogy ez az irodalom. Sok időmbe telt, amíg felismertem, hogy van egy másik is. Ez pedig akkor derült ki, amikor a ponyvaregények elfogytak, és a mestergerendáról „kölcsonvettem” a nagy – legalább ötakilós – családi Bibliát, és nekifogtam Mózes első könyvének, megtudni valamit a *teremtésről*: „Kezdetben teremté Isten az eget és a földet...”

És innen érkeztem el hosszú évtizedek során Robert Lowth felismeréséig a párhuzamosok szerepéről a poétikában. Tudni való tehát, hogy „Kezdetben vala az Íge...” És, mert volt több énekeskönyvünk is, hát beleszerettem Szenczi Molnár Albert csodálatos szövegeibe is. De két évig alig jártam iskolába...

Dolgoztam otthon, megtanultam kapálni, palántákat nevelni, arattam marokszedőként apámmal, és napszámba jártam a „partizánské statky”-ra, – az államosított egyházi birtokokra cukorrépat „egyelni”, meg dohányt törni-fűzni-aggatni a Botka pusztára vagy a Peresire.

És az, hogy nem reformátusokhoz méltóan, térdepelve egyeltük a cukorrépa-palántákat, a tábla végét az üde-zöld cukorrépa-palánták *párhuzamosai* jelölték, előttem és mögöttem a bodrozódó étellel... Akárha olvasni is lehetett élő rezzenéseikből. De ugyanilyen szépséget sugalltak az óriási dohányszárító hodályokban a zsinórokra felfűzött dohánylevelek kimérhető, pontos párhuzamai is!

Valami *közös rendszert* sejtettem ezekben az önmagukat ismétlő *látványokban*. És rendet.

Annak ellenére, hogy a dohánylevelek „zsírjánál” semmi keserűbb nincs a világon.

Akinek vannak emlékei a nyers dohánynyal való munkáról, az velem együtt tudja, hogy ha csupasz kézzel viszi a szájához az ételt, a dohányzósír keserű volta miatt kifordul a szájából az étel. És tudni való, hogy nyers dohányt fűzni kesztyűben nem lehet!

Például a járomszöget ismertem, szerepét és használatát – hasznosságát is – tudtam. A járom két – alsó és felső – részét fogta össze. Az igavonó tinó, vagy igás ökör nyakáról így nem esett le a járom. Ma már nem biztos, hogy tíz negyvenév alatti magyar ifjú helyes választ adna-e a járomszög gyakorlati szerepéről.

Feltehetően ugyanolyan bizonytalan lehetne, amilyen én is voltam, amikor először találkoztam a „tagok párhuzamosságával”, a *parallelismus membrorum*mal, holott létezésükhöz, valójukhoz mindennap közöm volt. Például az eketaliga nagyobbik kereke a mély barázdában, ahogy szántáskor a barázdák egymásra fordulnak, és az egymás mellé forduló barázdák hullámai az egész szántóföldet párhuzamosakká szépítik...

Meglehet, a vers is hasonlóan változik – az első, nyers fogalmazványt követően. Próbára tehát egy rögtönzés:

hogyan látható legyen a táj
a peresi dülő lankás szántói
csupasz tarlók aratás után itt-ott
néhány maradék búza-szár
kék szarkaláb hajlong a szélben
odébb a fák alatt az ökrös-szekér
s „akik” vontatják két frissen betört
tinó kérődzve várja
hogyan a habzó „ökör-nyál”
lassan tovaszálljon a bokrok közé
s az eketaliga s az eke még a szekéren
csend volna, de néha felsuhognak
a dülő-végi öreg akácok
én pedig állok az árokszélen
a bizonytalanság árnyai alatt

Paralellák – az irodalomban és a természetben

A paralellák bizonyosságát a versben – az irodalomban – nem volt nehéz számomra értelmezni, hiszen balladáink, népdalaink-meséink szerkezete, szervezetsége, csak azoké, amelyeket édesanyámtól tanultam, például a Rózsa Sándorról szólók egyike, elvitathatatlanul bizonyítja.

Nem megyek én már haza,
 Nem megyek én már haza.
 Elmegyek a Bakonyba,
 Ott lesz nekem lakásom
 Ott lesz nekem lakásom
 Kilenc betyár pajtásom
 Édesanyám kedvesem
 Édesanyám kedvesem
 Van-e ingem szennyesen
 Van-e ingem szennyesen...

És így tovább, sokféle változatban. De ha a *Ködölik a Mátra* cíművel folytatom, – Ködölik a Mátra, eső akar lenni, // Korog a manga-nyáj, haza akar menni..., és így tovább, a sorismétlődések vitathatatlaná tették. Mint olvasható, a verssorok ismétlődése a *folytatás* és a *folytathatóság* lehetőségét biztosítja. És több változatot is ide másolhatnék még.

Igazából az a lényeg, hogy ez a törvényszerű ismétlődés már ott van az ó-kínai költészetben, az orosz bilinákban, az ógörög költészetben, a Kalevalában, s a balladáinkban, népdalainkban is számlálhatatlanul. De a műköltészet is él vele. Csak példának: Puskin csodálatos altatódalából: „Szpi mlágyenec mój prekrásznj, bájuski baju, tyíko szmotrity meszjac jasznj kalibel tvaju...” (Aludjál csak szép gyermekem, stb.)

Azt hiszem, nincs értelme tovább sorolni a paralellák irodalomban meglévő óriási szerepét – visszafelé, hiszen csak annak van értelme és értéke, *ami folytatható!*

Lowth püspök úr azonban csak a költészetre vonatkoztatta ezt a különös és vitathatatlan *csodát*, ami engem elvezetett – és ez nem dicsekvés! – az élővilág, e földi mindenség szinte megszámlálhatatlan élő, létező, termő és folyamatosan megújuló, megszámlálhatatlan párhuzamosához...

Ha felemelem a fejem, egy óriási hársfára és két hasonlóan óriás diófára látok. Így ránézve is kortársaim lehetnek... Időnként a Kanyapta patak felől érkező vi-

harok idején a három közül akármelyik rádőlhet a házunkra, földig rombolva azt. A hárs, így ránézve 20-30 méter magas lehet, s amikor virágzik, tele a környék édeskés hársfaillattal. Nos, ahogy a versbéli paralellák ismétlődéseit nézem, a hársfa nagyságát, erejét, termőképességét a vastag kéreg alatt, a gyökerektől a legmagasabb ágakig élő-eleven kapillárisok párhuzamosai táplálják – viszik a tápanyagokat a földmélyből a gyökereken át a csúcsig.

Növesztve új ágakat, leveleket, virágokat évtizedeken át, fáradhatatlanul, nyár melegét, téli fagyokat szinte semmibe véve, ahogy a mellette lévő két diófa is. De változatlan szorgalommal ezt teszi az egresbokor is, a csodás gyümölcsöt hozó meggy- és almafa is. Alig pár lépésre innen, az országút túloldalán pedig, le a Kanyaptáig, óriási napraforgótábla, sok ezernyi Van Gogh aranszínű virágtenyegere vet óceánhoz méltó hullámokat... S a napraforgó szálak „paralellái” itt már szinte hasonlítottak a balladák történeteit tovább adó ismétléseire, bár egy népes seregélyraj szárnyalása időnként elsodorja a napraforgótábla hangjait...

Bevallhatom – így, külön sorban –, hogy megpróbáltam *ezt az egészet* összefogni verssé, ami persze kudarcba fulladt.

A földi világ paralell-csúcsát azonban nem csak a növények alkotják, de az egész továbbmondhatóságát az emberi társadalom – a nő és a férfi –, az állatvilág további része, a hímek és a nőstények – ott keringenek-szolgálnak a véredények paralelláiban, az aortákban és a vénákban, évtizedeken át. Szinte igazából nincs is valós képünk arról, hogy mi minden történik bennünk, velünk és általunk..

Kétszer léphettem bele a Csendes-óceán vizébe. Először azon a vidéken, ahol Márai Sándor is többször megfordult, Los Angeles táján. Hideg volt már az idő, ám lesz, ami lesz, feltúrtem a nadrágom szárát, és beleléptem az óceán vizébe, amely fölé Márai szerint egy óriási üvegkupola borul. Három tenger-csiszolta, fehér érezetű követ hoztam haza magamnak emlékül, megvannak ma is.

Másodjára három héttel később, jó háromezer kilométerrel északabbra, a kanadai határ közelében, Oregon államban láthattam újra, méghozzá egy igazi őserdei partszakaszon. *A Két óceán között* c. útinaplómban erről egyebek között ezt írtam le: „A Pacific újra – csak pár ezer kilométerrel északabbra. Odafelé láthattam Amerika legöregebb fenyőóriását – tudományos neve Sequoia Gigantica... Hétszáz éves, hetven méter magas és törzsének körmérete negyven méter. Alagút vezet át rajta, autók járnak alatta...”

Oregon állam címerfája, meglehet, a földkerekség legidősebb élőlény, és gyökere, törzse, levélzete, termése ugyanabban a rendszerben működik – él és terem, mint az én előbb említett óriás-hársfám, vagy az éppen érett dióit hullató diófám is.

Meggyőződéseem ezért, hogy Robert Lowth püspök felismerése a paralellák szerepéről, tökéletesen vonatkoztatható minden földi élőlényre – növényekre, állatokra és emberekre egyaránt.

Az egyetemes földi tápláléklánc szállításának ugyanúgy a *folytatás folyamatos* „lehetőségét” biztosítja, akárcsak a *költészet* meg- és felismert paralellái!

Oregon állam erdejének legfőbb díszje, a Sequoia, ennek a *csodának* a lényegét demonstrálja.

Hogy közben el ne feledjem: a Feridun és fiai ezzel zárul:

Csak egy boldogság vár szolgára, királyra:
Ha jótettek révén emlékeznek rája!

(Radó A. fordítása)

A Sequoia bolygónk ma ismert legöregebb élőlénye, fája.

A Feridun és fiai című perzsa hőseposz több mint háromezer éves!

Így hát van némi esély a folytatásra...

Még nekem is!

Talán...

TÓTH LÁSZLÓ

„...annyi forró láz gyümölcse”

Fábry Zoltán és Forbáth Imre levelezése 1956–1967

Közép-európai kor- és kórtörténeti adalékok a 20. század ötvenes és hatvanas éveihöz I.

Fábry Zoltán és Forbáth Imre

sajátos helyet foglalnak el a 20. századi magyar irodalom történetében, s ezen belül sajátos helyük, szerepük van a (cseh)szlovákiai magyar irodalom történetében is. Életük, sorsuk, tevékenységük bár a *szélekekhez* kötötte őket, szerepük, jelentőségük bizonyos vonatkozásai kiemelték s még napjainkban is kiemelhetik őket a meghatározottságaik – a korukból és személyiségükből fakadó korlátaik – közül.

De kik voltak ők, és miért kell(ene) emlékeznünk rájuk? A kérdés akkor is jogos, ha még mindig vannak – különösen az idősebb évfjártatú olvasók, írók, szerkesztők körében –, akiknek nincsenek kétségeik az e kérdésekre adandó (adható) válasz(ok) felől. Bár az is kétségtelen, hogy irodalmi emlékezetünkben – főleg az utóbbi két-három évtizedek paradigmaváltásai, kánon- és szemléletmódosulásai következtében – mára hátrébb sorolódott, és továbbra is egyre hátrébb sorolódik a nevük és munkásságuk,¹ még ha az a 20. századi magyar – és elsősorban a cseh-szlovákiai magyar – irodalom (költészet, esszé, közírás) figyelemre méltó értékeit, teljesítményeit képviseli is. Tény ugyanis, hogy főképpen az 1989-es rendszerváltások utáni nemzedékek számára már egyre kevesebbet mond a nevük (sőt, nem kétséges, hogy egyre inkább nem mond semmit), műveiket pedig zárójelbe tette az idő. Különösen, ha napjaink felől az is nyilvánvaló, hogy azokat olyan világné-

¹ Fábry Zoltán műveiből legutóbb 2007-ben, születése 110. évfordulója alkalmából jelent meg két válogatás: az egyik Fónod Zoltáné, az *Irodalom és magyarság* címmel a Madách-Posonium, a másik *Az Őrhely megszólal 1945–1948* címmel, összeállításomban, a Kalligram Kiadónál. A Szlovákiai Magyar Kultúra Múzeuma továbbá halála 50. évfordulója alkalmából 2020-ban rendezett *Vox humana* címmel kiállítást a tiszteletére (kurátora: Sipos Szilvia), melyhez Szászi Zoltán összefoglalójával egy tartalmas életút-ismertetőt is megjelentetett, és félórás dokumentumfilmet is készített ugyanezzel a címmel, Szekeres Éva szerkesztésében. Forbáth Imre életművéből szintén halála 50. évfordulója tiszteletére a Szlovákiai Magyar Írók Társasága jelentetett meg 2017-ben *Bábel tornyában liftiboy* címmel – ugyancsak összeállításomban – egy válogatást Dunaszerdahelyen. E kötet azonban nem kevesebb mint huszonnyolc évvel követte a megelőző, költőnk vallomásaiból, esszéiből és tanulmányaiból összeállított Forbáth-válogatást (Összegyűjtött írásai I.), mellyel a Madách Könyvkiadó még 1989-ben indította (volna) el az író Varga Rózsa szerkesztette életműsorozatát, amely viszont a rendszerváltást követően azonnal abba is maradt.

zeti-ideológiai ballasztok és kötődések is terhelik, melyek számunkra legalábbis problematikussá tehetik őket. Ezzel szemben életművük kétségtelenül olyan elhagyhatatlan értékeket is hordoz, melyek esztétikai súlya és irodalomtörténeti összefüggései ma sem hagyhatók figyelmen kívül. Ilyen lehet mindenekelőtt Forbáth Imre erős nyelvteremtő és képkalkotó dinamikára épülő, legjobb darabjaiban máig eleven avantgardista költészete, illetve Fábry Zoltán széles körű műveltségéből kinövő humanista eszmevilága, expresszionista retorikája és legjobb esszéinek – s helyel-közzel kritikáinak – értékelismerő és -szervező jelentősége, valamint magyarság- és kisebbségvédő elkötelezettsége.

Noha mindketten más-más irányból érkeztek a (csehszlovákiai) magyar irodalomba, mindkettőjük eszmélkedésében az első világháború harcterein eltöltött időjátszott meghatározó szerepet és adta meg íróvá válásukhoz az alapvető lökést. (Miként születésüket tekintve is csupán egy év választja el őket egymástól: Fábry 1897. augusztus 10-én, Forbáth 1898. november 17-én látta meg a napvilágot.) Ezzel szemben az is tény, hogy pályájuk, sorsuk mégsem tekinthető mindenben párhuzamosnak, melyek hasonlóságai mellett jelentős eltéréseket is mutatnak. Mert például míg mindkettőjükre erősen hatottak koruk avantgardista mozgalmi (Fábryra főként a német expresszionizmus, Forbáthra Kassákék avantgardizmusa, valamint a szürrealizmus), és mindketten a baloldali mozgalmak és eszmeáramlatok hatása alá kerültek, gondolkodásukat, útjaikat, útvalasztásaikat ez korántsem egyforma mértékben és formában befolyásolta. (Fábrynál mindez behatároltabb időkeretek között és kisebb mértékben értendő, Forbáthnál mondhatni egész életére és gondolkodására kihatóan.) Alapvető különbség közöttük például az is, hogy míg Fábry egyértelműen megrázkódtatásként élte meg Trianon és az országvesztés sokkját, s nagy reményekkel induló budapesti egyetemi tanulmányait abbahagyva tért vissza immár az új országhoz került szülőfalujába, Stószra,² Forbáth – a Somogy megyei Böhönye, bár nyitrai gyökerű szülöttként – az 1918–1919-es Károlyi-féle forradalom, majd a Tanácsköztársaság emigránsaként került Csehszlovákiába, pontosabban, kis nyitrai kitérővel, Prágába orvostanhallgatónak. Fábry Stószról szinte azonnal bekapcsolódott az alakulóban levő kisebbségi irodalmi életbe, és ott kereste mozgásterét, Forbáth Kassák és a Ma indítottjaként meggyőződéses híve lesz a munkásmozgalmi szerveződéseknek és eszmeviláguknak. (Hiszen míg 1922–1923-ra már elkészültek Fábry olyan, alapvetésükben ma is érvényes programadó írásai, mint amilyen *Az irodalom mai életproblémái* vagy az *Irodalom és magyarság*, Forbáth, prágai orvostanhallgatóként, kora cseh irodalma megújítóinak, illetve a prágai magyar emigráció – kávéházi – asztalainál tervezte a világ „megváltását”, és csak az 1920-as évek második felétől váltak szorosabbá a kapcsolatai a szlovenszkói magyar

² Amit a közismert, illetve hivatalos verzió kiújuló tüdőbetegségével magyarázott ugyan, de magam nem zárnám ki azt sem, hogy döntésébe a határváltozások is erősen belejátszottak.

irodalommal és közélettel.) De mindketten a mintát látták a hitük szerinti, ún. munkáshatalom Szovjetunió-beli kísérletében is, ám míg Forbáth már rögtön a legelején – csehszlovákiai megalakulásakor – belépett a kommunista pártba és élete végéig *hívó* kommunista maradt (amiben a sógora ellen indult, rá nézve is súlyos következményekkel járó, 1950-es évekbeli koncepció per sem ingatta meg), Fábry még az 1930-as évek eleji szélsőséges, rappista és Az Út szektásságában is tükröződő korszakában sem lett tagja szervezetileg a pártnak. Mi több, az 1930-as évek második felének Szovjetunió-beli terrorjáról tudomást szerezve az ottani viszonyokból is hamar kiábrándult (lásd az 1945–1948 közti naplóját, az Üresjáratot), és élete végéig távolságtartással, s bizonyos kérdésekben kívülállónként, mintegy oldalról szemlélte a mindenkori pártelit irányította események alakulását (miként az szintén nem kis gyanakvással tekintett rá). Ezzel szemben Forbáth még a Korunk 1938. 4. számában megjelent *Magyar költő Prágában* című vallomásában is a leningrádi egyetem professzoraként említi az egykori prágai, majd Szovjetunió-beli emigráció jeles tagját, Bauer Ervint (aki mellesleg Balázs Béla öccse, illetve a korán elhunyt Kaffka Margit férje volt), amikor a szovjet Belügyi Népbiztosság 1938. januárjában már, második feleségével együtt, ki is végezte őt. S jöllehet az 1920–1930-as évek fordulójától – részben Az Út, illetve a Korunk, részben pedig baloldaliságuk révén – Fábry és Forbáth már szoros kapcsolatban voltak egymással, és az 1950-es évek második felétől a levelezésük is igencsak megelevenedett, személyesen csak életük utolsó szakaszában, 1965-ben találkoztak egymással. Ugyanekkor nem mellékes az sem, hogy míg Fábry írói-közéleti érdeklődését és tevékenységét, kiállításait baloldalisága mellett mindvégig erős nemzeti elkötelezettség és a nemzeti kultúrába ágyazottság, valamint a csehszlovákiai magyarság érdekei melletti kiállása jellemezte, Forbáth számára ezek – végigtekintve életén és írásain – kevésbé voltak fontosak. (Míg Fábry esetében a fentiek legismertebb példája a csehszlovákiai magyarság második világháború utáni üldöztetése elleni 1946-os emlékirata, *A vádlott megszólal*, s itt említhetők ez időbeni megalkuvás nélküli magatartásának egyéb dokumentumai is, Forbáth 1938-ban Edvard Beneš londoni emigrációjához csatlakozott, ahol – bár kevésbé ismert e korszakából – ő fogalmazta az ún. londoni volt csehszlovákiai magyar írók és újságírók 1942-es memorandumát, melyben Csehszlovákia 1938 előtti határainak visszaállítását követelték.) Végetül, noha mindkettőjük sorsában közös, hogy életüket zömmel nem magyar közegben élték le (Fábry a túlnyomóan német ajkú Stószon, Forbáth pedig Prágában, Ostraván, a háborús években Londonban, majd ismét Prágában, élete utolsó évtizedében pedig Teplicén cseh környezetben), kettőjük közül a stószai „remete” maradt elevenebb kapcsolatban az élő és beszélt magyar nyelvvel, míg

a teplicei „remetének” erre családi, munkahelyi és egyéb körülményei közt kevesebb lehetősége adódott.³

A következőkben kettőjük kapcsolatát vizsgálom egymással folytatott levelezésük tükrében. Eközben életrajzuk és barátságuk ismeretlen vagy kevésbé ismert tényein, adatain, összefüggésein kívül természetesen fény vetül az adott kor magyar (magyarországi, illetve csehszlovákiai magyar) irodalmának, továbbá az „anyaországi” íróknak, irodalomnak a határon túli írókhoz, irodalomhoz való viszonyulásának, valamint irodalom és politika kölcsönviszonyának alakulására is a tárgyalt évtizedekben. Azaz olyan kérdések és mozzanatok felelevenítésére is sor kerül, amelyek a 20. század magyar és közép-európai irodalom-, társadalom- és politikatörténetét közelebbről megvilágító adatokkal és adalékokkal, összefüggésekkel is szolgálhatnak.

Forbáth Imre Fábry Zoltánhoz írt leveleit a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézet, illetve a stószai író itt található (kéz)irat- és levélhagyatéka őrzi. Ez, ha jól számoltam, Forbáth összesen 88 levelét, valamint levelező- és képeslapját tartalmazza, mely számos korabeli fotót is rejt kettőjükről, látogatóikról, lakókörnyezetükről, családjukról. Fábry Zoltán levelezésének számottevő darabjai – köztük Forbáth Imre hozzá írt levelei – újabban digitalizált formában is hozzáférhetők az Intézet honlapján (https://adatbank.sk/digitalistar-kategoriak/fabry-zoltan-levelezese/?site_section=onlinebook&searchcategory=fabry-zoltan-levelezese). Érdekesség viszont, hogy Forbáth hagyatékában nem egy, Fábryhoz írt levelének a másolati vagy eredeti fogalmazványának minősíthető, esetleg piszkozati példánya is megtalálható, köztük olyané is, mely a Fábry-hagyatékból hiányzik (mint az 1957. november 25-én írt levelé⁴).

Fábry Zoltán Forbáth Imrének címzett levelei pedig a költő hagyatékában a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában (a továbbiakban: MTAK) lelhetők fel Budapesten Ms 5381/33–107. jelzet alatt, összesen 74 darab.

Tudni kell még, hogy 1945 előttről csupán Forbáth Imre három, Fábryhoz címzett levelét ismerjük levelezéséből, a Forbáth-hagyatékban megőrződött legelső Fábry-level pedig csupán 1956. március 2-i keletű (a költő 1956. február 27-i megkeresésére írta válaszul), vagyis a korábbiak, azaz az 1945, illetve 1938/1939 előtti (egyelőre?) ismeretlenek (elvesztek?). Mivel azonban Forbáth említett három levele egyfelől, a Fábry-hagyaték mellett, a stószai író levelezéséből összeállított és Csanda Sándor kommentárjaival ellátott válogatásban is olvasható,⁵ másfelől

³ Megemlítendő ezzel kapcsolatban Tözsér Árpád észrevétele, aki Forbáth költőkenti elhallgatásának okát is ebben az élő magyar nyelvtől, a saussure-i „paroletól” való „elszakadásában” látta. Tözsér Árpád: „Nyelvtáj” és irodalom. *Fiatal íróbarátainkhoz Dunaszerdahelyre*. In uő: *Csuang-Ce és a pillangó. Publicisztikai írások és interjúk 1967–1997*. NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 1998, 64–66. p.

⁴ MTAK, Ms 5381/340.

⁵ Lásd: *Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916–1946*. Válogatta: Csanda Sándor és Varga Béla. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1978, 441–447. p.

önmagukban amúgy sem segítik, hogy kettőjük ez időbeni kapcsolatáról részletesebb képet alkothassunk, ismertetésüktől itt most el is tekinthetnek. Azaz a következőkben csupán barátságuk utolsó évtizedét tekintem át részletesebben, annál is inkább, mivel levélváltásaik ez időben – egészen költőnk 1967. május 16-i haláláig – már (újból?) rendszereseknek mondhatók (Fábry 1967. február 28-án írta utolsó levelét Forbáthnak), s azok néhány kivétellel rendelkezésünkre is állnak.

Az első adat,

mely Forbáth Imrének a második világháború utáni csehszlovákiai magyar irodalombeli jelenlétét Szőke József négykötetes bibliográfiájában jegyzi,⁶ épp *Fábry Zoltán* című, 1930-as évekbeli versének újraközlése volt a pozsonyi *Hét* 1957. augusztus 11-i számában, mellyel a lap – Turczel Lajos írása mellett – a stószai író t köszöntötte hatvanadik születésnapján. (Ezt megelőzően azonban, amint maga Forbáth is említi egyik, Csanda Sándornak írt levelében, már korábban is szerepelt az irodalomtörténész 1955-ös magyar irodalmi olvasókönyvében.⁷) A hivatkozott vers egyúttal arra a szoros eszme- és munkatársi, illetve baráti kapcsolatra is utal, mely – bár a kezdetét nem ismerjük – a két író életének első pályaszakaszában, az 1920-as évek második felében alakul(hat) ki köztük, és – ha útjuk a második világháború éveiben s közvetlenül azt követően más-más irányba is vezetett – életük végéig összekötötte őket. Forbáth versének *Hét*-beli újraközlése idején azonban már – 1956. február 27-étől – újból sűrűn leveleztek egymással. Fábry ötvenkilenc éves volt ekkor, Forbáth ötvennyolc. A stószai író ez időben már központi szerepet töltött be a második világháború és a jogfosztottság éveitől újból kiépülő csehszlovákiai magyar irodalomban, és Magyarországon is egyre nagyobb súlyt kezdett jelenteni a neve. Ezzel szemben a csehországi Teplicén fürdőorvosi szolgálatot teljesítő Forbáth csupán ekkor kezdi – Csanda Sándor megkeresésére – (újból) fölvenni a kapcsolatot a csehszlovákiai magyar irodalommal.⁸ Mivel pedig az irodalomtörténésztől – a levélben: Csanda elvtárstól – úgy értesült, hogy Fábry „lírai antológiát készül” kiadni, örömmel szerepelne benne, hiszen – így Forbáth – mint már „egy régi spanyol” is megmondta: „a hírnév édes, bár múló, mint a cseresnye [sic!]”. Csupán az a baj, írta, hogy ami-

⁶ Szőke József: *A csehszlovákiai magyar irodalom válogatott bibliográfiája I. 1945–1960*. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1982, 217. p.

⁷ Lásd: Forbáth Imre: *Bábel tornyában líftboy. Verseik, aforizmák, esszék, tanulmányok, levelek*. Válogatta és szerkesztette: Tóth László. Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Dunaszerdahely, 2017, 163. p. – Ugyanekkor jellemző – s a korviszonyokra nemkülönben –, hogy Forbáth a két világháború közti „haladó szellemű” szlovákiai magyar írók munkáiban tallózó, 1945 utáni első hagyományfeltáró antológia, a Szűcs Béla szerkesztette 1954-es *Megalkuvás nélkül* huszonkét (!) szerzője közül még kimaradt.

⁸ Ennek történetét lásd: Csanda Sándor: *Emlékek Forbáth Imréről*. Irodalmi Szemle, 1967. június, 6. sz., 484–186. p.

kor megelőzően Mártonvölgyi László írni akart róla az Új Szóban, Egri Viktor azzal utasította el, hogy „Forbáth indexen van”. Ami persze, a költő állítása szerint nem felelt meg a valóságnak, mert bár való igaz, hogy sógorát egy politikai perben tíz évre elítélték és bebörtönözték, őt nem marasztalták el semmiben, és továbbra is sorra tartja előadásait, írja cikkeit (cseh lapokba) és „felelős orvosi állása” van, azaz „valami Tülbuzgóék túllóttek a célon”. Ez azonban egy cseppet sem nyugtalanítja, hiszen „a napi politika hullámverései múlok s pld. a költészet túléli az ilyesfajta beavatkozásokat”, csupán Fábryt szerette volna figyelmeztetni, nehogy „kellemetlenségei” származzanak abból, ha őt is besorolná az antológiába. Igaz, verset sem ír már rég, „csak elméleti dolgokat”, azokat is inkább csak a „hagyatéka” számára (*Teplíce, 1956. február 27.*).⁹ Fábry nem késlekedett a válaszzal, és március 2-i levelében színlelt sértődöttséggel utasította vissza az utalást, miszerint antológiáját Forbáth nélkül képzelte volna el;¹⁰ Csanda Sándornak itt csupán annyi szerepe volt, hogy ő hívta fel a figyelmét a költő 1942-ben Londonban megjelent, s utolsó verseit (is) tartalmazó versesfüzetére, a *Panasz és reményre*, melyet ő korábban nem ismert. Azzal pedig Forbáth a legkevésbé se törődjön, hogy ki mit mond róla, hiszen „a Te verseid megmaradnak, de hogy az Egri Győzőtől¹¹ mi fog megmaradni!” Ezért jobb, ha Forbáth – Fábryra hivatkozva – kéziratot küld a Fáklyának („legjobb verssel kezdeni”), ahol azt örömmel fogják közölni.

Fábry következő, április 11-i jelentkezésének egyik-másik utalása szerint fenti levelére természetesen Forbáth is válaszolt, melyben stószai barátja egészségi állapota felől érdeklődött, ez azonban valahol elkallódott. Fábry, írta ebben Teplícére, 1952-től minden évben hosszabb időt töltött különböző kórházakban és szanatóriumokban, amiben az a legrosszabb, hogy betegségei a munkakedvét és munkabírását is erősen befolyásolták, még ha „régii munkakedve” vissza-

⁹ Forbáth itt hivatkozott levelei, mint fentebb utaltam rá, keltezésük szerint visszakereshetők a Fórum Intézet honlapján, ezért írásomban ily formában közlöm azok megírásának időpontját.

¹⁰ E levélváltásuk szerint Fábry ez időben egy, két világháború közti csehszlovákiai magyar költői antológia összeállítását tervezte, amire – ismereteim szerint – a Fábry-irodalom ez ideig nem fordított különösebb figyelmet, így elképzelését mint kevésbé ismert irodalomtörténeti adalékot is elkönyvelhetjük. Akkor is, ha Fábry antológiatervéről Egri Viktor *Stószon jártam* című riportjában is szó esik, mely szerint az *Emberi hang* címmel huszonhat költő – Alexander Teréz, Benjámín Ferenc, Bólva Lajos, Darvas János, Erdőházy Hugó, Forbáth Imre, Földes Sándor, Győry Dezső, Jarnó József, Juhász Árpád, Kovács Endre, Komlós Aladár, Márai Sándor, Merényi Gyula, Mécs László, Mihályi Ödön, Morvai Gyula, Palotai Boris, Prerau Margit, Reinigner József, Sáfáry László, Sebesi Ernő, Szabó Béla, Szenes Erzsé, Vozári Dezső és Wimberger Anna – verseit tartalmazta volna. Lásd: Egri Viktor: *Stószon jártam*. Új Szó, 1956. szeptember 8., 5. p. – Maga Fábry pedig a *Vigyázatok a nappalokra!* című Mécs László-tanulmányában említi, hogy 1954-ben megbízást kapott „az első virágzás lírai antológiájának összeállítására”, ám terve – az adott helyen nem részletezett okból – „sajnos, nem valósult meg”. In Fábry Zoltán: *Stószai délelőttök*. Madách Könyvkiadó, Bratislava, 1968, 232–233. p.

¹¹ Azaz Egri Viktortól.

vissza is tért egy-két napra. Barátját azonban arra biztatta, ne törődjön a megaláztatásokkal és mellőztetésekkel, ehelyett írjon, s mint hozzátette: magyarul.¹² Hiszen évekig „piszkálták” és fúrták őt is, 1950–1951-ben Egri Viktor az Új Szóból például négy cikkéből hármat visszadobott, és mint „levitézett nagyságról” beszéltek róla.¹³ S az is előfordult, hogy egyik Fáklya-beli cikkéből első említésekor „a Nagy Fiúk” Forbáth Imre nevét kihúzták (utána azonban, figyelmetlenségéből, egy helyütt mégis benne maradt).¹⁴ Forbáth említett levelében felvethette Fábrynak, hogy szívesen megjelentetné válogatott verseit, aki arról rögtön tájékoztatta Tóth Tibort, a Szlovák Szépirodalmi Könyvkiadó magyar szerkesztőjét.¹⁵ Majd gyakoribb levélírássra biztatta Forbáthot, mivel „egy levél mindig jó levezetőnek elégedetlenség, depresszió esetén”, ő pedig, ha röviden is, mindig igyekszik majd válaszolni neki „lelket és kedvet öntve” bele... És még indulatosan ezt kis hozzátette: „...azt a kutyafáját!”¹⁶

A teplicei fürdőorvos-költő dühösen olvasta

Fábry felsorolását betegségeiről, hiszen orvosként is, páciensként is egyaránt ismeri azok „igazi, végső okát”, és jól tudja, hogy „Tüdő, szív, máj akkor kapitulálnak... ha előbb pimaszságok emésztették a lelket”. És teljességgel egyetért Fábry Csokonairól közölt „meggrázó” írásával, úgy véelve, hogy „A magyar írórsors, mely vele kezdődött [...] nem ért véget József Attilánál”. Majd hozzátette: „Hol van az utópikus szanatórium, hol gombnyomásra, mondjuk, rózsák potyognak s a fő orvosságok lennének: jóvátett igazságtalanságok, helyreállított emberi méltóság, igazság, mely az, humanizmus, mely olyan” (*Teplíce, 1956. április 25.*).

Közben, mint az ugyancsak e leveléből tudható, Forbáth Prágában járt, ahol forr minden, „mindenki disputál”, és „Nem akarják békésen megemészteni a menüt, amit ügyetlen szakácsok főztek s félnyersen szervíroztak”.¹⁷ És Fábry javas-

¹² MTA, Ms 5381/35. – Forbáth ugyanis, Londonból való hazatérte után megpróbált bekapcsolódni a cseh irodalmi és kulturális-szellemi életbe: cseh nyelvű cikkeket, tanulmányokat és aforizmákat írt és publikált, előadásokat tartott, filmnovellákkal és -forgatókönyvvel próbálkozott (sőt egy ízben filmszerepet is vállalt Karel Stehlík máig nevezetes, legelső Szejk-feldolgozásában), Csiky Gergelyt fordított csehre stb. – Később azonban, egy 1949-es adat alapján, Magyarországra is szívesen átköltözött volna, amikor is Varga Rózsa szerint az esztendő elején, a magyar fővárosban járva, többek között Révai Józseffel is szeretett volna találkozni ez ügyben, aminek megszervezéséhez Illyés Gyulától kért segítséget. Varga Rózsa: *Illyés Gyula és Forbáth Imre levelezése*. ItK, 1992. 2. sz., 252. p.

¹³ MTA, Ms 5381/34.

¹⁴ Feltehetően Fábry Zoltán Egy csödtömeg kultúráktái című írásáról van szó. Lásd: *Fáklya*, 1953. 10–11. sz., 588–597. p.

¹⁵ MTA, Ms 5381/35.

¹⁶ MTA, Ms 5381/34.

¹⁷ Tudvalevően ekkor már lezajlott a Szovjetunió Kommunista Pártjának 1956. februári – a közép-európai vazallusországok politikai, köz- és szellemi életére is erjesztő hatással levő – XX. kongresszusa, melyen a párt főitkára élesen elítélte a sztálini politikát és személyi kultuszt. S történelmi távlatból nézve Csehországban (ill. Csehszlovákiában) ha lassan is, lényegében ekkor indultak el azok a folyamatok, melyek az 1960-as évek változásaihoz, illetve végső soron 1968 csehszlovák kísérletéhez vezettek.

latára Tóth Tibor is írt a költőnek, aki a felajánlott lehetőségek közül válogatott versei kiadása mellett döntött, mert az, hogy a versírást újrakezdje, s „magyarul”, „Egyelőre lehetetlen, nem megy”. Miként az is lehetetlen, hogy – Csanda Sándor felvetésére – Szlovákiába költözzön (ahol szintén szükség van orvosokra), ahol a szlovákiai magyar irodalmi életben is közvetlenül részt vehetett volna.¹⁸ „Ez aranyos, de nem reális”, írta erről Forbáth Fábrynak, mert „Ilyen nagy akciótól akkor is megijedne”, ha a szükség rá is kényszerítené. Ráadásul ő egyébként sem „könynyű eset”, és „mint már perfektül elföldelt hulla”, fölösleges nehézségeket okozna „exhumálóinak”, ezért jobb, ha inkább nem „akadékoskodik” (*Teplíce, 1956. április 25.*). S mintha csak őt igazolná, ezután mind a kiadó (Tóth Tibor), mind Bojsza Imre, a Fáklya főszerkesztője hónapokig válaszra se méltatták. Ráadásul mint Csanda Sándortól megtudta, az a hír terjedt el róla, hogy „Forbáthnak nincs kedve a magyar kultúrához” (*Karlovy Vary, 1956. október 7.*).

Ekkor határozta el, hogy a helyzet tisztázása végett levelet ír Tóth Tibornak, melynek másolatát – kíváncsian a véleményére – Fábrynak is megküldte (*Karlovy Vary, 1956. október 14.*). Úgy gondolja, írta Tóthnak, hogy „visszatértetek a hozzám való óvatosság és félbizalom álláspontjához”, jóllehet nem igaz, hogy ne volna kedve a magyar kultúrához, csupán mostani tapasztalatai is arra intik, hogy túl korai lenne elhagynia biztos orvosi állását, és „fejjel ugrani a szerkesztősködés mély vizeibe”. De tudva, „milyen nehéz utakat vágni a szlovenszkói magyar kultúra bozótjaiban”, több bizalmat kíván magának, és „kevesebb óvatoskodást” vele szemben. És ismételen kiadásra ajánlott Tóth Tibornak egy, addigi négy kötetéből és húsz-harminc „kiadatlan” verséből összeállított válogatást, melyhez szerinte Illyés Gyula is írna előszót, akivel „gyér levelezésben” áll.¹⁹

Időközben Fábry két új könyvét, *A gondolat igazát* és *A béke igazát* is elküldte Forbáthnak. A kérdésre azonban, fogynak-e a könyvei, Fábry kifakadt: ő bizony nem könyvvigéc, illetve nem Egri Viktor, aki „a boltokat járja és az összes egyleteket, könyvtárakat, hogy mindenüvé eljussanak könyvei”. Majd „a nagy Egri” vele készült, frázisokat puffogató, képmutató stószri riportját becsmérelte, aki, mint Fábry tudomására jutott, a következő „csatakiáltással” indult hozzá:

¹⁸ Egyik, Illyés Gyulának írt levele szerint egy „irodalmi hetilapot” szerkeszteni hívták, amely valószínűleg a megszűnésre ítélt Fáklya helyébe tervezett Hét lehetett. Varga Rózsa: *Illyés Gyula és Fábry Zoltán levelezése*, i. m., 252. p.

¹⁹ Illyés azonban 1956. április 21-i levelében gyakorlatilag, bár finoman, visszautasította Forbáth kérését: „Örülök verseid megjelenésének. De szükséges az, hogy én – vagy bárki más – előszóval tolakodjék elébük? Ha bármiben segítené, persze, hogy örömmel megteszem. De ahhoz meg a verseket kellene látnom.” In Varga Rózsa: *Illyés Gyula és Forbáth Imre levelezése*, i. m., 253. p. – Ugyanekkor Illyés válasz nélkül hagyta Forbáth levelének ama kitételét, hogy segítsen neki „náluk” „kiadót biztosítani” a könyvei számára, ami arra utal, hogy költőnk nem bánta volna, ha válogatott versei Budapesten, és nem pedig Pozsonyban jelentek volna meg. Uo., 252. p.

„...megyek Stószra, nagy embert csinálni Fábryból!”

Amihez a stószai író lakonikusan hozzátette: „Ő! Hát így is nézek ki.” Ráadásul, írta, mit gondol Forbáth, ki lesz a főszerkesztője a megszűnő Fáklya helyébe lépő Hétnnek? „No ki?” – tette hozzá a nyomaték kedvéért, s a válasza: „Nagy államdíjasunk: Egri Viktor. És ezzel körforgásban visszatért minden, ahonnan kiindult.”²⁰

Forbáth következő levelét három nappal később, 1956. október 19-én írta Karlovy Varyból, amikor is barátja fenti sorait még aligha ismerhette. Erre utalt, hogy Egri Viktor várható főszerkesztői kinevezéséről Csanda Sándortól értesült, mire rögtön le is szögezte Fábrynak, hogy ő abba a lapba bizony nem kíván írni (*Karlovy Vary, 1956. október 19.*).²¹ Idézett levelében a költő egyebek mellett nyugtázza *A béke igaza* megérkezését, melyet Fábry „embertföltő és embervédő humanizmus” addigi „legjelentősebb alkotásának” tart, remélve, az hozzájárul ahhoz, hogy „szocializmusunk igazán az legyen, demokratikusabb és igazságszeretőbb”. Forbáth megjegyzése a magyarországi – köztük az Írószövetségen belüli – történések és kialakulóban levő forradalmi helyzet fényében is olvasható, ami arra enged következtetni, hogy költőnk, amennyire tudta, figyelemmel és bizakodva követte az ottani eseményeket. Ami több – helyenként ellentmondásos – levélbeli utalás alapján akkor is valószínűsíthető, ha egymáshoz írt leveleik hiányosak is e tekintetben, illetve ha nem is foglalnak nyíltan állást a történésekkel kapcsolatban. Igaz, mindketten távol lévén tőlük, ez ismereteik is eléggé foghíjasak voltak, és egymástól kértek/vártak tájékoztatást rájuk vonatkozóan. Így Forbáth is azt panaszkolta, hogy nem tud semmi közelebbit arról, mi történik a magyarországi irodalmi berkekben, kivéve „a Magyar Nemzet egy rövid, de jelentős cikkét”, melyben „közlik az új választmány névsorát”. S már Illyés Gyulánál is érdeklődött „írószövetségük dolgai” felől, kérve – pontosabban, levele szóhasználatával: „felszólítva” őt –, hogy „győztes csatájuk után segítsenek egy keveset” rajtuk is (*Teplíce, 1956. október 19.*).²² Bár nem tartja elképzelhetetlennek, hogy Illyés ezúttal is válasz nélkül hagyja majd a levelét, mint megelőzően, amikor a feleségével mentette ki őt, hogy „súlyosan beteg s egyelőre nem intézhet semmit”. Amit Forbáth alapjában megértéssel fogadott ugyan, de azért lakonikusan hozzátette: „Lehetséges ez is, nem tudom, az olimpusziakkal van egy-két rossz tapasztalatom” (*Karlovy Vary, 1956. októ-*

²⁰ MTA, Ms 5381/33.

²¹ Bár az 1959 márciusáig Egri Viktor főszerkesztette hetilap első évfolyamaiban is találkozunk, igaz, szórványosan új Forbáth-írásokat is.

²² Később, már november 4-e után, Forbáth egy december 17-én írt levelében is említi a magyarországi helyzetet, annak kapcsán, hogy lakóhelyén „Szűkebb pártkörben” tartott róla egy előadást, hozzátéve – a kései olvasó számára legalább kétféle értelmezést hagyva –, hogy „bizony nem sine ira et studio, hiszen minden szavamból kiérezhető, hogy szenvedélyesen hiszek és bízok a magyar dolgozók jövőt-építő erejében”. Levele utolsó előtti mondat pedig – „Nem írhatván azt, amit szeretnék...” – arra (is) utalhat, hogy a forradalom elleni szovjet katonai beavatkozásról más volt a véleménye, mint amit szabadon hangoztathatott volna.

ber 19.).²³ Fábry viszont Forbáthot faggatta, ismeri-e „a magyarországi irodalmi forradalmat”, és arra kérte, tájékoztassa, a cseh és szlovák irodalmi lapokban van-e nyoma a magyarországi eseményeknek, mivel ő csak a magyar és a német forrásokat ismeri, a hazaiakat azonban nem. Az Új Szó pedig nem ír semmit, „itt állóvíz van, változatlanság”, ahova még a XX. szovjet pártkongresszus híre sem „futott be”. Majd végül pedig arról is beszámolt Forbáthnak, hogy felkérték, írjon előszót Győry Dezső Budapesten tervezett válogatott verseskötetéhez, „akit eddig mint poétát nem akceptáltak odaát”.²⁴

Fábry következő, 1956. október 20-i levelében fájalta továbbá, milyen kár, hogy Forbáth nem olvashatja „az odaáti sajtót”, mert anélkül „az ember sokszor nem is hiszi, hogy ez lehetséges és nem tudja, hogy hová meddig fejlődhet így a dolog”. „Mintha egy idegen földrész lenne, és nálunk – kommentálta a csehszlovákiai magyar sajtónak a budapesti eseményekkel kapcsolatos magatartását – minden megy a régi kerékvágásban”, ezért különösképpen érdekelné, hogy a cseh lapokban – elsősorban az irodalmi folyóiratokban – van-e „valami változásnak nyoma”, illetve van-e „ott XX. kongresszus”. Viszont örült annak, hogy barátja a *Mikor a néma beszélni kezd* címet kívánja adni válogatott verseskötetének, mert szerinte valóban az az egyik legjobb verse, amellyel ő is számol készülő antológiájába. Sajnálja azonban, hogy Forbáth „másik legszebb versét”, melyet őhöz írt – s amelyet „mások is annak tartanak” – személyes érintettség miatt, „mint az antológia szerkesztője”, nem válogathatja be a kötetbe, amit – azaz az ő „kényszerű mulasztását” – válogatásában kell majd barátjának „pótolnia”. Hiszen „Gyönyörű vers és nem azért, mert rólam szól”.²⁵

Fábry iménti, 1956. október 20-i levelét hagyatékukban Forbáthnak egy december 17-i, valamint egy 1957. február 6-i levele követi, miközben a stósz író legközelebbi jelentkezése viszont már csak március 20-i keletű. Közülük különösen Forbáth február 6-i levele tarthat számot érdeklődésünkre, melyben idézi Fábry egyik – nála is járt – látogatójának beszámolóját barátja állapotáról, aki egy „sápadt, sovány, betegen fekvő, elhagyatott úriembernek” írta le őt „óriási könyvhalmazok között sorvadozva”, arról azonban az illetőnek nem volt tudomása, hogy gondoskodik-e róla valaki. Pedig Forbáthot ez is nagyon érdekelné, mivel – írta – kitöri a frász, ha ilyeneket hall. Mellesleg ő is beteg, noha elhagyatottságról

²³ Fábry 1957. március 20-án Forbáthnak írt levelében nyíltabb és egyenesebb, s bevallotta: „a pesti tragédia betege”, és nem tudja a dolgot „dogmatikus” magyarázatokkal elintézni, mert „Itt mélyek az okok, és csak az okozatot reflektorozzák”. Majd így folytatta: „Fáj nagyon az egész, és nincs többé hitem”, hozzátéve: „Az erkölcsi hitelről van szó: és ez ma sehol sincs. Márpedig mi – mondjuk az írók – ezt jelentjük és ezt keressük – és ahol ezt nem találjuk többé – ott ürre döbbenünk, légüres térre és így a holnap katasztrófájára.” MTAK, Ms 5381/37. – Forbáth április 12-én Prágából küldött levelezőlapján a „Jobb meg nem születni, mint élni” arab közmondás szentenciájával válaszolt barátja keserű, kilátástalanságában írt levelére s a „magyar melodramára”.

²⁴ Stósz, 1956. október 16. MTAK, Ms 5381/33.

²⁵ MTAK, Ms 5381/36. – Forbáth *Fábry Zoltán* című verséről van szó.

„nem panaszkodhat”, hiszen „olyan hemzsegő és zajos” az otthona, „mint volt a madárház a berlini ZOO-ban”, ezenkívül a „betegek bataillonjai” is népes társaságot biztosítanak és „szörnyű sok” munkát adnak számára mindennap. Ráadásul „valami irodalmi aspiráns” is járt nála Pestről, aki „Illyés Gyula múltját nyomozza”, és a levelei felől érdeklődött, akinek azokat oda is adta, a „kőkorszakból” valókat is, amikor Illyés „még az öt legnagyobb magyar költő közé” sorolta őt (*Teplice, 1956. december 17.*). Forbáth levelére Fábry csupán három hónappal később, 1957. március 20-án válaszolt, megvallva, milyen jót nevetett orvos barátja páciensének róla adott „jelentésén”, elismerve, hogy a „sablonosan bútorozott szobákhoz szokott szemnek” valóban furcsa lehetett a „mindenfelé heverő könyv” látványa „(mert már nincs helye polcnak”):

„Hatezer könyv között élni

– magyarázta –, hatezer könyvvel, ez zavaró jelenség persze. És egy régi, 100 éves, öreg, bolthajtásos ház két szobája: az egyik: százéves freskómennyezettel.” Ráadásul „Az ágyban fekvő beteg, [s] a délutáni alkonyi sötétség sem járulhatott hozzá egy optimistajelentéstételhez”. Ennek ellenére – nyugtatta barátját – „van, vannak, kik kiszolgáljanak és rendben tartsanak”. S persze törődik az egészségével is, kivizsgáláson is volt a kassai katonai kórházban, és nagy adag gyógyszert is szed, amitől azonban „ernyed” és „kábul”, és sokat fekszik.²⁶

Forbáth közben 1958 nyarán – „25 év után” – Nyitrán járt, ahol – számolt be róla egy képeslapon Fábrynak – „baráti körben jó szlivovicánál kire gondoltunk, kiről beszéltünk legtöbbet – hát kiről? Rólad, öreg fiú – szeretünk!”, s még, a szembeállítást valószínűleg viccesnek szánva megjegyezte, hogy olvasta a Hét Fábryt köszöntő versét, illetve írását, melyek közül a verset erősnek találta (ez Forbáth *Fábry Zoltán* című opusa volt), a cikket – Turczel Lajosét – viszont gyengének (*Nitra, 1957. augusztus 29.*). Majd két héttel később, szeptember 14-én újból visszatért e nyitrai útjára, amikor is „meghatva örült” régi barátainak-ismerőseinek, „kik jöttek, megöregedve s az élettől jócskán megrugdalva, üdvözölni a költőt, ki szintén már inkább csak emlékezés, mint élő valóság”. És felújította barátságát az irodalomszervező és helytörténész ügyvéddel, Mártonvölgyi Lászlóval, „aki még mindig az irodalom szerelmese, amit a gomblyukába tűzött örökös virág... szimbolizál”. Végül Pozsonyban – azaz: „Bratislavában” – is eltöltött egy napot,

²⁶ MTAk, Ms 5381/37. – De június 18-i rövid levelében is arról tájékoztatta Forbáthot, hogy újból heteket töltött kórházban, aminek következtében ismét nagyon gyenge, és dolgozni sem tud, most is csupán életjelként küldi Teplícére ezeket a sorokat. MTAk, Ms 5381/38. – Fábry július 6-án újabb levelet írt Forbáthnak, melyből viszont arra következtethetünk, hogy ő is írt neki. Ebben Forbáth talán „élet- és munkaritmusuk” ésszerű megtartására biztathatta barátját, mire az keserűen megjegyezte: „Nos: én alig-alig dolgozgatok, se fekete, se bor, se nő és mégis egyre romlunk”, pedig az *Ady igazát* még szeretné „tető alá hozni”, de négy hónap alatt csupán két „kötelező cikket” volt csak képes megírni az Új Szónak. MTAk, Ms 5381/39.

ahol ismét felajánlották neki, nevezetesen a festő-politikus Lőrincz Gyula, a Cse-madok kulturális szervezet országos elnöke, hogy költözzön oda, igaz, már nem folyóirat-szerkesztőnek, hanem a magyar kiadó vezetőjének. Amit ő csak az esetben tudna elfogadni, ha lakást is biztosítanának neki, ami viszont „olyan irreális kívánság, hogy már ezen kell dugába dőljön [sic!] az egész koncepció”. És miután újból ajánlatot kapott versei kiadására, hazaérve „néhány nap alatt” el is készített egy 113 opusból álló válogatást, és most kíváncsian várja, „Mi lesz ebből”, és „Nem fogják-e mondani, amit jó Kazinczyknak Csokonairól, hogy: ...»sok darabjain kiteszett, hogy nem mind forgott szép társaságban«.” Vagyis versei, mint megjegyezte: „szegények”, most ott várnak az „ítélőszékre”. Nem tagadva, hogy a „gyorsvonnati sebességgel közeledő Vég előtt” ő is szeretné még tető alá hozni, ami „annyi forró láz gyümölcs volt s talán kár lenne, ha elkallódna”. Miközben Illyés Gyulára is hivatkozik, aki „írni készült” róla, de „már aligha fogja, hiszen a budapesti Hárs-hegy szanatóriumában fekszik, nagyon betegen” (*Nitra, 1957. szeptember 14.*).²⁷

Fábry viszont, postafordultával, „örömmel vállalta” az előszót, „ha Illyés addig fel nem épül”, jóllehet betegségei miatt ő is már hosszabb ideje képtelen dolgozni („majdnem 5 hétig” feküdt, augusztusban még „a születésnap gratulációkat is ágyban kellett fogadnia”, amikor „a nagy rumlit” ugyan „az orvosok leállították”, de így is „tele volt” emberekkel). És nagy elmaradásai vannak a levélírást illetően is, „sokszor napok és hetek múlnak el anélkül”, hogy a kezébe venné a „plajbászt”. Forbáth Pozsonyba költözését viszont jó ötletnek tartaná, mert így „realizálódhatnának” a tervei.²⁸

Október 14-én Forbáth újabb panaszos levelet menesztett Stószra, ugyanis pozsonyi látogatása és az ottani ígéreték és biztatások óta – bár „azóta sok víz folyt le a Dunán, sőt az új planéta is már százszor kerengett körül [értsd: az 1957. október 4-én felbocsátott első szovjet műhold, a Szputnyik 1 – T. L.] – mintha egy láthatatlan kéz elvágta volna a fonalakat”, és újból mély csend veszi körül, senki nem válaszol a leveleire, sőt a négy hónappal korábbi írószövetségi tagfelvételi kérelmére sem kapott választ még. A legszívesebben versei kéziratát is visszavenné a kiadótól, ahol, úgy látszik, „nincs... jó kezekben”, pedig sürgetné őt „az öregség és betegség”, ami miatt szeretné a műveit „tető alá hozni” (*Teplíce, 1957. október 14.*). De november 1-jei levelében Fábry is szabadkozni volt kénytelen Forbáthnak, mivel betegsége és rengeteg munkája miatt ismét adósa maradt a válaszlevéllel. Ennek ellenére gyakran gondol rá, mint legutóbb is, amikor a kiadó szerkesztőbizottságának írt levelében többek közt a költő helyzetét is taglalta, és sürgette válogatott verseinek kiadását, bár rögtön hozzá is tette: „Mi eredménye, haszna, még nem tudom.” Egri Viktoron viszont igazán nincs mit csodálkoznia Forbáthnak,

²⁷ Vö. a 19. sz. jegyzettel! Illyés ui. 1956. április 21-i levelében elhárította Forbáth kérését, hogy előszót írjon a válogatott verseskötetéhez. S a Varga Rózsa által közzétett levelek közt sem találni olyat, mely szerint Illyés mégis biztatta volna őt annak megírásával.

²⁸ Stósz, 1957. szeptember 15. MTAK, Ms 5381/40.

mert amióta regényéről Fábry megírta „az igazat, azóta mindenki, akit én pártolok – ellensége”.²⁹ Ezenkívül Fábry még arról is tájékoztatta Forbáthot, hogy újabb levelet szeretne írni az Írószövetségnek annak tagfelvétele ügyében. Meg aztán, tette hozzá, új hír az is, hogy időközben nyugdíjas lett, és megkapta az „Érdemes művész” címet is, amihez ironikusan rögtön hozzátette: „Te jó Isten, én, aki útalok minden címet és kitüntetést! Eszik ezt, vagy isszák?!”³⁰ Elkészült továbbá új kötete, a *Hidak és árkok* összeállításával is, mely tulajdonképpen *A béke igaza* és *A gondolat igaza* „új folyama”, pontosabban az azokból „kompozíciós okokból” kimaradt, valamint az azóta készült írásainak a gyűjteménye. Köztük olyan „kényes dolgokkal” is, „melyeket annak idején le lehetett írni, de melyek ma a dogmatikusok ráncait szaporítják”. Azaz most már csak az *Ady igazával* maradt adósa önmagának, már csak az „kallódik, halódik”, melyhez mindössze „két defektmentes hónapra” lenne szüksége.³¹

Forbáth viszont november 29-i levelében arról számolt be Fábrynak, hogy jól lehet állandó időzavarral küszködik ő is, és nem szűnő testi-lelki bajok sújtják, melyeket még családi gondjai is megtetőznek, váratlanul sikerült megírnia egy tanulmányt Petőfiről. „Az igazság az – magyarázta Fábrynak –, hogy annyira meglepődtem, hogy még egyáltalán tudok magyarul és írni – eufóriába estem s úgy éreztem, máris röpködök a Parnasszusra” – amin aztán úgy felbuzdult, hogy írását Fábry kivül rögtön elküldte a Hétnek is. „Én: vadmarha”, korholta magát, de hiába bánta meg az egészet („Látom – televízió nélkül is – Egri ravasz mosolyát”, írta levelében), már nem volt visszaút (*Teplíce, 1957. november 29.*).³²

Forbáth levelére Fábry december 28-án – újabb több mint egy hónapos kórházi kezelés után, még mindig gyengélkedve, a kassai Simai család segítségére szorulva náluk lakva – válaszolt, és megígérte neki, hogy barátja Petőfi-tanulmányát elküldi a Korunknak is. Levelével együtt pedig frissen megjelent könyvét, a *Hidak*

²⁹ MTAK, Ms 5381/41. – Fábry ez időben Egri két regényéről, tervezett regénytrilógiája első két kötetéről, a *Márton elindulról* és a *Túrj üllőről* írt (Fábry Zoltán: *Márton elindul*. Fáklya 1954. 4. sz., 20–22. p.; Fábry Zoltán: *Utószó: 1956. Könyveink margójára. II. Túrj üllő*. Új Szó, 1957. június 13., 6–7. p.) – És mintha csak megerősítené Fábry Egrivel kapcsolatos szavait, Forbáth is arról számolt be barátjának, hogy Mártonvölgyi László *Forbáth újból ír* című, A Hétnek küldött cikkére Egri azt válaszolta, hogy azt szívesen közölné, „ha Forbáth tényleg írna valami újat – de vajon mit szólnának a becsapott olvasók?” (*Teplíce, 1957. november 14.*).

³⁰ Mire Forbáth, egy, a Fábry-hagyatékából hiányzó, 1957. november 25-én írt levelében, melynek első fogalmazású példánya megtalálható a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárában őrzött Forbáth-gyűjteményben, a következő szavakkal örvendezett barátja kitüntetésének: „Én nem vagyok a rendjelek, medáliák, nyugdíjak és titulusok olyan megvetője, mint Te és éppen ezért örömmel vettem a híredet és szívből gratulálok. Ha rajtam múlna, én bizony azonnal kineveznélek a literatúra herceg-kardinálisának is – nincs a világnak olyan nagy elismerése, amelyet meg nem érdemelnél, komoly harcosa az igazságnak, Fábry Zoltán...” MTAK, Ms 5381/340.

³¹ MTAK, Ms 5381/41. – Ezzel a könyvével azonban Fábry soha nem készült el, csupán Turczel Lajos összeállításában jelent meg 1977-ben ilyen címmel egy válogatás az író Adyról írt cikkeiből.

³² Lásd: Forbáth Imre: *Miért volt nagy költő Petőfi?* Hét, 1957. december 22., 20–22. p.

és *árkokat* is postára adta Forbátnak.³³ Aki ugyanezen a napon szintén írt Fábrynak („Hadd legyen még egy leveled tőlem ebben az évben”), ám természetesen még nem reagálhatott barátja felajánlására és könyvére. Ebben azt kérdezte, hogy a Hét tényleg közölte-e az írását, ahogy azt Egri megígérte neki, mert ő Teplicén nem tud hozzájutni a laphoz. Továbbá József Attilához is kért irodalmat (Németh Andor könyvét, a Szép Szó József Attila-émlékszámát), mert a versein kívül nincs tőle odahaza más anyaga. Hirtelen ugyanis „elemi erővel tört fel” benne két évtizede, a költő „tragikus halála hírére” írt, *Miért halt meg József Attila?* című, azóta elkallódott tanulmányának a témája, és úgy érzi, hogy most újból meg kell írnia azt (*Teplíce, 1957. december 28.*).

Forbáth az új esztendő első napjaiban

kapta meg Fábry új könyvét, a *Hidak és árkokat*, melyet 1958. január 13-i levelében köszönt meg neki. Csupán azt sajnálja, írta, hogy mivel Teplicén nem jut hozzá a szlovákiai magyar lapokhoz, barátja „gyönyörű” írásait csak nagy késéssel – könyvbéli megjelenésükkor – ismerheti meg. „A meglepetés öröme” viszont most kárpótolta mindenért. Ráadásul a kötet „lényegbe s lélekbemarkoló írásai” – melyek „talán még mélyebbek s haragtól szikrázóbbak, mint *A gondolat igazában* megjelentek” – segítségével lehetnek József Attila-tanulmányának megírásában is. S noha úgy érzi, hogy könyvében Fábry már „minden lényegest” megírt József Attiláról, amihez ő már semmit nem tud hozzátenni, a költőről tervezett írása mégis „rég tartozása”, és már húsz éve nyomja a lelkét. Sajnos azonban személyesen nem ismerhette a költőt, csak festő barátja, Nemes Endre „hozta-vitte” köztük az üzeneteket, és „egyszer egy hosszú levelet” is kapott tőle, melyben „megszapulta nem eléggé »konstruktív« verseit”.³⁴ Ezután Forbáth még Fábry Csokonai-, Vörösmarty- és Petőfi-írását emelte ki a *Hidak és árkokból*, amelyekre azért nem tér ki részletesebben, nehogy azt barátja „hízélgésnek” vegye. Fábry Győry- és Márai-értékelésével viszont nem ért egyet: „Győrit [sic!] – írta – nem tartottam nagy költőnek, lelkes, tehetséges, szimpatikus szkautként maradt emlékezetemben Dezső, akiből még egy Móricz, de Fábry sem tudnak modellálni nagy alkotót”. És elmarasztalta Márait is, aki kétségtelen „íróművészete” ellenére sem volt „jelentős írója se a magyarságnak, se az emberiségnek”. Majd így folytatta: „Kozmopolita és pszeudohumanista, mint annyi más szellemes csevegője korunknak. Szellemes, tehát másodrangú – ezt a mondást Goethétől citálok!” – hangzott költőnk nyilvánvaló világnézeti-ideológiai elfogultságtól terhes, egyoldalú és előítéletes véleménye Márairól, miközben természetesen nem „merné kétségbe vonni” Fábry jogát arra, hogy „arról és azt írja”, amit meggyőződése

³³ Kassa, 1957. december 28. MTAK, Ms 5381/42.

³⁴ Lásd ezzel kapcsolatban Lengyel András: *Az illegális KMP-főelosztása és József Attila*. Forrás, 2011. október, 10. sz., 57–63. p.

diktál. Egyébként is Fábry Győry- és Márai-tanulmányai „maradandó értékek”, ám nem azért, mert róluk írt s úgy, ahogy, hanem „mert Te írtad és sugározzák a Te izzó humanizmusodat”. Aminek a summája: „Győrök [sic!], Máraik vannak tucatjával, Fábry csak egy!” (*Teplíce, 1958. január 13.*). Nem mellékes egyébként, hogy a Forbáth által hivatkozott írásában Fábry éppen Márai *Halotti beszédéről* vall megrendülten, melyet – 1954-ben! – kivételes érzéssel és értékeléssel „a magyar irodalom egyik legszebb, legmegrázóbb és legpezzszimisztikusabb” versének, „Sikoltó és elfúló jajszónak”, az „elszakadtság elégiájának”, a „honvágy torokszorító könnyének”, a „hullás segítségvárásban kimerült letargiájának”, az „elhagyatottság, az elárultság, a reménytelenség meztelenül didergő vádrealitását” nevezett.³⁵ De nem tévedett (nagyot) Fábry *Hidak és árkok*-beli írásában Győry Dezső megítélésében sem, akinek ezúttal nem a költészetéről írt, hanem a *Viharvirág* című, 1848–1849-es regényéről, melyet a szabadságharc gömöri apoteózisaként emlegetett, amely azonban „nem korrespondeál a művészi megoldottsággal”, és nem találja el a „regényhangot”, továbbá „Nem atmoszférát teremt és közvetít, de epikus hangon atmoszférát mond”, fő hibája pedig „a szeretet, mellyel hozzátapadt hőséhez, anyagához”. Végül mégiscsak kiütközött Fábry Győry iránti elfogultsága, akinek *Viharvirágában* „a palóc nyelv és észjárás, a palóc jellem – Mikszáth óta – most először nyer irodalmi létjogosultságot”, a regény szerzőjét pedig egyenesen a „palóc Tamási Áronnak” nevezte.³⁶ Fábry azonnali, 1958. január 19-i válaszlevelében készséggel elismerte Forbáth „különvéleményének” létjogosultságát, amiért teljesen természetes az is, hogy Győry és Márai megítélésében eltérnek egymástól: „Nincs ennél természetesebb: a különvélemény egyént igazol. Én akkor haragudhatnék, ha Te elhallgatnád különvéleményedet” – nyugtatta meg Forbáthot, majd kifejtette, hogy számára mindkét esetben „funkciószerepük” volt a fontos, az, hogy „bizonyos fokon és időpontban tettek és jelentettek valamit”. Győrynél ezt a pontot a Csehország német megszállása után írt, *Emberi hang* című antifasiszta versében találta meg, mely „akkor nagy és szép dolog” volt. (A vers eredetileg *Magyar hegyibeszéd* címmel a pozsonyi *Esti Újság* 1939. évi karácsonyi számában jelent meg.) Ugyanekkor „Máraitól sem lehet eltagadni antifaszizmusát, antibarbarizmusát, mely mellett kitarzott végig”, melyekre ő az „akkori sötétségben” – „az én nagy csendemben”, magyarázta – nagyon érzékenyen reagált.

Fábry, még mindig ugyanebben a levelében kitért a korábbi dogmatikus József Attila-kép és -értelmezés ez időben zajló fokozatos, ám továbbra is félszeg magyarországi átértékelésének kérdésére is. Konkrétan arra, hogy a kor egyik nagyhangú vezérpolitikusa, az épp államminiszteri rangba emelt, a szociáldemokráci-

³⁵ Fábry Zoltán: *Emberek, könyvek, jegyzetek*. Fáklya, 1954. 6. sz., 16–20. p. Illetve uő: *Hidak és árkok*, i. m., 116–120. p.

³⁶ Fábry Zoltán: *Viharvirág. A szabadságharc gömöri regénye*. Fáklya, 1956. 4. sz., 32–34. p. Illetve uő: *Hidak és árkok*, i. m., 45–50. p.

ától indult Marosán György épp órá hivatkozva kijelentette, hogy a kommunista párt soha nem zárta ki a soraiból József Attilát. Mire Fábry felháborodottan magyarázta Forbáthnak: „Én nem szeretem, ha politikusok az irodalom pápáinak szerepében osztogatnak kalkülösokat [értsd: osztályzatokat – T. L.]. Enyhén szólva – tévednek és tévesztenek. Szegény József Attila mit felelne erre. [sic!] Marosán egész beállítása úgy J. A.-ról, mint velem kapcsolatban téves. J. A.-t igenis kizárták. J. A. az én levelemben igenis átokkal különítette el magát Sarló és Kalapácséktól”, ő pedig soha nem írt olyat, amit neki tulajdonítanak.³⁷ És mintegy igazolást keresve, tovább fejtegette Forbáthnak: „Ha az ember a legszemélyesebb ügyével kapcsolatban tapasztal ilyen gikszereteket, akkor hogy higgyen [sic!] más állításoknak és más esetekben?! Ezek nyomasztó és lehangoló tünetek: normák. Szívemnek semmi esetre sem tesznek jót.”³⁸

Fábry levelére Forbáth postai levelezőlapon válaszolt 1958. február 7-én, elismerve, hogy csak most értette meg barátja Győry- és Márai-értékelésének „motivációját”. Viszont most is időszükében van, hiszen napi gondjai csak nem akarnak enyhülni, és a feleségét is már harmadszor kellett kórházba vinnie, mivel a legutóbbi műtete után komplikációk léptek fel. „Félbolond vagyok [a] gondoktól, nemalvástól [sic!]” – írta Fábrynak, akinek levele „fényugár volt” számára a sötétségben, és úgy örült neki, „mint egy gyerek”. Majd arra kérte, miután a kiadóban továbbra sem mozdult versei kiadásának az ügye, nem tudná-e „a teknősbéka-tempót valahogy meggyorsítani”. Esetleg azzal, hogy megírja „régén ígért” előszavát, ami az adott helyzetben úgy hathatna, „mint egy vitamin-injekció” (*Teplíce, 1958. február 7.*).

Február 18-án mindketten levelet írtak egymásnak (igaz, Forbáth csak Pór Bertalan rajzának fotóját küldte el Stószra, melyet válogatott kötete címlapjára képzelt el³⁹). Fábry viszont Forbáth február 7-i levelezőlapjára válaszolt, s közli, hogy nincs jó híre barátja verseskötetéről. A kiadó 1958-as tervében ugyanis csak egyetlen verseskötet szerepel, Rác Olivéré, és úgy látszik, a Forbáth-válogatás átkerült a következő évre, de azért majd szól az érdekében. Egyébként is, írja, „a kiadóban nagy a felfordulás, átcsoportosítás, új főnök, Fendt [Pál] ment és helyébe [Ján] Poničan jött”. De ő maga sem áll jól az előszóval, mert október óta egyetlen „cikkecskét” sem tudott megírni, meg a betegség is újból ágynak döntötte. Mindössze egy hetet sikerült csupán „dolgoznia” (a szót maga Fábry tette idézőjelek közé), akkor is csak délelőttönként egy-két órát. Az előszót azonban mindenképpen megírja, bár ahhoz látnia kellene a verseket, főleg azokat, amelyeket még nem ismer.⁴⁰

³⁷ József Attila Fábryhoz írt, 1931. szeptember 3-i levelét lásd: *Fábry Zoltán válogatott levelezése 1916–1946*, i. m., 436–438. p. Fábry magyarázatát az esettel kapcsolatban lásd: *József Attila szlovenszkói emléke II*. Új Szó, 1949. Újév [január 1.], 10. p.

³⁸ MTAK, Ms 5381/47.

³⁹ A kötetre végül is nem az került.

⁴⁰ MTAK, Ms 5381/48.

Forbáth március 21-i postai levelezőlapjával válaszolt Fábrynak: Lőrincz Gyula néhány változtatást javasolt a kötetében, Ján Poničan, a Szlovák Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója pedig megígérte neki, hogy azt – Csanda Sándor szerkesztésében – az év folyamán mégis megjelentetik. Addig azonban „összekötésbe lépne” a magyarországi „partnerrel”, nem vállalnának-e közös kiadást, illetve „nem-e köteleznék magukat bizonyos példányszám átvételére” (*Teplíce, 1958. március 21.*). De röviddel ezután, április 3-án Forbáth újabb fejleményekről is beszámolt Fábrynak: Balogh Edgár és Erdélyi László Egon Erwin Kischről kértek tőle tanulmányt a kolozsvári Korunknak, s most azon dolgozik kevés szabad idejében (feleségén kívül ugyanis a kislánya is megbetegedett). És jelentkezett nála Csanda Sándor is, hogy már gépelik a kéziratát, és hamarosan elküldik Fábrynak is (*Teplíce, 1958. április 3.*).

Ez végül május 17-én történt meg. „De nincs köszönet benne” – panaszkodott Fábry Forbáthnak még aznap, mert „egy heti terminust” kapott az előszóra, ami „még arra sem elég, hogy az ember tisztességesen elolvassa az anyagot és jegyzeteljen”. Ráadásul „egy megfázás újra ágyának vetette”, magas lázának végül egy újabb szívroham lett a következménye. Ezért az előszót „legjobb esetben 3–4 hét alatt” tudná csak „leszállítani”. Azzal pedig ne jöjjön neki senki, hogy a nyomda május végén már el akarja kezdeni a szedést, mert a versekét elkezdhetik az előszó nélkül is, aminek, főleg ha megadja nekik annak pontos terjedelmét, később is nekiállhatnak. (Így történt ez *A béke igaza* esetében is.) Esetleg Forbáth is megírhatná a kiadónak, hogy „ne okoskodjanak”.⁴¹ Közben azonban újból rosszabbodott Fábry egészségi állapota, jóllehet továbbra is bízott benne, ha nem is a június 24-i „határnapra”, legfeljebb egy hét késéssel elkészülhet vele. Van azonban egy „bökkenő”, írta Forbáthnak, „magyar költő vagy”, de „magyar vonatkozás vagy semmi, vagy csak egy-egy nyom”. Ezért jó lenne tudnia, hogy s mint került Forbáth Somogyból Prágába: „Mint zsidó diák? – kérdezte tőle. – És Nyitra? Micsoda vonatkozásod van ezzel a tájjal?” Vagyis olyan „életadatokat” kért a költőtől, amelyek kapaszkodókat adhatnának neki az előszóhoz.⁴² Mire Forbáth postafordultával, június 18-án egy „telegram stílusban” írt életrajzot küldött Stószra (ami azonban szintén hiányzik a Fábry-hagyaték vonatkozó Forbáth-levele mellől). A lényeg, írta kísérelőlevelében: „Pestről annak idején futnom kellett, mert Horthyék halálrakerestek [sic!]. Így kerültem Prágába. Magyar voltam, az is maradtam, de az is tény, hogy Prágában lettem igazán azzá, ami vagyok.” Közben Budapestre is hívták régi barátai, akik közül Fejér István író, újságíró váratlanul meg is látogatta Teplícén. Vele szintén még Prágából ismerték egymást, majd Fejér is a Magyar Nap szerkesztője lett az időben, amikor Forbáth is ebben a morva-sziléziai bányavárosban élt és szoros kapcsolata volt a lappal. Fejér szerint a magyar

⁴¹ MTA, Ms 5381/50.

⁴² MTA, Ms 5381/51.

fővárosban szerzői estet is szeretnének szervezni a költőnek, de a verseit is szívesen közölnék a magyar irodalmi lapok. Ezután Forbáth ismét nehézségekkel teli életét panaszolta Fábrynak, „Mélységesen fáradt, letört”, noha kétségtelenül jó hír, hogy a Korunk közli Egon Erwin Kischről szóló tanulmányát,⁴³ a megjelenés előtt levő pozsonyi Irodalmi Szemle pedig az első számába kért tőle írást, ahova nyolc korábbi, közöletlen versét küldte el, mivel nincs energiája újat írnia.⁴⁴ Fábryt pedig, nem először, arra kérte, nehogy a kötetéhez készül előszavában részrehajló legyen, hiszen az úgysem lehet „olyan szigorú”, hogy ő azt ne szeresse (*Teplíce, 1958. június 18.*).

(Folytatása a következő számban)

⁴³ Lásd: Forbáth Imre: *Egon Erwin Kisch, a riporter, a művész, a jóbarát*. Korunk, 1958. június, 6. sz., 830–836. p.

⁴⁴ A lap nyitó számában végül költőnk következő hat verse látott napvilágot *Forbáth Imre kiadatlan verseiből* címmel (57–58. p.): *Néger jazz* (1930); *Hamis barátokhoz* (1930); *Ézsau hazatérése* (1931); *A holdsugár rejtelméi* (1932); *Esti dal* (1934); *Utcaséprők dala* (1934).

Meg kell látni, ha valaki bajban van, és ha lehet, segíteni kell neki

Fredrik Backman: Hétköznapi szorongásaink

Azt mindjárt az elején leszögezem, azokat a könyveket szeretem leginkább, már amennyiben szépirodalmi alkotásról van szó, amelyek egyfelől szórakoztatnak, másfelől tartalmazznak az emberi lélekre vonatkozó mélységeket. Az, amelyről itt írok, számomra pontosan ilyen. Mivel alább értelemszerűen személyes véleményezés alapján írok, így aztán másoknak teljesen más lehet a véleménye a svéd szerző e művéről.

Az eredetileg svéd nyelvű, *Folk med ångest* című kötet 2019-ben jelent meg. Magyarul 2020-ban adta ki a Central Kiadói Csoport, az Animus Kiadó. Kemény-táblás. Borítója egyszínű bordó, rajta fehér betűkkel a szerző neve és a cím. A védőborító szerintem jópofa: egy stilizált szobarészletben egy nyúljelmezbe öltözött fazont látunk, illetve nem is igazán, mert ugyan a kezében lóg a jelmez-nyúlfej, de az ember kilétét homály fedi, mert a feje mintha áttört volna egy papírlafont. Magyarra Bándi Eszter fordította. A helyesírást nézve kétbetűnyi elütést találtam. A tartalmi rész szűk: 360 oldalon 75 külön szakaszra bontva mesél.

A cselekmény helyszíne egy svéd kisváros, ahol alig szokott történni valami. És ahol rendőrökből sincs túl sok. Miről szól? Egy szilveszter előtti napon valaki elkövet egy félresikerült bankrablást, amelyet követően esztelenül berohan egy lépcsőházba, ott meg egy olyan lakásba, ahol egy nem szokványos gondolkodású, de mindenképpen lelkesnek tekinthető ingatlanügynök lakásbemutatóra készül. (Igaz, ebben a könyvben semmi és senki nem túl szokványos. De ugyebár azt nyugodtan ki lehet jelenteni, hogy így van ez a való életben is!) Ilyen alkalmakkor egymásnak idegen emberek gyűlnek össze, ők az érdeklődők. Minden megjele-nő személy más, egyedi jellem, eltérő neműek és korosztályúak, különböző érdeklődési körűek, valakik párban jönnek, mások egyedül. És természetesen mindenkinnek egyedi igényei vannak, és más-más okból szándékoznak lakást venni. Olyan is lehet, aki igazából nem is kíván vásárolni. De akkor minek megy ilyen helyre? A könyv későbbi lapjain ez is kiderül. Mármost ennek az igazából nem együvé tartozó embercsoportnak a tagjai egyik pillanatról a másikra a megza-varodott gondolkodású bankrablóból túszejtvé váló személy foglyaivá válnak.

Akik átéltek ilyet a valóságban, sokan azt mondják, az első másodpercben nem is tudja egy túszer, mi történik vele, utána azonban gyorsan világossá válik számára a helyzet. Így történik ebben a könyvben is. Maga a túszerjő ugyancsak zavarodott, olyannyira, hogy néha még elnézést is kér a foglyul ejtettektől. Lassan ráébred, hogy hibázott, hogy elszúrta. Ahogy telik-múlik az idő, a lakásban kényszerűségből összezárt emberek beszédbe elegyednek, ki többet mond, ki kevesebbet. Így szép lassan a túszerok egymásról is megtudnak ezt-azt, egyre többet, egész sorsképek kerültek a könyv lapjaira. És ha már így adódott, a túszerjővel is beszélgetni kezdenek. Lassan az ő nyelve is megered. Ennek nyomán a többiek megértik, mi vitte rá őt erre a bolondságra. Közben magukról is ledobják a leplet, és mind több részletet mesélnek el magukról. Elvégre – kényszerűségből – ráérnek. A beszélgetéseik következményének is tekinthető az, hogy a túszerjő utóbb mindenkit elenged. A lakásban viszont a rendőrök nem találják a bűnelkövetőt. Hová tűnhetett? A kiszabadult emberek vallomásai sem segítik a rendőrök munkáját. Vajon miért? Lásd a könyvben – elvégre mindent mégsem mondhatok itt el.

Mire szándékozott rámutatni a szerző az általa kiagyalt történettel és annak szereplőivel?

A történet eleinte kissé akadozónak mondható. Egy ideig fel-felbugyogott bennem a gondolat, hogy ne már, miért ilyen döcögős ezt a történetmesélés. Ám ha ezen a részen túljut az olvasó, akkor a történet szépen kibontódik. Idővel – a szerző fogalmazásának hála – képet alkothatunk magunkban az összes szereplőről. Hiszen az a valóságos életben is úgy szokott lenni, hogy egy idegenekből összeverődött csoport tagjai körében, ha bármi okból összezárva találják magukat, előbb-utóbb sokféle nézet felszínre kerül. És a könyv szereplőinek megismerése közben rájöhetnek az olvasók – legalábbis azok, akik számára az önismeret nem csupán egy szó, amit már hallottak valahol –, hogy a szereplők gyengeségei, jellemhibáinak vagy éppen egyéniségük jóságainak egy része öbennük is megvan. Mert ugyan mindenki jelleme, a lélek igazából számtalan összetevőből ad ki egy egészet, egy egyedit, de közben mégis minden ember valamelyest egyforma is.

A könyv értékéről szólva több szálát is meg kell említenem. Szól különféle emberi sorsokról. Szól a mai fiatalokról és a mai idősekről. És hogy a két generáció tagjai mennyire másként közelítenek a hétköznapiakban a különféle dolgokhoz, helyzetekhez. Szól az emberi lélekről. Szól továbbá a megértés szükségességéről. Szól arról is, hogy a segítő szándékot, a segítséget nem azért kell, nem azért érdemes véghez vinni, hogy nekünk jó legyen, hanem hogy annak segítsünk, aki éppen bajban van. A könyv szórakoztat és mélyen el is gondolkodtat.

Szórakoztató sorai közben – a szereplők jellemvonásai révén – arra mutat rá: mindenkinek megvannak a saját lelkét nyomasztó kisebb-nagyobb gondjai, csupán vélt vagy akár valós sérelmei, nemtetszései. Így vagyok ezzel én is, ön is, mindenki. Így van ez. Ilyen az emberek világa. És nem mellesleg ez az, amely miatt egyre több ember szorongóvá válik.

Fredrik Backman ezen könyve, amely humorral gazdagított és egyszersmind drámai is, az érző szívű emberekhez szól. Arra kíván rávilágítani, hogy mindenki-
ben vannak hibák, de mindenki-
ben benne lakozik valamilyen szintű jó is. Ez a kitalált történet szép példáját mutatja meg annak, hogy az emberi jóság felül-
emelkedhet mind a félelmen, mind a megbántottságon. Csak akarat kell hozzá.
Ez a könyv a története révén tulajdonképpen azt mondja, és én is azt mondom, a
magunk kis világára való odafigyelés közben sosem árthat, ha figyelünk másokra
is. Talán a saját dolgainkra fordítandó időnkéből vesz el, ha segítünk olyasvala-
kinek, akit élete egy jelentős válsága a padlóhoz vágott, de mégiscsak az lenne a
szép világ, ha mindenki felismerné, hogy jót tenni sosem veszteség. A bajbajutott
is jól járhat. Ugyanakkor mi is nyerhetünk vele. Hogy mit? Ezt fejtse meg min-
denki maga – ehhez persze semmiképpen nem lesz elég ez a könyv, sem seme-
lyik, ehhez az is elengedhetetlen, hogy az életben legalább egy alkalommal segít-
sünk valakin tényleg önzetlenül, érdek, nyereszkeskedés gondolata nélkül, pusztán
emberi szívjóságból.

(Fredrik Backman, Hétköznapi szorongásaink, Animus Kiadó, 2020)

HOGYA GYÖRGY

Fiatal írók antológiája 2020

Baráti kérdés, mit szólsz a fiatalok kötetéhez? A címben (?) szereplő „fiatal írók” meghatározás mintha szemérmes utalást jelentene, mintha az akarná sugallani: kezdők ezek, nem fiatalok. Pedig nem kezdők. Mint az életrajzi adatokból meg-
tudható, folyamatosan közölnek irodalmi lapokban és vesznek részt pályázato-
kon. Nézzük hát!

Amikor Keresztury Dezső harminc magyar novellát válogatva németre fordít-
tatta a műveket, egyetlen kritériumot tartott szem előtt: csak olyan novellákat
vett fel, „amelyek egy darab magyar életet mutatnak be”. A kritika, bírálat azonban
nem csak erről szól. A görög kritikus kifejezés a *krinein* igéből ered, jelentése sok-
féle: elválasztani, kiválasztani, ítélni, dönteni, nyilatkozni, kivívni, megmérkőzni,
intézni, kifejtteni, megfejtteni, rendezni, megítélni és bevádolni. Amikor tehát kri-
tikát írunk, ítélnünk, döntünk kifejtünk és... vádolunk.

Tesszük mindezt sajátos elvárásaink alapján. Melyek épp annyira sajátosak,
mint a szerzőké. Ők döntenek el, hogy miképp írják meg a magyar élet számukra

legérdekesebb, legmegfogóbb szeletét. A regényíró a „létezés szakmában” dolgozik, írta Ottlik, s szerzőink kétségkívül jelen vannak a létezésben.

A kötetben található prózai írások és versek között akadnak színvonalasok és kevésbé azok. Ahogyan a szerkesztő Z. Németh István írja utószavában: (a szerzők) „*Nem ugyanazon a lépcsőfokon állnak*”.

Jóleső érzés a humort felfedezni/tapasztalni fiataljainknál. (Emlékszem, micso-da visszhangja volt Duba Gyula „Baj van a humorral” című kötetének. Sajnos ez a „baj” azóta is kísérti irodalmunkat.) A kötet nem egy szerzőjénél markánsan megmutatkozik hol a kesernyés irónia, hol pedig a szelíd mosoly. Jancsó Péter, Bese Bernadett, Juhász Kornélia vagy Rabi Vera humorral fűszerezett írásai a történetek mélyebb értelmére mutatnak rá.

Ugyanakkor el kell mondani, hogy egyes szerzőknek a frissen szerzett rutin olykor szárnyakat ad, s emelkedett állapotukban megtörténik, hogy jobban érdekli őket saját személyük, mint a téma. Úgy érzik, elég „elővenni”, „elővezetni” egy emléket, színészi lendülettel letenni az olvasó elé, és annyit mondani: Voilà! Nem játszanak vele sokat, nem tartják a nap felé, nem „hordják ki”, és nem várják meg, míg kikristályozódik a téma. Ennek következménye a gyakori következetlenség.

Tóth N. Katalin *Az égig érő torony* című (díjnyertes) írásában tapasztaltam, hogy a szimbolikát hordozni hivatott kémény hol toronyként szerepel, hol kéményként. A cél, a törekvés még érthető is, ám a szereplők indítékai már kevésbé. Menekülés közben miért másznék fel egy zsákutcának számító kéményre, ahonnan nincs visszaút? Mert az amerikai filmekben is ez történik? Mindig mindenki felfelé menekül, aztán a tetőn meglepődik, hűha, most hogyan tovább? A farkasordító hidegben értelmezhetetlen az egyetlen melegítő ruhadarabnak a torony „közepéből” (?) kiálló rúdra való erősítése. Sokkal tetszetősebb a *Szent Hubertus dicsérete* — jobban illik a szerzőhöz, látszik a tapasztalat, átélt, megélt, közeli élmények köszönnek vissza jól megírva. *A gyermekrabló naplójából* egy fantáziavilágot kellene felismerni, amolyan Mörike által megálmodott Orplid-ot, ám talán értéke-sebb lenne ez a világ, ha nem „kölcsonvett” nevekkkel tapétázná ki. Chimméra, Pharaon, Hádes, Zeuss és a többiek nagyon távol vannak az Orplidba vagy saját Platon-i barlangjába való vágódástól.

Csillag Balázs — a közölt írásokban megcsillogtatja tehetségét és tudását. *Simulacra (bálványkép, csaloika látszat, árny)* — tetszetős, jól megírt és szerkesztett történet. *Insmouth* — Ezt az írást úgy tudom értékelni, mint tiszteletteljes főhajtás Howard Phillips Lovecraft munkássága és annak több évtizedes hatása előtt. Az 1931-ben írt Árnyék Insmouth fölött látnivalóan megtalálta az utat szerzőkhöz (animátor lévén nem kizárt, hogy számítógépes játék formájában). A lovecrafti mítoszra épülő digitális játékok közül említhetjük a 2006 áprilisában megjelent FPS-t. A számítógépes szakma szerint „jelentek meg azóta is szebb játékok, de egyik sem tartotta annyira borzongásban az embert, mint ez”. A játék Lovecraft Árnyék Insmouth fölött írására épül. Sajnos Csillag írásáról nem mondható el

ez a borzongáskeltés – amely nyilvánvalóan a Lovecraft írásának megszületése óta eltelt időnek és az ezzel járó ízlésváltozásnak tudható be –, viszont ezen kis hiányossága ellenére is nagyon jól megoldotta, miként a *Három embert* és *Az utolsó tetkőt* is. Érezhető a tárgyilagosságra, valamiféle distanciára való törekvés. Csillag egyrészt megadja magát a témának, másrészt látványosan felmutatja saját, kívülálló attitűdjét. Talán ezért marad el a borzongás...

Jancsó Péter írásainak köszönhetően olyan író ismertem meg, aki az ember-társa lelkébe kíván bepillantani, s aki magasabb eszméket követ. Jancsó egyelőre – szemmel láthatóan – nem kötelezte el magát – még ki nem alakított – saját világánál. Ez még nem az ő hangja. A téma játékos, ironikus-filozofikus megközelítése sokkal többre predesztinálja, meglátjuk...

Bese Bernadettnél, mint említettem, sajátos humorral van találkozónk, talán a részletekkel illene többet foglalkozni, mint például: a mohamedán vallás kifejezést még a muszlimok sem használják, hiszen Mohamed „csak” próféta volt, s ők Allahot és a Koránt imádják. Tehát a muszlim vagy iszlám kifejezést használjuk. Stendhal gondolatát és elvárását ajánlanám a figyelmébe: „– Részletet! Minél több részletet! Csak a részletekben találsz eredetiséget és igazságot!” A részletnek is igaznak kell lennie!

Ugyancsak kellemes meglepetés Juhász Kornélia költészete. Tehetsége lehen-gerlő, verseit élvezettel olvastam. A *Kurt/va kísérlet 3.0* vagy *Az utolsó tetoválás* eredetisége különösen megkapó.

A haikukhoz csak annyit jegyeznek meg: A klasszikus haiku személytelen, szigorúan csak a képnek és a gondolatnak ad teret. Juhász Kornélia biztosan tisztában van a haiku-írás szabályaival, nos ez az a műfaj, amelynek szabályait nem lehet felrúgni! Itt el kell fogadni mindazt, amit a Mester – Macuo Basó lefektetett, egyébként a haiku nem haiku. Juhász haiku-válogatásában akadnak azonban, amelyeket talán át kellene gondolnia. Míg például a *Ha-ha (1)* megfelel a szabályoknak (van benne természeti kép és csattanó):

Csalogányének
Haldokló sóhajában
Lantom megreped

Addig a *Ha-ha(2)*-ben:

Darabos az ég
Hullámfelhő-cafatok
Gomolygó lepel

A darabos ég és hullámfelhő-cafatok után a gomolygó lepel semmi újat nem mond, és még csak nem is döbönt meg. Egy-két haikuját talán *dzsiszeiként* kategorizálnám.

Rabi Veráról a könyv végén közölt adatok alapján annyit tudhatok meg, hogy az írást hobbiszinten űzi és ez a megállapítás az itt közölt írások alapján valóban ül is. A *Párbaj* — jól sikerült írás, bár az utolsó bekezdés mintha egy O. Henry-fé-

le kettős csavar irányában vinné tovább a történetet, ám ez a meglepetés sajnos elmarad.

A *Találkozás a sikátorban* – inkább csak ötletszinten kezelhető, és sajnos *A lápi lidérc lombokkal álmodik* című írás sem hoz semmiféle meglepetést vagy izgalmat azáltal, hogy a lápi lidérc megszökik.

Szintén a mezőny erősségei közé tartozik Katona Nikolas, akinek költészetében nem csak a nemiség meghatározó, hanem erősen kidomborodik a tehetség, az őszinteség és az eredetiség. Nagyszerűen megírt verseihez Hamvas Béla sorait illeszteném: „*Imagináció... azt jelenti, hogy már akkor elindul bennem egy tűzforró kép, az egész lényemben, amikor még fogalmam sincs róla*” Talán ennek köszönhető, hogy Katona verseiben hat a „vers mágiája”.

Tóth Lilith Viktória írásaira ugyancsak az őszinteség, sőt a női őszinteség a jellemző, ami nem valamiféle diszkriminatív megjegyzés kíván lenni, hanem csupán a két nem közötti másság megjelenítésének dicsérete. Neki T. S. Eliot sorait ajánlanám figyelmébe: „A költészet nem a szenvedélyek zsilipjeinek felnyitásából áll, hanem elzárásából: a költészet nem a személyiség kifejezése, hanem a személyiség megszüntetése.”

A kötet kilencedik alkotója Garamvölgyi Szilvia, akinek a *Halálozási lista* című írásához a következőket fűzném: — Oh, Dear Sz., I dont understand miért kell annyi angol szöveg? Miért? Ha angolul írna, akkor portugál, esetleg latin, vagy ne adj isten magyar szövegekkel spékelné meg? Elfogadható, ha megírja miért. És ha azt írja, hogy nem áll be a karantén-irodalom ápolói közé, akkor miért ír hosszasan arról, hogy fertőtleníti a kilincseket és maszkokat gyárt? Oh my God, és akkor még mindig csak azon medítál, hogy miről írjon? Viccet félretéve, nem látom értelmét a sok angol beszúrásnak még akkor sem, ha netán angol szakos tanárnő lenne. *Az utolsó tetkő* — ezzel az akrosztichonnal nehéz bármit is kezdeni, még a *Hetedik* című írás ismeretében is. „*Valószínűleg a legnagyobb regényírók sem tudják ezt a stílust tartósan közkedvelté, rokonszenvesé tenni...*”

Nem hagyhatom ki Yeats gondolatát: „Önmagamat tökéletesítem, amikor átdolgozom műveimet.”

Végül talán említsük meg Puxus Oppidanus híres németalföldi kora humanista nevét és a névhez kötődő anekdotát, mely szerint – menekülése után – visszaszaladt égő házába, és amikor a füsttől fulladozva kijött, egy könyvet szorongatott a kezében. A kérdésre, hogy miért is futott vissza, bizonytalanul válaszolta: – Nem is tudom, szép és könyv. Hogy ne legyek egyedül az éjszakában.

Nem biztos, hogy Puxus Oppidanus egy égő házból menekülve ezt a könyvet venné magához, ám aki odafigyel a fiatal tehetségeink pályájára, az vegye meg, olvassa el és tegye biztos helyre.

(*Fiatal írók antológiája 2020, szerk. Z. Németh István, Szlovákiai Magyar Írók Szövetsége*)

Közép-európai nekrológ

(Tóth László: *A guillotine nyílása, avagy élet ÉS irodalom*)

„...ő a prózában is azt csinálja, amit verseiben: a lét, a létezés, az egzisztencia alapkérdéseivel néz szembe” – írta annak idején, 2009-ben Tózsér Árpád a József Attila-díjas Tóth László *Egy öngyűjtő feljegyzései* című, naplószerű esszéket és széljegyzeteket tartalmazó kötetéről.

Az ennek a könyvnek a folytatásaként is értelmezhető a szerző 2019-es, életének hetvenedik évfordulójára megjelent *A guillotine nyílása, avagy élet ÉS irodalom* című, szintén prózai szösszeneteket, a szerző szavaival élve „morfondírokat” egybegyűjtő opusára Tózsér találó szavai ugyanúgy ráillenek. Bár, Tóth korábbi kötetéhez képest véleményem szerint itt a lét, a létezés sokkal inkább a halál, az elmúlás felől értelmeződik.

Hiszen a címadó guillotine „nyílásában” – tudjuk meg az *Erő* című széljegyzetből – „az ember előtt egyedül az az út maradt, amelyet már maga mögött hagyott” (275.), s amely úton ráadásul a szerző számos pályatársát, költő- és íróbarátját a guillotine pengéjének lezuhanása már megfosztotta a jövőjétől.

Így Tóth László mintha egyfajta, jó értelemben vett kötelességének érezné, hogy a már elhunyt, jövőlenné vált művésztársaira itt és most, amíg megteheti, ő emlékezzen méltó módon vissza, ő elevenítse fel a vele együtt (is) töltött múltjukat. A kötetben mindezt tételesen meg is fogalmazza *A halottakról való beszéd természetéhez és képességéhez* című értekezésében: „azt hiszem, bőven itt (lehetne) az ideje, hogy írjak egy könyvet azokról, akiket túlságosan (is) jól ismerek. Azaz a halottakról, a halottaimról. Hiszen míg élők esetében beszélhetünk számunkra idegenekről, ismeretlenekről, tőlünk távol állókról is, halottakról lévén szó, csak olyanokról, akikkel így, úgy, bizalmas viszonyban vagyunk. A halálról való beszéd bensőségességet, érintettséget: közvetlen (személyes) érintettséget feltételez. Az érintettség viszont meg is könnyíti, bár meg is nehezíti a beszédet” (225.).

A fenti, véleményem szerint az egész kötet programadójaul szolgáló részlet ráadásul azzal, hogy a halottakról való beszédet, beszédmódot, ennek nehézségeit is felvillantja, *A guillotine nyílása...* másik rendkívül fontos összetevőjére: az írás, az alkotás „kínjára”, a nyelvvel „bánás” mikéntjére is utal.

Arra, ami nem hagyván nyugodni a szerzőt, lépten-nyomon előkerül a kötete írásaiban: tudniillik az, hogy az egyes lírai alkotások vagy prózai művek számára a szavak kiválasztása, s az, hogy ezek mit emelnek ki a múltból, nem feltétlenül

a (le)írójukon múlik. Van ebben jócskán transzcendens vonás is: „A költészet az isteni szubsztancia megnyilvánulása bennünk; a költőiben az isten fordul tekintetével felénk” (22.), miközben manapság – véli a szerző – az is gyakran előfordul, hogy a nyelv lép a teremtő helyébe, s a költő előtt járva „a költő helyett is ő írja, s meg is írja a verset. Nem az alkotó teremt értéket (értékest), hanem csupán másolja, amit a nyelv ság (sugall) neki” (31.).

Ebből a ságásból, sugallásból pedig jócskán kivesszük a részüket a fel- és megidézett, már halott pályatársak is: a szerző sokukkal kapcsolatban érzi úgy, hogy nem feltétlenül akart róluk írni, hanem „ők akarnak beszélni, nekik támadt mondanójuk újra” (225), s egyszeriben beszélgetni kezdik őt, hogy ő adjon nekik a mondataival e közlendőjükhöz szövegbe kódolt életet.

A lételméletet ily módon a nyelvfilozófiával sajátos módon vegyítő/összekötő kötetben a fentiekből egyenesen következik az, hogy a szerző úgy érzi: amíg nyelve van, amíg őneki vagy a halottai által „kényszerítve” megadatnak a szavak, s írhat, addig van életben. Tehát paradox módon a halottai közvetítette szavak tartják életben.

A pályatársaik halálán is túlmutató, velük való bensőséges viszony azonban, amely írásra készteti a szerzőt – derül ki a kötetből –, valóban csak a személyesen is jól ismert, barátoknak tartott alkotótársakra való visszaemlékezések, nekrológok során tud nyelvvé összeállni benne.

Ami a személyesen nem ismert, vagy ma már klasszikusnak számító, tehát tőle időben távol eső szerzőtársait illeti, hozzájuk, az ő meg- vagy felidézésükhöz épp a velük való bensőséges viszonya hiányában, úgy érzi, nincs nyelve. Ezért róluk megemlékezvén – hiszen a kötet fontos része Balassitól kezdve Berzsenyin és Csokonain át Aranyon és Babitson keresztül egészen Weöres Sándorig a költő- és íróelődök méltatása is – Tóth László a mások által megfogalmazott, mások által nyelvbe ültetett jellemzésekhez fordul, azokat közvetíti felénk. Olyan szerzők jellemzéséhez, akik viszont ezekkel az alkotókkal voltak valamiféle bensőséges kapcsolatban, s ezért frappánsan meg is tudták ragadni egy-egy költő- vagy író társuk személyiségének a lényegét. Így tudjuk meg például Horváth Jánost idézve, hogy Vörösmarty kedélyállapota „borulatos ragyogvány” (108) volt, vagy Ács Margit találó jellemzését idécítálva, hogy Mándy Iván „naphosszat kószált a mondataiért” (124.). Vagy Alexa Károly tollából azt, hogy Jókai Mór és Kemény Zsigmond, „mint a (nemzeti) irodalom két szélső pontja, két jellemző önmeghatározási lehetősége, a *derű* és a *téboly* voltak” (108.).

E találó jellemzések citálása miatt óriási irodalomtörténeti értékkel is bíró kötet nagy részét mégis a saját, a kortársakról írott nekrológok sora teszi ki. Vagyis az egy-egy pályatárs elvesztése után a szerzőből kikíváncozó, vagy a halott akaratóból Tóth nyelvébe „diktált” nekrológok, amelyekben a szerző egy-egy alkotótársa, barátja szintén leglényegét fogalmazza meg.

A szívszorító megemlékezések „tárgyai” között azonban nemcsak írók és költők, hanem színházi szakemberek és képzőművészek is szerepelnek, (cseh)szlovákiai kisebbségben élők csakúgy, mint magyarországi pályatársak. Így ezekből a szövegekből egy olyan közép-európai nekrológ áll össze, amely véleményem szerint a 20–21. század olyasfajta, térségünkre jellemző művészi körképe is, amelyet Tóth Lászlón kívül – aki egyébként „itthon” és „otthon” is, Szlovákia és Magyarország kulturális életében is rendkívül járatos – senki, vagy csak igen kevesek tudtak volna összefoglalni. Hiszen nemcsak arról van szó, hogy Grendel Lajosról, Szepesi Attiláról, Polcz Alaine-ről, Nagy Gáspárról, a díszlettervező Platzner Tiborról, a képzőművész Dúdor Istvánról olvashatunk itt túpontos jellemzést, nekrológba foglalt művészi portrét, hanem arról, hogy mindezek a látszólag egymástól elszigetelt írások Tóth László integráns személyiségén keresztül valóban közép-európai, határokon átívelő kontextusba kerülnek. Amihez persze az egyik legátfogóbb nekrológ szereplőjének, Grendel Lajosnak a pályaképe is hozzájárul, aki Abszurdisztán fogalmának megalkotójaként írásaiban, művészi szövegeiben nemcsak a kisebbségi lét problémáira, hanem a teljes Közép-Kelet-Európa „értékzavaraira, tudatzavaraira, nemzeti identitászavaraira és példátlan gazdasági zűrzavarára és csődjére” (172), azaz Abszurdisztán terjeszkedésére is felhívta a figyelmet. Ezenkívül a közép-európai kontextusba kerüléshez/helyezéshez nagyban hozzájárul a nyelvfilozófia szempontjából is lényeges, a műfordítás mint alkotó tevékenység mikéntjének elemzése is, amely kapcsán a kötetében szintén rendkívül fontos szentenciákat fogalmaz meg a szerző. Például azt, hogy fordítani azért is érdemes, mert a mások által, más nyelven megírt szövegekben megtalálhatjuk magunkból azt, ami bennünk van ugyan, csak eddig valamiért nem kíváncsított a felszínre törni. Vagyis például akkor, amikor Grendel Lajos sajnálatos halála kapcsán Tóth óhatatlanul(?) a fordítójáról, Karol Wlachovskýről is portrét fest, aki Grendelen kívül Ottlik Gézát, Mészöly Miklóst, Mándy Ivánt, Mikszáth Kálmánt fordít, közli, hogy Wlachovský őket nem csupán megszólaltatja szlovákul, hanem a szlovák irodalom (hiányzó) Ottlikja, Mészölye, Mándyja vagy Grendelje jelentkezik/nyilvánul meg általa.

De ez a közép-európaiság tűnik ki az évszázadokra és a földrajzi távolságokra fittyet hányó azonos vagy rokon élethelyzetek azonos vagy rokon művészi megfogalmazásiban, nyelvi- képi- fogalmi megformálásaiban is, amely párhuzamokról szintén jó néhányat láttat Tóth. Így például az egyik legérdekesebb párhuzam a cseh kortárs költő, Bohumila Grögerová és Babits Mihály sorsa, és sorsa művészi formába öntése között fellelhető közel-azonosság. A hangját elveszítő Babits és a szeme világától megfosztott Grögerová fájdalomnak, egzisztenciális kitétségének az ima műformájában való megfogalmazása: a Babits-féle *Jónás imája* és a Grögerová-féle *Kézirat* megdöbbentő hasonlósága.

A közép-európai művészlét kérdéseivel átítatott nekrológfolyam ugyanakkor – s itt utalnék vissza Tőzsér szavaira – magának a szerzőnek a létkérdéseire, az

élettel és a halállal kapcsolatos töprengéseire is rávilágít. Azon túl ugyanis, hogy sokszor a halottai beszélgetik őt egy-egy visszaemlékezése megfogalmazása közben, s azon túl (vagy azzal együtt), hogy Tóth tisztában van vele: amíg ír, amíg van nyelve hozzá: él, azt is tudja, hogy minden egyes barátja távoztával belőle is elmegy valami. Mindegyik halottjával egy pótolhatatlan életfunkciója, egyik létfontosságú része neki is elenyész. Minden egyes pályatársa elvesztésével belőle is sírba száll valami. Így, bár a nyelv, a szavakba öntés művészete még életben tartja, hiszen Mészöly Miklós szavaival: „az írás lelki higiénia” (368.), sajnálatos módon az elhunyt barátai nélkül a haláluk okozta egyre sűrűsödő, egyre tömörebb magányt is kénytelen elviselni: „melyet úgy hordunk magunkon, mint panyókára vetett köpenyünk, amit egyre irgalmatlanabban szaggat rajtunk a kozmosz dermedtő hideget hozó szele” (379.).

*(Tóth László: A guillotine nyílása, avagy élet ÉS irodalom,
Gondolat Kiadó, Budapest, 2019.)*

CSILLAG BALÁZS

Másnap

- Ez nem akar emelkedni.
- Nem hőlégballon ez, hogy emelkedjen!
- Jó, de kelni se akar.
- Miért... aludt eddig?
- Józsi, cseszd meg, nem vagy vicces.
- Ötlet? Ezt kidobni, újat csinálni?
- Normális vagy? Amennyi idő meg alapanyag ebben benne van, én ezt ki nem dobom. Fél napot dolgoztam rajta. Már csak az előkészület egy teljes hét volt.
- Ja, és látod, hogy annak az előkészületnek nincs semmi értelme, mert nem akar emelkedni.
- Mondom, hogy nem hőlégballon!
- Jó. Nem az. Mekkora kéne nőnie?
- Kétszer ekkora.
- Mennyi idő alatt?
- Két óra. De szinte azonnal látni kellene a hatást.
- Mennyi ideje már?
- Három órája.
- Mekkora volt?
- Ugyanekkora.
- Kezdd előlről!
- Józsi, Aranka itt lesz este nyolcra. Délután 4 van. Ezt már nem kezdem előlről. Valamit fel kell mutatnom, különben nem lesz elégedett.
- Na jó, Béla. Bassz bele egy csomag élesztőt, attól megnő, lapítsd ki pizzává, rakd meg kolbással, gombával, szalámmal, az amúgy is inkább randi-kaja. Francért kellett neked a rusztikus kovászos kenyérbe belefognod! Rácsesztél, imprózz egyet, majd lesz belőle valami.

JUHÁSZ KORNÉLIA

A költői virtus és a vámpír találkozása

Helyszín: a szürkületben egy padon ül a vámpír lehajtott fejjel. Tenyereit tarkójára szorítja, úgy sóhajtozik. Kissé bicegő, görnyedt alak siet mellé.

Renfield: Gazdám, gazdám, hogy sikerült a vadászat? Megkóstolta? Valóban olyan?

Vámpír: Ah! *(Csüggedten, de ugyanabban a pózban)*

Renfield: Gazdám, hát nem ízlett? Nem olyan, mint elképzelte? Semmi tokaji aszú zamat?

Vámpír: Nem. *(Ugyanabban a pózban)*

Renfield: Sajnálom, gazdám. Úgy sajnálom... *(Imitálja a vámpír testhelyzetét, miközben fel-feltekinget urára, majd hirtelen felpattan, és ugyanolyan lelkesedéssel mondja tovább)* Akkor utazunk tovább? *(Feljebb húzza kopott kabátját, ránéz a csuklójára)* Mindjárt hajnalodik! Béreltem egy kisteherautót, abban kényelmesen elfér minden. Anyaföld, koporsó, a személyes kincsei... Még a kedvenc patkányát is beköltöttem! Jöjjön, Gazdám, azt hallottam, van olyan bor, hogy egri bikavér. Talán, ahol azt isszák...

Vámpír: *(Talpra ugrik, majd teátrálisan)* Hagyj békén! Hagyj elpusztulni!

Renfield: Gazdám, hát annyira rossz volt?!

Vámpír: *(Teátrális stílusban)* Még annál is rosszabb!

Renfield: *(Izgatott remegéssel)* Rosszabb?

Vámpír: *(Továbbra is teátrálisan)* Rettenetes volt!

Renfield: Rettenetes? Karóval támadtak rád? Fokhagyma? Szentelt víz? Mák? Valami ősmagyar démonűző praktika?

Vámpír: Ahhh! *(Visszarogy a padra)*

Renfield: Mi történt?

Vámpír: Az egész úgy volt, hogy... Sötét volt. *(Fények halványodnak)* Nagyon sötét! *(Teljes sötétség borul a helyszínre)* De mindent hallottam: a trolik zúgását, autók túlkölését, emberi lények hangját *(Hang a távolból: Meguntad az életed, geciszájú?),* a szél suhogását.

(Visszajön a fény. A vámpír és a szolgája a helyszín szélénél állnak) Egy férfi ült a padon. Odamentem... de nem is. *(Visszamegy szolgája mellé, majd a legteátrálisabb formájában vonul a férfi elé)* Odamentem és így szóltam: KISZÍVOM A VÉRreedeet!

Férfi: Azt már szívjak évszázadok óta. Sorszámot?

Vámpír: *(Megtorpan)* Hát én MOST fogom!

Férfi: Ráérünk arra még... *(Szarkasztikus kuncogás)*

Vámpír: Rettegj, halandó...

Férfi: Fenyegetsz? Fenyegetsz?! Ismételt fizetési felszólítást igazoló nyomtatvány van-e nálad? Pecsét? Megvan?!

Vámpír: *(hátrál egy lépést)*

Férfi: Harapj meg! HARAPJ MEG! Háromszor haraplak vissza!

Vámpír: *(Hátrál még egy lépést)*

Férfi: Tudod? Tudod te?! Tudod te, milyen volt Trianon, ötvenhat? Tudod te, milyen félni? Sejted te egyáltalán, milyen magyar költőnek lenni? Éhezni? Szagoltad már a semmit?

Vámpír: Tudod mit? Hagyjuk...

Férfi: Nem, NEM adhatod fel! Gondolj Petőfire, Széchenyire, a múlt nagyjaira! *(Feltárja a nyakát a vámpír előtt, majd felsóhajt)* Több is veszett Mohácsnál.

(A helyszínen elsötétül, majd mire ismét fénybe borul, a férfi eltűnik, és ismét a vámpír és szolgája ülnek a padon.)

Vámpír: Ennyi... Ittam.... És most már értem... Érzem a sötétet, a reszketést az üveglapok mögött, a létbizonytalanság sikamlós kínját, a remegő idegek végén izzó határvidékérzetet. Oh, szolgám, hontalan vagyok! Szabadságért folyamodó nagyúr. Én és sok ének közt csapongva sajogva.... Csak a hajnalt várom...

Renfield: *(Arca felragyog)* Már értem! Most fokozottan kell a gyakorlatias, agresszív biztatás. *(Lendületesen leüti gazdáját)* Buzog benned a magyaros kortárs költővirtus! Majd elmúlik gazdám, ne félj! *(Felnyalábolja a vámpírt és viszi).* Majd kitisztul...

JANCSÓ PÉTER

A villa titka

A sárgaszőrű kutya unottan emelte fel a fejét, amikor beléptünk a tágas, de rendetlen udvarba. Nemcsak a kánikula miatt nem törődött velünk, hiszen földi életének első évtizedében maga is rájött, hogy tolvaj véletlenül sem tenné be a lábát az ódon villába, nincs ott semmi lopásra érdemes.

A küszöböt átlépve egyből megcsapott a romlás szaga. A penész sem tegnap költözött be ide. Az áporodott szagú, mocskos falú bálterembe a banya vezetett be, aki házvezetónőnek adta ki magát, de alkalmasabb lett volna gyerekek ijesztgetésére, lévén a házvezetés fogalmát meglehetősen plasztikusan kezelte – rend és tisztaság legfeljebb véletlenszerűen jelent meg a villa bármely szegletében.

A bálterem közepén hatalmas asztal volt, rajta penész- és zsírfoltos abrosz, a család büszkesége, még Mária Terézia adta egykori szeretőjének – tőlük lopta el a

villa építtetője, Marie Antoinett d'Orléans barones, aki messze földön híres bájait közkinccsé téve harácsolta össze vagyonát és címét a monarchia végnapjaiban.

Mintha a villa is ennek a léha életmódnak a fizikai valóságba való beleerősökölása lenne, már-már parázna barokkossága, gipszből készült szoborreprodukciók torzói mind a parfümmel gazdagon meglocsolt száraz tehénszart juttatják az ember eszébe.

És tudjuk jól, amilyen a ház, olyan az ura. A mocskos asztalon egy mocskos báróivadék hevert saját hányásába fulladva.

– Mióta fekszik itt? – a banya csak megvonta a vállát, láthatóan nem vette a lelkére, hogy egykori kenyéradója már a pokolban osztogatja a parancsokat.

– Akkor azt árulja el, hogy mi történt!

A vénasszony krákogott egyet, és a holttest felé bökött görbe ujjával.

– Az ördöggel kurválkodott, most magával vitte Szodomába.

Gyanítom, hogy az ördög ez esetben inkább a hétfogásos, zsíros vacsora valamelyik főztjében manifesztálódott, és nem a patás kísértő, sokkal inkább a telítetlen zsírsavak és a koleszterin felelős a rossz hírű asszonyosság kimúlásáért.

Gumikesztyűt húztam és hátradöntöttem a hullát a székben, hogy jobban szemügyre vehessem az arcát. Gyilkossági nyomozóként eltöltött éveim alatt láttam már néhány csúnya dolgot, de ez a nő életében is ronda látvány volt, halálában pedig egyenesen gusztustalan. A beesett, csontos arc fel volt puffadva, ételmaradékok ragadtak rá, és a legyek egyfajta szentségtelen glóriaként köröztek a feje felett. Zsíros, ősz haja olyan fokú ápolatlanságról tanúskodott, amelyet csak a sikkátorok mélyén élő heroinfüggők hulláinál látni.

A társam, Szancsó elhányta magát a szagtól, én hálát adtam a sorsnak, amiért nyolc éve azt a Mazdát küldte az utamba, akinek részeg sofőrje a helyszínen meghalt, én pedig koponyasérüléséből felépülve megszabadultam az olyan felesleges érzékszerveimtől, mint a szaglász és az ízlelés. Ez most kapóra jött.

A halál okának első ránézésre a fulladást mondanám, de valami nem stimelt. Az első intő jel a bárónő bal szemgödöréből kikandikáló Habsburg-címeres ezüstvilla volt. A másik az, hogy a bárónőnek hiányzott a fél koponyája és kivájták agyának azon féltekéjét is.

A banya ekkor előcsoszogott a konyhából egy lábassal a kezében.

– Villával vagy kanállal eszik a pörköltet?

BESE BERNADETT

Kiállítás

Egy művész feleségének lenni igazi átok, még ha a látszat sokszor mást is mutat. Horgonynak lenni egy héliumos lufi mellett, ami a szél kénye-kedve szerint röpköd fel-alá, egyáltalán nem hálás feladat. Fiatalon még hízelgő; van valami magasztos és érzéki dolog abban, hogy egy festő a múzsájává választ minket. Elhisszük, hogy van bennünk valami egyedülálló, ősi, tiszta nőiség, ami már évszázadok óta vonzza a művészeket. De ha annyira szerencsétlenek volnánk is, hogy véglegesen velünk marad imádottunk, a múzsalét csak időszakos, hamarosan úgymint unalmassá és csúnyává válunk számára. Mindig lesznek mások, és rémisztő, hogy milyen könnyen lecserélhetők vagyunk. Nyugtathat a tudat, hogy mindig hozzád jön haza, de amikor ott állsz a férjed kiállításán egy női akt előtt, ami nem téged ábrázol, gyűlölni kezded a férfit, a nálad fiatalabb új nőt, de leginkább saját magadat. Picasso második felesége jut az eszedbe. Kedved lenne hozzá hasonlóan golyót repíteni a fejedbe, hogy az agyvelőd befedje a vásznat, és eltakarja a nő *micsodáját*.

Nincs annál hányingerkeltőbb, mint amikor egy huszoneves riheronggyal pózol a csajról készült akt előtt. A sajtó persze zabálja. De hogy ne érhesse szó a ház elejét, természetesen mindezek ellenére mindenki tisztában van az igazsággal, így neked is kötelező megjelened és „támogatnod” a férjed. Így, közel az ötödik x-hez sincs mit szégyellned: jól tartod magad, bármelyik huszonevessel versenybe szállhatnál, kivéve a művészúrnál. Gyors fejszámolást végzel, a 23 évnyi házasság alatt nagyjából 40 kiállításon vettél részt, az első ötnek te voltál a sztárja, aztán még úgy öt alkalommal tartotta magát, „új zsánert” keresett, de aztán visszatért a női bájakhoz. Akárhogy is számolod, barátok között is legalább huszonöt megnyitón kellett végignézned, ahogyan egy pipi mellett vigyorog. A legjobb éveidet áldoztad arra, hogy neki karrierje legyen, otthont és stabilitást teremtettél, hogy alkotni tudjon, menedzselte a kiállításokat, az aukciókat. És mindezt miért? Szerlemből. Hiúságból.

Beveszed magad a női mosdóba, felfrissíted a sminked, kijavítod a rúzsod, hiszen már a harmadik pohár pezsgő után elmosódott kicsit. Hirtelen felindulásból leveszed a ruhád. A tükörben végigfut a tekinteted magadon, majd ledobod a melltartód is, kilépsz a bugyidból, a vörös rúzsoddal a melled felé írod, hogy „első”, és magabiztosan kisétálsz a magassarkúdban. Az ötlet már régen motoszkál az agyadban, de eddig nem volt bátorságod megtenni. Sokan szájukhoz kapnak, lesütik a tekintetüket, sőt van, aki elfordul, mások pedig tátott szájjal bámulnak. Anélkül, hogy különösebb figyelmet szánna a közönségedre, férjedhez tipegsz, majd egy csókot nyomsz az arcára. Kár, hogy a fotósok annyira lefagytak, hogy

elfelejtettek kattogatni. Ezután visszamész a mosdóba a ruháért. Hűvös van odakint.

Pár perccel később, amikor már az autóban ülsz és hazafelé vezetsz, érkezik meg az sms a férjedtől: „Szuper vagy, aranyom! Leesett az álluk, viszik a képeket, mint a cukrot. Amire felkelsz reggel, otthon leszek. Puszi”. Ekkorra lettél biztos benne, hogy másnap beadod a válókeresetet.

A SZMÍT és a szerkesztőség hírei

A Szlovákiai Magyar Írók Társasága a etnológiai munkássága elismeréseként 2020-ban L. Juhász Ilonának, a Fórum Kisebbségkutató Intézet komáromi Etnológiai Központja tudományos munkatársának ítélte oda a Turczel-díjat. Szívből gratulálunk!

*

Életének 70. évében elhunyt Huszár László, a Szlovákiai Magyar Művelődési Intézet igazgatója. Az SZMÍT őszinte együttérzését fejezi ki a családnak. Halálával pótolhatatlan veszteség érte a hazai magyar kulturális életet, melynek mozgatórugója volt. Nyugodjék békében!

Bolemant László: Tóth Lehel fotói elé

A fotós viszonya a világhoz hasonló kérdéseket vet fel ma is, mint száz éve – a szakirodalomban emlegetett „visszafogottság” (Walker Evans) és az „*egyetemességre törekvés*” (Whitman) ma is egymás mellett léteznek.

A számos lehetséges megközelítés egyikeként Tóth Lehel alkotásait is elhelyezhetjük e két fogalom jelentéstartományai közé – az itt látható bensőséges hangulatú aktsorozat mellett a portréit jellemző érzékeny látásmódját, az egyedi eszközöket alkalmazó mozgásbrázolását vagy performance-, illetve akciófotóit is –, művei a távolságtartás mellett belső üzeneteket is közvetítenek.

Susan Sontag egyik meghatározása szerint: „Fényképezni annyi, mint jelentőséget adni valaminek”. Alkotó fotósként Tóth Lehel művészi attitűdjében ez a tudatos önki-fejezés igényével jelenik meg – ahogy egyik korábbi interjújában említette, *a valóságból kimentett pillanatokhoz mindig hozzá kíván tenni valami pluszt a saját lelkéből.*

Nézzük és kutassuk tehát itt bemutatott aktfotó-sorozatának darabjain – melyek ezen lapszám irodalmi alkotásait fűzik össze – az árnyalatok változatosságát, a kontrasztok drámai hangsúlyait, a fény-árnyék ellentétek viszonyát és a lélek harmóniáját.

E SZÁMUNK SZERZŐI

Aich Péter (Pozsony, 1942): költő, prózaíró, szerkesztő, tankönyvszerző. Mosonmagyaróváron él. A Pozsonyi Casino alapító tagja.

Bakonyi István (Székesfehérvár, 1952): József Attila-díjas író, irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi kötetei: *Árannyok és erények* (tanulmányok, recenziók, 2019), *Nap-lom IV.* (2019).

Baranyi Ferenc (Pilis, 1937): Kossuth- és József Attila-díjas költő, író, műfordító. Legutóbbi kötete: *Nyáregyháza, hasonlítok rád még én?* (versek, kisprózák, 2019), *Alkonyati zsoltár* (versek, 2019).

Baszirov, Marat (Ufa, Szovjetunió, 1973 – Szentpétervár, 2016): orosz prózaíró. 2014-ben a *Nyomdagép* című regényével az orosz Nemzeti Bestseller-díj finalistája volt.

Bese Bernadett (Komárom, 1996): író, szerkesztő, egyetemi hallgató. Komáromban él.

Bolemant László (1968): mérnök, költő, műfordító, fotós, szerkesztő. Budapesten él. Legutóbbi kötete *A megrajzolt idő* (2019).

Csibrányi Zoltán (Dunaszerdahely, 1978): esszéíró, publicista. Dunaszerdahelyen él.

Csillag Balázs (Vágsellye, 1988): író, animátor és illusztrátor. Budapesten él.

Bob Dylan (Duluth, Minnesota, 1941): Oscar-, Golden Globe- és Grammy-díjas amerikai énekes, dalszerző, költő, 2016 irodalmi Nobel-díjas.

Fiala Ilona (Kalász, 1956): nyugdíjas, újságíró.

Gál Sándor (Búcs, 1937): József Attila-díjas író, költő. Buzitán él. Legutóbbi kötete: *A létezés képletei* (versek, 2019).

Gyürky Katalin (Balmazújváros, 1976): irodalomtörténész, színikritikus, műfordító. Debrecenben él. Dosztojevszkij művészetéből doktorált, fő kutatási területe a klasszikus és kortárs orosz próza.

Hogya György (Királyhelmece, 1956): Talamon-díjas író. Szülővárosában él. Legutóbbi kötete: *Daszvant árnya* (elbeszélések, 2019).

Jancsó Péter (Nagykürtös, 1986): író, szerkesztő, pedagógus. Nyitrán él.

Juhász Kornélia (Galánta, 1990): költő, prózaíró. Komáromban él.

Kálloy Molnár Péter (Mezőcsát, 1970): színész, költő, műfordító, rendező.

Katona Nikolas (Dunaszerdahely, 1993): költő, tanár. Balonyban él.

Mészáros Márton (Budapest, 1995): újságíró, író, szerkesztő, fordító.

Oláh Péter (Budapest, 1999): író, egyetemi hallgató, a *Nincs online* folyóirat főszerkesztője.

Petőcz András (Budapest, 1959): költő, író, esszéíró, műfordító, szerkesztő, képzőművész. Budapesten él. József Attila-díjas és Magyarország Babérkoszorúja díjas. Legutóbbi kötetei: *A denevér vére* (novellák, 2019); *A visszaforgatott idő* (versek, 2019); *A macska visszatér* (versek, 2019).

Ravasz József (Apácaszakállas, 1949): költő, szerkesztő, romológus. Dunaszerdahelyen él. Utolsó kötete: *A csoda én magam vagyok* (magyar-szlovák nyelvű életrajzi regény, 2019).

Szabó Zoltán Attila (Budapest, 1972) író, költő, film- és színházi rendező, a *Nyugat Plusz* folyóirat alapító főszerkesztője, az Újnyugat Irodalmi Kör vezetője.

Tamási Orosz János (Budapest, 1953): író, költő, kritikus, újságíró. Budapesten él. Legutóbbi kötete: *Ezerkilencszáználcvanegy* (verskompozíció, 2019).

Tóth László (Budapest, 1949): költő, író, szerkesztő. Dunaszerdahelyen él. József Attila-díjas. Legutóbbi kötete: *Megkötni az időt* (válogatott interjúk, 2019).